

Hrvatsko-srpski odnosi u proljeće 1848. godine prema pisanju Novina dalmatinsko-hervatsko-slavonskih

Borščak, Marko

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:780765>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-10**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet u Puli

MARKO BORŠČAK

**HRVATSKO-SRPSKI ODNOSI U PROLJEĆE 1848. PREMA PISANJU NOVINA
DALMATINSKO-HRVATSKO-SLAVONSKIH**

Diplomski rad

Pula, 2017. godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet u Puli

MARKO BORŠČAK

**HRVATSKO-SRPSKI ODNOSI U PROLJEĆE 1848. PREMA PISANJU NOVINA
DALMATINSKO-HRVATSKO-SLAVONSKIH**

Diplomski rad

JMBAG: 0034046279, redoviti student

Studijski smjer: Diplomski sveučilišni studij povijesti

Predmet: Procesi nacionalne integracije i modernizacije u hrvatskim zemljama

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: Hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: doc. dr. sc. Mihovil Dabo

Pula, ožujak 2017. godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za magistra _____ ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj

Sadržaj	5
Uvod	6
Općenito o revolucijama 1848. s naglaskom na Austrijsko Carstvo	9
Društveni preduvjeti revolucionarnih odjeka u Banskoj Hrvatskoj	20
Stanje u Banskoj Hrvatskoj četrdesetih godina devetnaestog stoljeća	27
Srpska politika u Kneževini Srbiji i Srbi u Habsburškoj Monarhiji	33
Utjecaji vanjskih sila na srpski pokret	42
Sličnosti i razlike dvaju pokreta	47
Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske	52
Zaključak	63
Literatura	65
Prilozi	68
Sažetak	78
Summary	79
Ključne riječi	80
Key words	80

Uvod

Historiografska djela posvećena hrvatsko-srpskim odnosima nerijetko naglašuju konfliktne sastavnice i suprotstavljene interese dok se istovremeno u drugi plan pokušava smjestiti onaj konstruktivistički aspekt povezanosti u historijskom kretanju dvaju naroda. Iako je ograničen na jedan mali period sredine devetnaestog stoljeća on ipak postoji te se taj trag povezanosti i suživota dvaju naroda ne može negirati. Čak štoviše, on se ne smije negirati. Upravo je to razlog pisanja ovog diplomskog rada. Zaintrigiranost predrasudama o jednom periodu balkanske prošlosti u vidu pokušaja bratinstva i sloge dvaju susjednih naroda čija je interakcija nezaobilazna i neizbježna.

Kroz iznošenje *historijskih činjenica* na temelju dostupne literature o srpskom i hrvatskom etnosu i njihovom političkom, geografskom i kulturnom položaju u okvirima Habsburške Monarhije, na sljedećim ću stranicama pokušati sumirati događaje koji predstavljaju zanimljivu ostavštinu dvaju naroda u proljeće 1848. godine. Iako su događaji koji su se odigrali tijekom cijele godine bitni za odnose između Srba i Hrvata, završetkom proljeća se pokazalo kako ti odnosi ipak ne mogu imati vedriju budućnost. Počevši od hrvatskog ozemlja i samog položaja hrvatskog naroda unutar Monarhije pod patronatom Austrije i Mađarske, preko srpskog naroda, koji se našao unutar i izvan granica višenacionalne državne tvorevine, biti će objašnjeni srpsko-hrvatski međusobni odnosi. Kako bi shvatili zašto i kako dolazi do pokušaja suradnje između predstavnika srpskih i hrvatskih intelektualnih krugova potrebno je analizirati njihov međusobni politički odnos te ga smjestiti u širi spektar političkih zbivanja u kojemu su glavnu riječ vodile Austrija i Mađarska. Uz politiku vođenu iz državnih središta, koja je direktno utjecala na događanja na našim prostorima, vremenom se uključuje i politika drugih europskih sila koja neminovno počinje utjecati na već ionako nestabilne odnose na prostoru južne Ugarske. Kako i zašto to dovodi do težnji za povezivanjem srpskog i hrvatskog kulturnog pokreta vidjet ćemo u sljedećim poglavljima.

Za razumijevanje događaja sredinom 1848. godine između Srba i Hrvata potrebno je u kratkim crtama opisati ekonomsko i socijalno stanje koje vlada na područjima tih dvaju naroda o čemu će također biti riječi. Socijalno stanje neizbježno djeluje na snagu građanstva, te ćemo kroz razvoj europske industrije doći do njene

korelacije sa stvaranjem nacionalnih pokreta koji su obilježili sredinu devetnaestog stoljeća. Stvaranje tih pokreta počelo je biti vidljivo i u našim područjima što također utječe na pokušaj povezivanja Srba i Hrvata. Biti će vidljiv i utjecaj Kneževine Srbije odnosno njezin odnos prema srpskom etnosu u Vojvodini Srpskoj, koja se nalazila na teritoriju južne Ugarske te samim time i na području Monarhije, i prema srpskom etnosu koji je obitavao na hrvatskom prostoru. Takvim pristupom dobit ćemo uvid u događanja 1848. godine, te ćemo istovremeno stvoriti dobar temelj za samu analizu *Novina* koje ovom prilikom preuzimaju funkciju glavnog historijskog izvora. Kroz takvu ćemo analizu uvidjeti svakodnevni odnos i korelaciju između Srba i Hrvata koja je uvelike temeljena na njihovim pokušajima za boljim međusobnim odnosima.

Sumirajući i analizirajući novinska izdanja Ljudevita Gaja i Bogoslava Šuleka u vremenskom periodu od 1. siječnja do 30. lipnja 1848. godine prikazat će se odnosi dvaju naroda koji su se tijekom tog razdoblja kretali, ako ne istim, onda barem sličnim putevima. Napominjem, sličnim, jer se gotovo istovremeno javljaju i hrvatski i srpski radikalniji politički pokreti koji u svojim feljtonima nisu sadržavali nimalo slične zahtjeve. Kroz detaljnu analizu *Novina dalmatinsko-hrvatsko-slavonskih* biti će prikazani odnosi dvaju susjednih naroda koji su se odvijali u ne baš pretjerano idiličnoj atmosferi *buđenja nacionalizama*. U ondašnjem svijetu stvaranja nacija i nacionalnosti upravo je to imaginarno zajedništvo Srba i Hrvata predstavljalo jednu svijetlu točku u zajedničkoj historiji.

*„Na jugu Europe živi od vèkovah narod hèrvatsko-sèrbski,
narod jak i hrabar, bogat umom i prirodom, nu slab i nemoćan,
jer je posrèd sebe sagradio golemi zid od presudah i mnènjah,
koi ga razdvaja, razcèpljuje i svu mu snagu otima,
te je sada jedna kèrv a dva tèla, jedan jezik a dva imena,
jedan duh a dvè duše.*

*Tako raztèrgnut morat će konačno propasti, ako se nestopi u jedno tèlo
i jednu dušu, da uzmože nadvladati sve neprijatelje,
koji ga sada okružavaju i jedva čekaju, da ga grabežnimi
šapami shvate i udave.*

Gdè je taj spasitelj sèrbsko-hèrvatski?“¹

¹ *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (u nastavku teksta *NDHS*), broj 57., 6. lipnja 1848.

Općenito o revolucijama 1848. s naglaskom na Austrijsko Carstvo

Kada govorimo o periodu koji započinje Francuskom revolucijom te završava revolucijama 1848. godine neizbježno je spomenuti i industrijsku revoluciju čiji se razvoj događa simultano. Naime, industrijska revolucija sa svojim začetkom koncem osamnaestog stoljeća, djeluje kao jedan od glavnih čimbenika nezadovoljstva koji kulminiraju sredinom devetnaestog stoljeća iako su ostala prisutnima još mnogo decenija nakon. Francuskom je revolucijom 1789. započeo preokret u modernoj europskoj historiji jer se dogodilo nešto što je dotad bilo nezamislivo. Napadom na monarhiju, plemstvo i crkvu počele su dugotrajne promjene u društvu koje svoj trag također ostavljaju i na ekonomske i na socijalne strukture. Populacija Europe četrdesetih godina devetnaestog stoljeća uglavnom je bila ruralna te se bavila poljoprivredom. Iako je industrijalizacija već uzimala zalet u organizaciji novih tvornica još uvijek je to bio mali postotak sveukupnog stanovništva. U Velikoj Britaniji, kao centru industrijalizacije, 1840-ih godina ima tek 25% radnika zaposlenih u industriji.² U toj svojoj ranoj fazi industrijalizacije ona je još uvijek donekle bila ovisna o lokalnim izvorima sirovih materijala te je zbog toga još uvijek koristila pokretanje na vodu umjesto parnog stroja kao izvora energije ili drva umjesto ugljena kao izvora goriva. To ukazuje na povezanost grada, kao industrijskog središta sa ruralnim seoskim načinom života. Stanovništvo ruralnog karaktera bilo je zainteresirano za oslobođenje od tlake i ostalih feudalnih daća dok je obrazovanije gradsko stanovništvo imalo kompleksnije zahtjeve. Razvojem industrije, to ruralno stanovništvo seli u gradove te stvara ogroman broj nekvalificiranih radnika, *lumpenproletarijata*, koji preživljavaju od danas do sutra. Mehanizacija počinje zamjenjivati ljudsku snagu što stvara velik val nezadovoljstva zbog nezaposlenosti. Štoviše, ta urbana industrijalizacija ima svoj direktni utjecaj na ruralna područja. Izrazita urbanizacija, birokracija, komercijalizacija, industrijalizacija, razvoj komunikacije i nastanak industrijskog kapitalizma utječu na stvaranje urbane srednje klase u kojoj oni najsiromašniji postaju objektom velike patnje i neimaštine. Ta tranzicija u, nazovimo ga, protokapitalističko društvo nije tekla toliko uspješno kako bi spriječila stvaranje velikih razlika unutar samog stanovništva i suzbila njihovo nezadovoljstvo, štoviše, gradovi su rasli brže od industrije što naposljetku i dovodi do pada životnog standarda. Možda je to bio jedan od razloga zbog kojega Taylor u

² Roger PRICE, *The Revolutions of 1848.*, London, 1988., str. 5.

svojoj knjizi o Habsburškoj Monarhiji navodi kako revolucije 1848. nije izazvala industrijska revolucija već to što je nije bilo.³ Kroz takav kontinuiran rast populacije, pad agrikulture i ruralne industrije te natjecateljski nastrojen duh industrijalizacije i modernizacije dolazi do sveopćeg nezadovoljstva i bijede koja kao svoju posljednju fazu razvoja ima nemire iskazane ekonomskim, političkim i socijalnim zahtjevima u revolucijama 1848. godine. Naravno, kriza nije sve dijelove Europe pogodila ravnomjerno zbog različitog stupnja razvitka pojedinih zemalja no ono što je sigurno postalo univerzalnim problemom definitivno je hiperprodukcija koju slijedi premala potrošnja proizvedene robe. U trenutku kada nezadovoljstvo preuzme politički fokus onda ono neizbježno postaje opasno za one na vlasti, u ovom slučaju za monarha. Početne revolucije nisu bile jednakog obujma i jačine u europskim zemljama. Tako je primjerice u Francuskoj nasilnim putem, uličnim protestima i sukobima vlasti i građanstva, zbačen monarh dok se u Austriji, Danskoj, Nizozemskoj i Belgiji to pokušalo promjenom ustavnih zakona. U Austrijskom Carstvu je doduše problem bio trunčicu kompleksniji no o odnosima Austrije i Ugarske unutar unitarne države biti će riječi nešto kasnije. Iako je početak raširenog nezadovoljstva započeo u siječnju 1848. na Siciliji, ona koja je obilježila i prenijela lokalni revolt Europom bila je pobuna u Parizu samo mjesec dana kasnije, na prijelazu 23. u 24. veljače. U Parizu do revolucije dolazi sasvim slučajno. Reformna kampanja trebala je rezultirati manifestacijom koja je ujedno trebala poslužiti kao protest protiv francuskog monarha Luja Filipa. Vidjevši opasnost u tim događajima francuska je vlada zabranila takav skup što je onu radikalniju struju uvelike razljutilo. Dok su liberali republikanci prihvatili takvu zabranu, radikali na čelu sa studentima i radnicima okupljaju se na ulicama gdje dolazi do sukoba. Već sljedećeg dana prosvjednicima se pridružuje dio Gradske garde (*Garde Municipale*), kojeg je većinski činio pariški srednji sloj, što ukazuje na njihovu podršku reformama. Kako su se protesti odvijali na uskim pariškim ulicama nije bilo teško blokirati puteve prevrćući kola, bačve i kamenje za popločivanje što je otežalo djelovanje garde maršala *Thomasa-Roberta Bugeauda*⁴ koji kreće u sukob sa prosvjednicima u nadi kako će spasiti monarhiju. Njegova je vojska doživjela strašan poraz što je oeshrabrilo kralja Luja Filipa te on po nalogu svojih savjetnika abdicira. Potaknuti potrebom velikih političkih promjena republikanci stvaraju Drugu francusku republiku čija je krilatica bila preuzeta od Francuske

³ Alan John Percivate TAYLOR, *Habsburška Monarhija 1809-1918.*, Znanje Zagreb, Zagreb, 1990., str. 74.

⁴ R. PRICE, *The Revolutions of 1848.*, str. 36.

revolucije iz 1789. godine, '*Liberté, égalité, fraternité*'. Ona traje do državnog udara *Luja Napoléona Bonaparte*a i stvaranja Drugog Carstva 1852. godine. Takvi su događaji u Francuskoj djelovali kao pokretač ostalih nezadovoljstava i donekle poslužili kao poziv za sveeuropsku revoluciju kroz javno iskazivanje nezadovoljstva i želja za radikalnim promjenama u društvu i načinu na koji su se vladari odnosili prema svojim građanima. Francuska je dugo predstavljala najnaseljeniju državu u Europi. Francuski je jezik bio jezikom diplomacije te se koristio duboko u dvadeseto stoljeće na međunarodnim skupovima. Nije bio upitan njezin utjecaj izgrađen tokom stoljeća po kojemu bi se ostale države trebale ugledati. Možda su baš zato događaji u Parizu postali pokretačem sviju ostalih. Djelovali su kao uzor kojega ostale države trebaju slijediti. Tamo gdje dolazi do revolucije način na koji su se nezadovoljstva iskazivala bio je uglavnom isti. Taj se princip i dandanas koristi u vidu masovnog okupljanja na ulicama, uništavanja javne imovine, masovnih protesta koji često završe loše po nezadovoljnike sa nekolicinom slučajnih žrtava. Žrtve predstavljaju neizostavni dio svake revolucije pa ih je tako bilo i u četrdesetosmaškom primjeru do trenutka gušenja revolucije u Pragu 17. lipnja 1848.⁵ čime definitivno dolazi do poraza radikala i sviju onih koji su živjeli u nadi kako dolazi vrijeme rušenja starog poretka (*Ancien Règime*a), koji je u Srednjoj Europi opstojao i nakon Francuske revolucije.⁶

Habsburška Monarhija, smještena na europskom poluotoku, čini veliki konglomerat '*apstraktne srednjovjekovne i novovjekovne univerzalne monarhije*'⁷ te se doima kao da ne pripada mentalitetu Zapada. Takvom razmišljanju u prilog idu i riječi kneza *Klemensa Wenzela Lothara von Metternicha*, austrijskog diplomata koji je postao dominantnim europskim političarem u periodu poslije Napoleonove propasti i prije revolucionarnih događaja 1848. godine. On je bio mišljenja kako Habsburško Carstvo ne pripada Europi te kako Azija počinje na *Landstraße*⁸, gradskoj četvrti u Beču koja je knezu Metternichu predstavljala metaforičan prijelaz ka Istoku.

Ono što je bitno za napomenuti, uz to i pobliže objasniti, definitivno je 'njemački' karakter Monarhije. Započnimo pojašnjenje činjenicom kako su dva potporna kamena koja su činila Habsburšku Monarhiju u prvoj polovici devetnaestog

⁵ Preuzeto sa: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52630>, 7. veljače 2017.

⁶ A. J. P. TAYLOR, *Habsbuška Monarhija 1809-1918.*, str. 69.

⁷ *Isto*, str. 14.

⁸ *Isto*, str. 13.

stoljeća bila feudalna aristokracija i njemački gornji srednji stalež. Zadržimo se na trenutak na terminu 'njemački'. Kao središte Monarhije postavio se Beč te samim time austrijski dio, tj. Austrija s dinastijom Habsburgovaca. Oni su za takav položaj, po njihovu mišljenju, imali apsolutno pravo budući da su oni kao predstraža kršćanstva herojskom obranom carske prijestolnice od pokušaja opsade Turaka oslobodili srednji dio Mađarske, Budim, te počeli s naseljavanjem njemačkih kolonista na područje Panonske nizine. Reorganizirali su Vojnu krajinu koja je podarila neke od najboljih vojnika u carskoj vojsci te tako osigurali Carstvo od budućih napada. Dakle, kuća Habsburg je opravdala da ju se naziva jednom od najmoćnijih dinastija u povijesti i braniteljicom kršćanskog svijeta.

Još od vremena Marije Terezije, čija apsolutistička vladavina započinje nakon što joj je zajednički hrvatsko-ugarski sabor u Požunu⁹ 1764. godine uskratio namjeru za povišenjem poreza, uzdiže se austrijska birokracija. Oni kao stalež nisu bili jedinstvenog nacionalnog ni socijalnog podrijetla jer je među njima, osim Austrijanaca, bilo i Mađara i Čeha, kako navodi Taylor. Njihov je ideal predstavljala unitarna zajednica naroda vođena principima prosvjetiteljstva, što je za posljedicu imalo i germanizaciju čitavog društva. Takva je prosvjetiteljska ideologija, vođena idejom u kojoj je glavnu riječ zauzimao pridjev 'njemački' te činjenicom kako je Habsburška Monarhija bila pretežno agrarna tvorevina, uzdizala kulturu te samim time i gradove koji su predstavljali epicentar institucionalizacije, obrazovanja i kulture. Kulturnim je životom također dominirao njemački jezik. Njime se pričalo u svakodnevnoj komunikaciji, stvarala su se književna, filozofska i agronomska djela te su učeni ljudi izlazili s njemačkih sveučilišta. Bečke su kavane, koncertne dvorane i kazališta poticale kreativnost i zadovoljstvo, ali na njemačkom jeziku. Većina je mislilaca dvadesetog stoljeća poput Freuda, Wittgensteina i Husserla 'mislila' na njemačkom jeziku. Tu neviđenu moć stvaralaštva u periodu od početka revolucija pa sve do propasti Monarhije Hermann Broch, jedan od začetnika modernizma, naziva *vedrom apokalipsom*.¹⁰ Birokracija i birokrati, kojima je izričitu pasivnost u svojim djelima pripisivala austrijska kulturna elita, predstavljali su važan dio stanovništva grada koji se razvijaju iz trgovačkih središta. To već u samom startu daje gradovima njemački karakter. Oni koji to nisu bili, primjerice Praha, Brno ili pak Zagreb, dobili su

⁹ Danas Bratislava

¹⁰ William Murray JOHNSTON, *Austrijski duh: Intelektualna i društvena povijest 1848.-1938.*, Nakladni Zavod Globus, Zagreb, 1993., str. 9.

svoje germanizirane ekvivalente. Oni postaju Prag, Brünn i Agram.¹¹ Gradovi su se, kao središta intelektualnog i misaonog života, razvijali i širili brže negoli industrije što posljedično dovodi do neminovne minimalizacije standarda urbanog života u trenutku naglog industrijskog razvitka. Kao primjer grada u kojemu je takvo nezadovoljstvo padom standarda života bilo izričito izraženo može poslužiti Beč, koji je sa svojih 400 000 stanovnika¹² predstavljao grad sa svim 'modernim' karakteristikama. Studenti sveučilišta u Beču bili su jedni od prvih koji su pokrenuli val nezadovoljstva te počeli širiti ideje demokratizacije ustava, ukidanja feudalnog poretka i nacionalne ravnopravnosti. Niti Prag ni Budimpešta nisu predstavljali toliko revolucionarna središta kao što je to bio upravo Beč. Jedan od razloga za takav razvoj događaja je upravo spomenuti broj gradskog stanovništva po kojemu je Beč bio apsolutni prvak. Pridodamo li tome i intelektualni dio građanstva nije začudno što su se takve liberalne ideje, koje naposljetku dovode do nacionalnih strujanja, razvijale u Beču, srcu Monarhije. Njihova se liberalnost iskazuje u zahtijevanjima svrgavanja konzervativne vlade pomoću smanjenja utjecaja tradicionalnih elemenata kao što je Crkva te sam vladar. U vidu takvih ideja bilo bi poželjno oblikovati i parlamentarnu vladu koja će djelovati kao zakonodavno tijelo. Ono što je gotovo sigurno jest kako liberali nikako nisu bili zagovornici političkih promjena kroz pokretanje revolucija.¹³

Zbog nacionalne 'ravnopravnosti' počinje dolaziti do većih problema unutar Monarhije. Za razliku od ostalih zemalja uhvaćenih u rasulo revolucija u vidu borbe za politička prava i slobode, Habsburška Monarhija pokazuje ponešto drugačiji karakter. U zemlji u kojoj je vladao feudalizam naprosto nisu mogla biti tražena samo politička prava i sloboda uz opstanak feudalizma. Došlo je vrijeme da taj srednjovjekovni poredak ostane u vremenu u kojem je i nastao te da se moderna država okrene ka drugačijoj socijalnoj budućnosti. Monarhija je predstavljala konglomerat teritorija i samostalnih uprava koji upravo u ovom periodu počinju s traženjem vlastitih 'povijesnih' prava koja se, u duhu nacionalizama, počinju nazivati nacionalnim pravima. Zato i kažemo kako je 1848., odnosno godina *proljeća naroda*, vrijeme stvaranja nacionalnih ideja. U tom htijenju za nacionalnim pravima i pravima slobode narodi Monarhije počeli su se međusobno sukobljavati. Od historijskih prava do prava na samoopredjeljenje narodi su ulazili u period u kojemu jedni pod svaku

¹¹ A. J. P. TAYLOR, *Habsburška Monarhija 1809-1918.*, str. 33.

¹² *Isto*, (eng.), str. 58.

¹³ R. PRICE, *The Revolutions of 1848.*, str. 21.

cijenu žele nametnuti svoju vlast drugima dok se drugi pod svaku cijenu žele osloboditi te iste tuđinske vlasti.

Potrebno je dodatno pojasniti problem germanizacije unutar same Monarhije. Činjenica je kako je njemački jezik bio najzastupljeniji jezik unutar svih službi za što smo naveli nekoliko razloga. To je dovelo do stvaranja njemačkog nacionalnog karaktera. On se prvenstveno ogleda kroz nazivlje, primjerice, Rimsko-njemačkog cara se nazivalo njemačkim carem u carstvu koje je nosilo naziv Sveto Rimsko Carstvo Njemačke Narodnosti. Općenito, vladala je njemačka kozmopolitska kultura zbog čega nije bilo moguće, u trenutku stvaranja nacionalne svijesti, izbjeći već postojeći njemački nacionalni karakter. Uz tu obrazovanu kulturu, koja je činila samo jedan dio gradske kulture, javlja se i ona druga koju su činili doseljenici sa sela. Prema tome, biti Nijemac značilo je stalešku pripadnost u koji su ulazili obrtnici, trgovci te djelatnici u gradskim službama. To je donekle također poticalo stvaranje njemačke nacionalne pripadnosti na taj način što su doseljenici, koje god etničke pripadnosti, preselivši se u neko gradsko središte morali naučiti jezik spomenute gradske kulture te se vremenom počeo prezirati vlastiti 'seljački' govor. To je samo jedan od primjera stvaranja nacionalne svijesti u godinama Revolucije s epicentrom Francuskoj i tamošnjoj Veljačkoj revoluciji koja je pružala uvertiru u 1848. godinu u kojoj se javljaju težnje naroda protiv poretka koji je uspostavljen Bečkim kongresom.

Kongres je organizirala carevina Austrija koja je sama snosila njegove goleme troškove. Zasjedanje je započelo u Beču te je trajalo od rujna 1814. do lipnja 1815. godine. Sudjelovali su predstavnici gotovo svih europskih država koje su na bilo koji način bile upletene u ratove izazvane Francuskom revolucijom i napoleonske ratove. Bečki je kongres označio pobjedu nad revolucijom i bonapartizmom koja će obilježiti europsku povijest tijekom idućih tridesetak godina. Događaji sredinom devetnaestog stoljeća stoga zapravo zaključuju jedan revolucionarni period prijelaza iz feudalnog u kapitalističko društvo.¹⁴ Pri uspjehu revolucija, koje ne predstavljaju stihijski proces, ključnu ulogu imaju ljudi i njihova motivacija za drastičnim promjenama. To naglašava njihovu revolucionarnu zrelost i spremnost da se bore za svoje ciljeve i mijene u društvu. Revolucionarni pokreti u Europi 1848. godine jesu imali upravo takve snažne

¹⁴ Mogli bi reći kako događaji koji su kulminirali 1848. godine svoj začetak imaju još sa kraja 15. stoljeća kada dolazi do prelaska u robnonovčano gospodarstvo.

težnje za promjenama koje su bile bazirane na građansko-demokratskom karakteru. Gorjelo je od Milana do Novog Sada.

Iako revolucija započinje onim obrazovnim elementom što ju čini intelektualnim pojmom i nezamislivom bez pismenosti, ono ipak preuzima seljaštvo i radništvo. Tek sada moguće je shvatiti međuodnos grad-selo u stvaranju revolucija koje se događaju sredinom devetnaestog stoljeća. Nastavši u gradu vremenom se prenašaju na seljaštvo u trenutku kada vlada velika nepismenost. Industrijalizacijom i porastom gradova seljaštvo hrli u velika središta u potrazi za životom čime ti 'nepismeni' nositelji nezadovoljstva vremenom postaju obrazovani kao produkt procesa širenja pismenosti. Obrazovanost se vremenom prenosi na selo čime se stvara seoski nacionalizam zbog čega dolazi do klasnih sukoba. Ono što je priječilo nacionalnim pokretima da prerastu u nešto ozbiljnije bila je dinastija Habsburgovaca koja se još uvijek uzdizala iznad spomenutih nacionalnih težnji tako da su je sukobljeni narodi pokušali pridobiti a ne zbaciti.

Dinastiju su sredinom devetnaestog stoljeća ugrožavale ipak samo dvije velike historijske nacije, Nijemci i Mađari, dok su ostali pokušavali kao sateliti pristajati na stranu koja im se činila više podobna za ostvarenje vlastite djelomične autonomije te vlastitih prava. Osporenjem dinastičke ideje i egzistencije sama dinastija više nikada neće moći vratiti onu 'predrevolucionarnu' autoritarnost te se samim time struktura života prebacuje sa jednoga društvenog sloja na onaj drugi, niži. Upravo je ovaj period povijesti omogućio finalni prijelaz sa sredstava realizacije duha na njegovu empiriju, što označuje pomicanje fokusa s individue na kolektiv kao što su narodi i države. Friedrich Hegel, kao jedan od posljednjih predstavnika filozofije povijesti, upravo u ovom razdoblju povezuje izostanak države s izostankom historije.

U Monarhiji su se u direktnom sukobu našli liberalniji i radikalniji programi koji se vremenom stapaju prvenstveno u onaj radikalniji budući da je vremenom zahvaćao sve šire strukture djelovanja kroz ustanak seljaštva protiv tlake. Kako svaki događaj za sobom neminovno povlači određene posljedice, bilo one pozitivne ili negativne, taj je ustanak seljaštva revoltirao i njihove gospodare dovevši u pitanje njihovu odanost carskoj vlasti. Car nije uspio obuzdati seljaštvo tako da su magnati bili primorani potražiti druge saveznike. Nacionalno integracijske ideologije preporodnog razdoblja svoj utjecaj prvenstveno ostvaruju u vidu prilagodbe većine novim ekonomskim izazovima što naposljetku dovodi do sukoba u politici. Godina

1848. ukazuje na dolazak novog vremena koje kroz ideologiju o suverenosti naroda dolazi u sukob sa tradicionalnim monarhijskim legitimitetom i njegovim provođenjem principa *božje milosti*. Postavljaju se temelji za prebacivanje autoriteta sa kralja na narod kao nosioca državne moći. Navedeni se proces prvenstveno očituje proglašenjem raznih ustava i patenata poput *Pillersdorfova ustava* od 25. travnja 1848., ustava iz Kromeriža te oktroiranog ustava od 4. ožujka 1849. godine čime se posebice počelo isticati jednakost svih državljana pred zakonom, ravnopravnost i *prava sloboda* svih nacija Monarhije.¹⁵

Takvi su događaji najavljivali početak dualnog uređenja cjelokupne Monarhije što nas dovodi do problema prilikom kodifikacije mađarskog ustava koji nastaje na principima ugarskog sabora na prijelazu 1848/1849. godine. U njemu nema kodifikacije prava građana niti deklaracije o ravnopravnosti sviju nacija o čemu nam govore ustavi i patenti proglašeni na austrijskoj strani. Oktroirani ustav, iako je zajamčio kako će sve *Volkstaämme*¹⁶ biti jednakopravne te kako će svaka imati neoskrvnjeno pravo da *njeguje svoju narodnost i jezik*¹⁷, nije bio ništa drugo negoli obnova starog carskog sistema na osnovi germanizacije. Taj je ustav predstavljao živuću vezu između *starog* i *novog* sustava, između monarhije i liberalizma, na način što je djelovao kao poveznica između apsolutnog monarha i budućeg kapitalističkog društva u trenutku drastičnog društvenog preobražaja sredinom devetnaestog stoljeća. Upravo je taj oktroirani ustav natjerao Mađare u radikalnu struju jer je on u potpunosti negirao ugarsko zakonodavstvo. Postepeno dolazi do javljanja centrifugalnih sila koje počinju sa prijetnjom samom opstanku Monarhije.

U nastojanju da se zadrži monarhistički ustroj i uništi građanska revolucija dolazi do novog tipa apsolutizma, jednostavno nazvanog *neoapsolutizam*, utemeljenog na vojsci i vladarskoj samovolji koji je uz pomoć snažne birokracije otvoreno služio stvaranju policijske države. Parlament Monarhije je u ovakvom političkom autoritarnom režimu postao prošlost. Vlada u Beču, koja se nije mogla suprotstaviti rastućim centrifugalnim tendencijama, u vidu stvaranja svojih planova, počela je sa obećavanjem ravnopravnosti sviju narodnosti kroz pravo na očuvanje i slobodno izražavanje vlastite kulture i jezika. Spomenuli smo kako je takav pristup

¹⁵Mirjana GROSS., *Počeci moderne Hrvatske: Neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850-1860.*, Globus, Zagreb, 1985., str. 13.

¹⁶Narodnosti

¹⁷Ferdo ŠIŠIĆ., *Povijest Hrvata: Pregled povijesti hrvatskog naroda 1526-1918. (drugo izdanje)*, Marjan Tisak d.o.o., Split, 2004., str. 442.

predstavljao samo uvertiru u pokušaj apsolutne germanizacije koja se pokazala neuspješnom. Najpoznatija ličnost ovoga perioda, čije se ime u narodu ustoličilo kao tvorca cjelokupnog sistema, postao je *Alexander Bach*, veliki zagovornik liberalizma 1848. godine koji je obnašao funkciju ministra unutarnjih poslova nakon uvođenja oktroiranog ustava. Potrebno je napomenuti kako on nije tvorac neoapsolutističkog sustava već samo njegov provoditelj koji je želio ostati na svojoj poziciji te je bilo neminovno njegovo napuštanje četrdesetosmaških liberalnih principa. Pravi tvorac spomenutog sistema vjerojatno je bio predsjednik Carevinskog vijeća *Karl Friedrich von Kübeck*.¹⁸

Na početku ovog poglavlja spomenuli smo kako je prevagu u Monarhiji ipak uzimao onaj 'njemački' austrijski dio koji se našao nasuprot mađarskog. I Austrijanci i Mađari su se pozivali na historijsku tradiciju vlastitih vladarskih kuća u dokazivanju povijesnog prava. Upravo je takvo 'negiranje' i postavljanje primata Habsburgovaca razljutilo ugarski dio Monarhije u kojoj izbija radikalna revolucija koja počinje sa netolerancijom prema svima koji nisu bili Mađari. Kako su hrvatske zemlje još od *Pacte convente* iz 1102. godine povezane u zajednicu s mađarskim zemljama takva radikalna strujanja neminovno su utjecala i na hrvatske intelektualne krugove. Jedan od predstavnika, ujedno i vođa, mađarske *nacionalne opozicije* bio je *Lajos Kossuth* koji je u Beču zatražio promjenu u samoj strukturi političke vlasti. Izričito se zalagao za uništenje habsburškog apsolutizma koji se nametao iz Beča kao jedini pravi način i put na kojemu zajednički jezik mogu pronaći svi narodi Monarhije. U svojoj težnji da uništi habsburšku hegemoniju on je svojim govorima u mađarskom saboru u Požunu u ožujku ujedno i pozivao mađarski narod na revoluciju. Možemo reći da prava problematika, koja u svojoj srži ima spor između austrijskog i mađarskog dijela Monarhije, koja eventualno dovodi i do pravih vojnih sukoba između njih započinje Kossuthovim idejama izgovorenim na saboru 3. ožujka 1848.¹⁹ u kojima je tražio ukidanje starog poretka, političke slobode, uvođenje ustavnosti, slobodu tiska, uvođenje predstavničkog izbornog sustava, ukidanje kmetских odnosa i osnivanje samostalne mađarske vlade. Iako je kasnije dvor u Beču bezuspješno pokušao umanjiti ustupke Mađarima, na većinu su zahtjeva reagirali pozitivno i popustljivo što eventualno dovodi do *de facto* potpune samostalnosti Mađarske od Beča.

¹⁸ M. GROSS, *Počeci moderne Hrvatske*, str. 21.

¹⁹ Tomislav MARKUS, „Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine: osnovna zbivanja i ideje“, *Povijesni prilozi*, 15, Zagreb, 1996., str. 23.

Ti su događaji neminovno odredili i kasniji nepovoljni razvitak hrvatsko-mađarskih odnosa dok s druge strane oni dovode i do većeg povezivanja srpskog i hrvatskog pokreta. Da nije došlo do mađarskog ugnjetavanja možda se Srbi i Hrvati ne bi povezali u tolikoj mjeri budući da je glavni razlog njihova povezivanja uistinu bio usmjeren u borbi protiv mađarskog nacionalizma koji ima dugu prošlost, podijeljenu u više etapa. Prva faza započinje u periodu zasjedanja hrvatsko-mađarskog Sabora u Požunu 1825.-1827. godine kada su Mađari tražili da se mađarski jezik uvede kao obavezni nastavni jezik u sve zemlje krune sv. Stjepana. Drugi dio se odnosi na period između 1832.-1836. kada se pokušalo s uvođenjem mađarskog jezika kao službenog u Hrvatsku i Slavoniju dok se u trećoj fazi zabranilo govorenje latinskim jezikom poslanicima u saborskim raspravama.²⁰ Kao pretposljednja etapa mađarizacije, ona koja je poslužila kao temelj oktroiranom ustavu, mogla bi poslužiti odluka mađarskog sabora sa početka 1848. godine pod nazivom „*Osnova zakona o magjarskom jeziku i narodnosti*“ objavljena u drugom broju NDHS kojom je propisano kako će „*jezik magjarski bit u buduće sam samcat jezik zakonotvorstva, upravljanja a i inače jezik službeni...*“²¹ Time je mađarski jezik, proglašen službenim jezikom istočnog dijela Monarhije što je utjecalo i na srpski etnos koji se nalazio na tom području. Zbog opisanog mađarskog nacionalizma javlja se i veća usmjerenost dvaju narodnih pokreta južnih Slavena ka Austriji.

Kossuth je na svoju stranu htio dovesti radikale kako oni ne bi prebjegli seljaštvu što bi ih uvelike ojačalo. Naime, seljaštvo nije pristajalo na ničiju stranu već je ono imalo vlastiti pokret koji je bio okarakteriziran nezadovoljstvom i mržnjom prema vlasnicima imanja jer su kmetstvo i rabota još uvijek bili aktualni. U saboru u Bratislavi *Kossuth* je predložio program koji u srži svoje misli sadržava očuvanje mađarskog plemstva koji će eventualno pomoći u stvaranju nezavisne Mađarske. Ona bi trebala ostati u savezu sa austrijskim dijelom Carstva putem personalne unije. Također, Mađarska je trebala dobiti vlastitog ministra u carskom saboru u Beču, vlastiti parlament u Budimpešti, vlastitu vojsku, ministra financija kao i zasebnu vanjsku politiku.²² Prihvatanjem tih ožujskih zakona revolucija je u Mađarskoj stekla legitimitet. Habsburška je Monarhija podijeljena na dva dijela, austrijski i ugarski. Ugarska je postala zasebna država unutar Monarhije, koja se više neće nazivati

²⁰ T. MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine*, Dom i Svijet, Zagreb, 2000., str. 38.

²¹ NDHS, broj 2., 5. siječnja 1848.

²² A. J. P. TAYLOR, *Habsburška Monarhija 1809-1918. (eng.)*, str. 59.

Habsburškom po vladajućoj dinastiji već Austro-Ugarskom, čime su postavljeni temelji za modernu mađarsku državu. Ono što je bitno za napomenuti jest činjenica kako je u ovim procesima, koji su uvelike išli na ruku Mađarskoj i njihovom plemstvu, Hrvatska, zajedno sa Transilvanijom, inkorporirana u unitarnu mađarsku državu čime su im ukinuti i sabori.²³ Od tog trenutka hrvatski sabor raskida veze s Ugarskom što dovodi do daljnjih problema u odnosima Dvora, Ugarske i Hrvatske. Zanimljivo je za napomenuti kako je kralj i car potvrdio obje odluke te time iskazao svoju politiku gledanja stvari kroz donekle neutralan stav. Kao da se čekalo da netko drugi prvi poduzme drastične mjere. Do sukoba ipak dolazi kada je Jelačić, nakon što je prethodno smijenjen s dužnosti bana, vraćen na položaj carevom odlukom. To je bila javna objava suradnje Dvora i Hrvatske u razbijanju mađarskih zahtjeva. Može se ustvrditi kako je taj događaj predstavljao začecje hrvatske politike u vidu austroslavizma koja je obilježila period do Jelačićeve smrti.

Kroz pokretače promjena u svim zemljama Monarhije, prvenstveno u Beču kao najvećem gradu, formuliraju se građanska prava koja svoju podlogu temelje na ideji potpune slobode neovisne o privilegijima po rođenju. Na prvome mjestu to je ideja slobode svake individue koja ima apsolutno pravo na vlastito izražavanje, na vlastitu svijest i mišljenje kao i da to mišljenje javno i izrazi. To je bilo vrijeme koje će ostati prepoznatljivo po začecju ideje o univerzalnom pravu na jednakost. Taj obrazac ponašanja intelektualaca u velikim gradovima prate i hrvatski obrazovni krugovi koji, zahvaljujući revolucionarnim gibanjima diljem Monarhije, počinju ostavljati tragove na učvršćivanju i razumijevanju Srba i Hrvata, „*dva stara različita naroda*“.²⁴

²³ Isto, str. 60.

²⁴ Dominik MANDIĆ, *Hrvati i Srbi. Dva stara različita naroda*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1990.

Društveni preduvjeti revolucionarnih odjeka u Banskoj Hrvatskoj

Za početak uvida u problematiku srpsko-hrvatskih odnosa unutar Monarhije pokušat ćemo prikazati opće stanje i društvene preduvjete koji dovode do revolucionarnog stanja u hrvatskim zemljama 1848. godine. Unatoč činjenici kako su promjene u strukturi europskih društava više nego očite i izvan Monarhije, potrebno je postaviti pitanje zašto promjene na području cijele mnogonarodne i višejezične tvorevine utječu na stanje u hrvatskim zemljama. Za početak naglasimo kako se hrvatsko ozemlje, uvjetovano strukturama tradicionalnog agrarnog društva, sredinom devetnaestog stoljeća našlo u predtranzicijskoj fazi razvoja²⁵ koju obilježavaju visoke stope nataliteta i mortaliteta, prvenstveno u dječjoj i plodnoj dobi, te visok udio djece u cjelokupnoj dobnoj strukturi uz višak muškaraca. Uz spomenuto, važan faktor *zaostalosti* i nerazvijenosti predstavljali su i vanjski čimbenici poput nedovoljne ishrane, povećane smrtnosti uvjetovane gladnim godinama te nedovoljnom proizvodnjom namirnica za prehranu puka. Zašto je bilo teško proširiti nacionalno pitanje na šire slojeve ondašnjeg hrvatskog društva? Hrvatska je sredinom devetnaestog stoljeća još uvijek izrazito zaostala zemlja koja nije odmakla od začetka modernih građanskih reformi i uvođenja kapitalizma. Sustavi koji su prevladavali bili su, do proljeća 1848., kmetski te sustav seljaka-vojnika u Vojnoj granici koji još uvijek obrađuju zemlje u zamjenu za vojnu službu i predstavljali su ogromnu prepreku za razvitak robno-novčanih i tržišnih odnosa što bi posljedično ojačalo društveni utjecaj građanstva čime bi se stvorio jači nacionalni osjećaj puka. Upravo je taj stari staleški sustav predstavljao najveću prepreku za daljnji razvitak hrvatskog građanskog pokreta i nacionalne integracije. U političkom životu mogli su sudjelovati samo plemići i svećenici što bi značilo kako je ostala većina građanskog društva bila u potpunosti isključena iz njega. To nam govori kako je *hrvatstvo* obuhvaćalo samo obrazovanije slojeve iz redova plemstva i viših vojnih krugova. Ona druga ogromna većina hrvatskog društva ostala je apolitična zbog nepismenosti i nepripadanju višem građanskom sloju. Seljaštvo i dio plemstva je također imalo još jedan zajednički element. Hrvatski nacionalizam im je ostao stran. Imućni velikaši uglavnom su bili stranog podrijetla, mađarskog, što ih je često činilo promađarski orijentiranima, dok

²⁵ Mirjana GROSS, Agneza SZABO, *Prema hrvatskome građanskom društvu. Društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća*, Globus Nakladni Zavod, Zagreb, 1992., str. 21.

su seljaci bili nepismeni, a uz to živjeli su izvan modernih društvenih tokova te ih je interesirala njihova egzistencija. Ono po čemu se Banska Hrvatska još razlikovala od ostatka hrvatskih zemalja jest činjenica kako je službeni jezik do kraja 1847. bio latinski koji se koristio u javnom životu i radu državnih službi. Osim njega jezik ophođenja među bolje obrazovanima bio je njemački ili francuski. Od kraja 1847. počinje se otvorenije suprotstavljati pokušajima mađarizacije hrvatskih zemalja odbijanjem uvođenja mađarskog jezika u državne i javne službe i uvođenjem hrvatskog jezika u državno-pravnim pitanjima. Svoju posebnu samostalnu vladu Banska Hrvatska nije imala već je bila podređena Ugarskom namjesničkom vijeću, kao zemlja podložna kruni sv. Stjepana, te središnjoj vladi u Beču kao vojnom i financijskom centru Monarhije. Detaljnije razloženo, tri županije koje su predstavljale užu Hrvatsku nisu slale svoje zastupnike u mađarski sabor već u hrvatski dok su tri slavonske županije potpadale su pod bansku vlast te su osim slanja zastupnika u hrvatski sabor one slale zastupnike i u mađarski sabor u Požunu i plaćale jednaki porez kao i mađarske županije. Upravo u toj sferi ispreplitanja nadležnosti dolazi do sukoba budući da su Mađari pod okriljem svojih nacionalističkih težnji htjeli u potpunosti priključiti tri slavonske županije pod svoju vlast i odcijepiti ih od Banske Hrvatske. Zato je i politički cilj hrvatskog pokreta u periodu do 1848. bio izrazito obrambeni tj. htjelo se sačuvati postojeću autonomiju Banske Hrvatske pred mađarskim nacionalizmom.²⁶

Svaki događaj ima svoju inicijalnu te završnu fazu. Četrdesetosmaški događaji tako svoje preduvjete duguju preporodnom periodu, koji svoj začetak ima još u zadnjem desetljeću osamnaestog stoljeća, kada se po prvi puta javljaju zameci nacionalnih pokreta koji teže oblikovanju vlastitih nacionalnih zajednica te *modernog* građanskog društva. Naime, period hrvatskog narodnog preporoda obuhvaća razdoblje od kraja osamnaestog stoljeća do sredine devetnaestog. Možemo ga podijeliti na dvije etape. Prva etapa, etapa pripremnog razdoblja, odnosi se na period između 1790. i 1835. godine, dok druga etapa, etapa punog preporodnog razdoblja, podrazumijeva događaje koji su svoje mjesto zbivanja imali između 1835. i 1848. godine. Mogli bismo uvrstiti i jednu podetapu, etapu neposrednog pripremnog razdoblja, od 1830. do 1835. godine²⁷. Ime ilirskog pokreta osnaženo je u drugoj etapi koja je uvelike obilježena izlaženjem Gajevih *Novina hrvatskih* i *Danice*

²⁶ T. MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine*, str. 43.

²⁷Periodika preuzeta sa: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=26455>, 15. veljače 2017.

horvatske, slavonske i dalmatinske te postaje jasno kako su se kroz ilirsko ime stvarali preduvjeti za revolucionarni odjek u hrvatskim zemljama. *Moderno* građanstvo postaje temeljem i glavnim osloncem stvaranja osjećaja pripadnosti vlastitoj narodnosti. Kao što se pokazalo u većini europskih zemalja, a posebice u Monarhiji, to se građanstvo, kako bi postalo *modernim*, prvo trebalo obračunati s feudalizmom i rascjepkanosti prouzročenoj njime. Uz feudalizam trebalo je podržati otpor i slom nasljednih prava i moći visokih staleža i monarha. Činilo se kako europski poluotok zalazi u novo razdoblje koje možemo nazvati *protodemokratizacija* društva, te ju je u korak pratila i Banska Hrvatska. U tim se godinama po prvi puta čuo govor na hrvatskom jeziku kojeg je uputio Matija Smodek na zagrebačkoj Akademiji.²⁸ To su bile godine ilirizma koji je obilježio preporodno razdoblje u tolikoj mjeri da se ono počelo nazivati ilirskim razdobljem. Hrvatska nacionalna integracija, započeta kroz ilirizam, može se objasniti i kao proces s ciljem stvaranja nacije koja je politički, kulturno i etnički jedinstvena. Ujedinjenje svih Južnih Slavena u jednu *ilirsku* državu nije moglo objediniti i nacionalnu integraciju pojedinog naroda zbog paralelnih procesa nacionalne integracije kod Slovenaca i Srba. Upravo zbog toga na ilirski pokret trebamo gledati isključivo kao politički program ujedinjenja koji je za svoj cilj imao borbu za jednakost, ravnopravnost i slobodu južnoslavenskih naroda u Monarhiji, a stjecajem okolnosti pretvorio se u hrvatski politički program.

U tim godinama dolazi do standardizacije hrvatskog jezika te borbe za njegovu upotrebu u svakodnevnom životu. Hrvatski je etnički prostor u tom devetnaestostoljetnom ozračju, kao periferno područje Monarhije, bio podijeljen na nekoliko političkih i upravnih sredina.²⁹ Duhovno središte hrvatskih zemalja bilo je u Zagrebu te samim time i u Banskoj Hrvatskoj kao političkom, kulturnom i privredno najrazvijenijem dijelu hrvatskog etničkog prostora. To što je on za hrvatski kontekst predstavljalo 'najrazvijeniji' dio ne znači da je on uistinu pripadao razvijenom 'modernom' društvu u europskom kontekstu ali doista je moguće govoriti o začecima modernizacije i stvaranja hrvatskog modernog društva.³⁰ Vojna granica nije imala nikakve političke veze s njom niti je slala zastupnike u Sabor ali je bila važan

²⁸ Iskra IVELJIĆ, *Banska Hrvatska i Vojna Krajina od prosvijećenog apsolutizma do 1848. godine*, Leykam International, Zagreb, 2010., str. 42.

²⁹ T. MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine*, str. 35.

³⁰ Tomislav MARKUS, „O nekim pitanjima političke kulture u Banskoj Hrvatskoj 1848.-1849. godine“, *Povijesni prilozi*, 18, Zagreb, 2000., 89-120., str. 90.

čimbenik što se očitovalo u kulturnim i ekonomskim vezama.³¹ U hrvatskim je zemljama ilirizam, kao začetnik i glavni nosilac hrvatskog političkog pokreta, obilježio evoluciju hrvatskog društva koji će svoj vrhunac imati upravo 1848. godine.

Ilirizam se pozivao na neutemeljenu tradiciju po kojoj su Iliri autohtoni stanovnici hrvatskih područja koji su zbog ratova s Rimljanima iselili na Karpate da bi se ponovno vratili u sedmom stoljeću na izvorno mjesto obitavanja. Tako su Južni Slaveni, kao baštinici Ilira bili nositelji autohtone kulture ovog dijela Europe što Mađare čini uzurpatorima i barbarima.³² Stvaranje takve ideje zajedništva kroz južnoslavenski kontekst stvar je jačanja vlastite svijesti inkorporirane u širi južnoslavenski kontekst što je svojevremeno hrvatski narodni preporod činilo jačim. Tako se pod ilirizmom podrazumijeva i sudjelovanje srpskog etnosa koji je doista ostavio velik trag u zajedničkoj borbi s Hrvatima protiv mađarskog ugnjetavanja. Ilirizam, kao pokret objedinjavanja južnoslavenskih naroda, u nijednom trenutku nije isključivao hrvatstvo. Navedena tvrdnja postaje jasnijom kada se promotre svi zahtjevi i ciljevi kojima su težili ilirci, kao što su standardizacija hrvatskog jezika, uzdizanje osjećaja nacionalne pripadnosti, pripojenje svih teritorija na kojemu žive Hrvati (uključujući i Bosnu) te stvaranje samostalne države. Ilirizam ne treba stavljati isključivo u kontekst stvaranja jedinstvene južnoslavenske države zbog činjenice kako je to prvenstveno bio kulturni pokret koji je za svoj cilj imao borbu protiv mađarizacije kako srpskog tako i hrvatskog društva intelektualnim putem.

Središte ilirskog pokreta bio je Zagreb sa svojih otprilike petnaest tisuća stanovnika.³³ Unatoč trgovačkoj i sajmišnoj popularnosti Zagreb nije predstavljao grad sa razvijenim gospodarskim životom. U njemu su se nalazile središnje oblasti zemaljske uprave i Kraljevska akademija sa svim svojim intelektualnim životom. U prilog intenzivnosti mađarizacije, koja je ukazala kako je samo zajedničkim snagama bilo moguće oduprijeti se stranom ugnjetavanju, govore i riječi Tadije Smičiklase koji je tvrdio kako se *„Činilo kano da će strah prevladati i oteti hrvatskom plemstvu ono malo snage, što mu je jošte ostalo na uskom stanovištu preostalih osebujnih prava državnih. Činilo se dapače, da će u samom gorkom plaču za starim slobodnijim i boljim državnim životom sami Hrvati zagušiti svaki pokret novih misli o preporodu*

³¹ T. MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine*, str. 35.

³² I. IVELJIĆ, *Banska Hrvatska i Vojna Krajina od prosvijećenog apsolutizma do 1848. godine*, str. 41.

³³ Jaroslav ŠIDAK, *Hrvatski narodni preporod. Ilirski pokret*, Školska knjiga, Stvarnost, Zagreb, 1990., str. 119.

zemlje i naroda. Samim se Hrvatima pričinjalo, da su Mađžari toliko jaki i svemožni, da im ovaj put odoljeti ne će biti moguće, kada se poslije četrdeset godina priprave za preobnovu cijeloga državnoga ustrojstva sada sam kralj dozvoljuje i traži, da se reforme zakonitim putem u saboru pretresuju.“³⁴

Ono što je postalo glavnim predmetom rasprave bio je jezik. S postojanjem triju dijalekata, kajkavskog, čakavskog i štokavskog, postalo je jasno kako ta triarhija u cilju povezivanja sviju hrvatskih područja u jedno postaje sve vidljivijom zaprekom. Ti su dijalekti postali dijelom jezičnog raskola između štokavske civilne Slavonije i kajkavske Hrvatske.³⁵ Vodeći se takvom jezičnom razdiobom stanovnici štokavske Hrvatske postaju *Slovinci* dok stanovništvo kajkavske Slavonije postaju *Horvati*. Upravo zbog te problematike svrstavanja dijalekata u jedno, vodeći se revolucionarnim i preporodnim idejama, trebalo je sve objediniti u jednom imenu, onom ilirskom. S pravne strane, službeni jezik u Hrvatskoj bio je latinski, ali su se pripadnici društvenih elita u međusobnoj komunikaciji služili njemačkim. U primorskom dijelu hrvatskih zemalja pričalo se uglavnom talijanskim jezikom. Prateći takve trendove prva desetljeća devetnaestog stoljeća predstavljaju vrijeme zastoja u hrvatskoj književnosti te se izdaju prvenstveno molitvenici ili poučne knjige za puk na hrvatskom jeziku. Kako bi se trebao zvati jezik koji će ujediniti sve Slavene? Tom se problematikom bavio Ljudevit Gaj, po mnogima smatran i pokretačem hrvatskog narodnog preporoda, koji se mudro uhvatio Kolláreva³⁶ modela po kojemu se za sve Slavene predviđalo četiri jezika, ruski, češki, poljski i srpski.³⁷ Taj je model bio najprihvatljiviji upravo zbog činjenice kako nije rascjepkao hrvatske zemlje te je predviđao stvaranje jezičnog standarda na cijelom slavenskom jugu. Gaj je samo zamijenio štokavicu, koju je Jan Kollár nazvao srpskom, kao jezik ujedinjenja te ga nazvao ilirskim.³⁸ No, čini se kako ni sam Ljudevit Gaj nije u potpunosti bio upućen u pravo jezično stanje. Naime, izuzev točnog navođenja hrvatske kajkavštine kao hrvatskog narječja, koja dijeli stanovništvo *med Slovenci i med Srbli*³⁹, on pogrešno ubraja u kajkavstvo bosansku Krajinu i hrvatska naselja od Banata duž granice sa

³⁴ Đuro ŠURMIN, *Hrvatski preporod. Ilirsko doba 1790.-1843.*, Fortuna d.o.o., Zagreb, 2011., str. 83.

³⁵ I. IVELJIĆ, *Banska Hrvatska i Vojna Krajina od prosvijećenog apsolutizma do 1848. godine*, str. 41.

³⁶ Kollár, Ján, češki književnik i polihistor slovačkog podrijetla (Mošovec 29. srpnja 1793. – Beč, 24. siječnja 1852.). Zagovornik slavenskog jedinstva, začetnik romantičarskog, književno orijentiranog panslavizma. Preuzeto sa: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32431>, 15. veljače 2017.

³⁷ I. IVELJIĆ, *Banska Hrvatska i Vojna Krajina od prosvijećenog apsolutizma do 1848. godine*, str. 42.

³⁸ Nikša STANČIĆ, "Hrvatski narodni preporod. Ciljevi i ostvarenja", *Cris*, god. X., br. 1/2008., 6-17, str. 12.

³⁹ J. ŠIDAK, *Hrvatski narodni preporod. Ilirski pokret*, str. 121.

Ugarskom do Gradišća.⁴⁰ Također, osim što hrvatskim imenom obuhvaća Hrvate kajkavce on pogrešno uvrštava i većinu Srba krajišnika koji su bili prvenstveno štokavci.⁴¹ Antipod takvom načinu promatranja pronalazimo u liku i dijelu Vuka Karadžića koji govori o svim govornicima štokavskog dijalekta kao o Srbima.

Tridesete godine su također važne zbog izdavanja izrazito važnih djela od kojih najveću slavu preuzimaju Gajeva *Kratka osnova horvatsko-slavenskog pravopisanja* te Draškovićeve *Disertacija iliti razgovor darovan gospodi poklisarom*. *Kratka osnova* pruža uvid u prijedlog jedinstvenog hrvatskog pravopisa u skladu sa zamislima ilirskog pokreta. Upravo iz tog razloga je bilo od neizmjerne važnosti izdavanje hrvatskog pravopisa 1830. godine jer je cijela ideja ujedinjenja Južnih Slavena pod ilirskim imenom kao temelj imala zajednički jezik. Već smo spomenuli Matiju Smodeka koji je samo dvije godine nakon Gajeve publikacije održao prvi govor na hrvatskom jeziku u zagrebačkoj Akademiji. U toj začetnoj fazi hrvatskog preporoda, gdje je još uvijek u prvom planu bilo kulturno uzdizanje, kao i pokušaj uzdizanja hrvatskog jezika, nema naznaka o jedinstvu Srba i Hrvata u tolikoj mjeri da bi se oni nazivali bratskim narodima jedne krvi.

Dok se Gaj bavio pravopisom i jezičnom problematikom Draškovićeve *Disertacija* predstavlja početak javnog političkog djelovanja koji je u ono vrijeme još uvijek bio marginalan. Kao program hrvatske nacionalne elite ona je predstavljala prvu političku brošuru pisanu hrvatskim jezikom⁴² te time predstavljala još jedan korak bliže ka politizaciji društvenih prilika u hrvatskim zemljama. Kod Draškovića je prisutno već spomenuto pozivanje na tradiciju i mitologizaciju poradi stvaranja legitimiteta, koji se u ovom kontekstu očituje u hrvatskoj državnosti. Drašković tako govori kako „*prvo naime jest, da uvijek pamtimo, da kraljevine naše nijesu osvojene i pridobijene, nego da mi dobrovoljno pristali jesmo od prvine još ungarskim zakonu s tim savezom, da se povelje i uredbe naše sopske obdrže, indi da mi uvjetovane kraljevine jesmo, koje u opštinskom dobru s Madžari, kao z bratjum vijećanja naši držati, osim toga pako zakon naš sopski braniti moramo.*“⁴³ Iako Drašković, uz spomen pravoslavni, ne nudi rješenje o Srbima u hrvatskim zemljama *Disertacija* se drži za programski najsadržajniji spis ilirskog pokreta.

⁴⁰ Isto

⁴¹ Isto

⁴² D. ŠURMIN, *Hrvatski preporod. Ilirsko doba 1790.-1843.*, str. 86.

⁴³ Isto

Nadalje, nužno je spomenuti i protonotara Josipa Kuševića koji, u svojoj brošuri pod nazivom *De municipalibus iuribus et statutis regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae*⁴⁴, objavljenoj 1830. godine, prvi sistematizira hrvatska municipalna prava koja su trebala poslužiti kao obrana pred mađarskim pokušajem nacionalizacije. Prateći trend izdavanja političkih brošura Ivan Derkos je u svom izdanju *Genius patriae super dormientibus suis filis*⁴⁵ iz 1832. predlagao sistematizaciju jedinstvenog književnog jezika za cijelu Trojednu kraljevinu u kojoj bi prevagu imalo štokavsko narječje. Takav pristup nam govori o povezivanju predstavnika obrazovanih društvenih slojeva u ondašnjim hrvatskim zemljama u borbi za nacionalnu stvar. Drašković je pripadao višem plemstvu, Kušević nižem dok su Gaj i Derkos pripadali srednjem građanstvu.

Kako bi ukratko saželi odnos društva i samog izdavaštva, koje je neosporno imalo veliku ulogu samim time što je prenosilo glas društvene modernizacije običnom puku, nužno je napomenuti razlike u samom pristupu. Tako se hrvatska službena politika u borbi protiv mađarizacije koristila pozivanjem na povijesno pravo kao temelj državnog kontinuiteta Hrvatske u prošlosti što je u široj javnosti, točnije u zagrebačkom tisku, proširivano pozivanjem na prirodno pravo svakog naroda na samostalnost i cjelovitost kao i na povezivanje s drugom, njemu srodnom nacijom, u ovom slučaju sa Srbima koji su živjeli na prostoru Monarhije.⁴⁶ U prilog takvom različitom načinu djelovanja ide i činjenica kako su saborska zasjedanja do 1848. godine u hrvatskim zemljama rijetko bila praćena pisanom riječi u novinama. *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (dalje: NDHS) u jednu ruku to počinju mijenjati jer se u njima nalazi podosta izvještaja sa sjednica, gotovo u svakom broju u poglavlju naziva „Saborske vèsti“, koje izlaze triput tjedno u jeku najaktivnijeg djelovanja revolucije, od ožujka 1847. do lipnja 1849. Takvi događaji ostavljaju dubok trag u hrvatskoj svijesti te dolazi do naglih promjena u vidu početka stvaranja modernog života u političkom, kulturnom i privredno najrazvijenijem dijelu hrvatskih prostora.

⁴⁴ T. MARKUS, *O nekim pitanjima političke kulture u Banskoj Hrvatskoj 1848.-1849. godine*, str. 41.

⁴⁵ *Isto*, str. 42.

⁴⁶ T. MARKUS, *O nekim pitanjima političke kulture u Banskoj Hrvatskoj 1848.-1849. godine*, str. 35.

Stanje u Banskoj Hrvatskoj četrdesetih godina devetnaestog stoljeća

U ovom ćemo poglavlju pokušati ukratko opisati događaje četrdesetih godina devetnaestog stoljeća u Banskoj Hrvatskoj koji su izravno utjecali na stanje 1848. Kroz isčitavanje literature postaje jasno kako su, iako bi se moglo pretpostaviti suprotno, događaji i procesi u sjevernoj Hrvatskoj 1848. godine detaljno obrađivani u našoj historiografiji. O tome nam svjedoči i Tomislav Markus kada kaže kako vjerojatno niti jedno razdoblje nije, s obzirom na njegovu kratkoću, tako detaljno obrađivano kao ovo.⁴⁷ Ako se oslonimo na Markusovu kronologiju zbivanja jasno nam je kako su se događaji iz 1848. temeljili na otporu mađarizaciji, pokušaju stvaranja relativno normalnih odnosa s Dvorom u Beču, izdavačkoj aktivnosti te naposljetku sudjelovanjem u oružanom sukobu na austrijskoj strani. Kako su ratni sukobi srž četrdesetosmaške događajnice neminovno je kako je glavnu ulogu u zbivanjima u Banskoj Hrvatskoj imao upravo Josip Jelačić kao vojna ličnost. Osim Jelačića, važnu političku i spisateljsku ulogu odigrali su još i Ivan Mažuranić, koji je 10. travnja 1848. pozvao Mađare da odustanu od hegemonističke politike prema drugim narodima i da priznaju nacionalnu ravnopravnost naroda u Ugarskoj⁴⁸, Ljudevit Vukotinović Farkaš koji izdaje brošuru u travnju 1848. u kojoj se zalaže za narodnu ravnopravnost, odvajanje Hrvatske od Ugarske i osnivanje posebne hrvatske vlade⁴⁹ te Mirko Lentulaj koji 23. lipnja 1848. šalje oblastima u Hrvatskoj i Slavoniji poziv Saborskog odbora za obranu zemlje.⁵⁰ Za detaljnije poznavanje događaja iz sredine devetnaestog stoljeća potrebno je zaviriti u regionalne i lokalne arhive jer je politička i ekonomska problematika sjeverozapadne Hrvatske još uvijek donekle neistražena za razliku od slavonskih županija.

Za pokušaj pregleda važnijih događaja u hrvatskim zemljama potrebno je krenuti od samog ustroja. Već smo ranije spomenuli kako hrvatske zemlje, kao ni srpske, nisu u ovom periodu bile ujedinjene u jedinstvenu cjelinu. Hrvatsko se ozemlje tako sastojalo od političko-upravnih cjelina Banske Hrvatske (Zagrebačka, Križevačka i Varaždinska županija), Hrvatsko-slavonske vojne granice koja je u ovom

⁴⁷ T. MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine*, str. 7.

⁴⁸ T. MARKUS, „Hrvatski politički pokret 1848.-1849. Izabrani dokumenti“, *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, sv. 12, br. 1, 2006., str. 9-16.

⁴⁹ *Isto*

⁵⁰ *Isto*

periodu prošla političku i upravnu centralizaciju čime se učvrstila kontrola Dvora u Beču, Dalmacije u kojoj je prevladavao talijanski oligarhijski sloj sa talijanskim jezikom i kulturom, Istre u kojoj je prevladavala donekle slična situacija kao i u Dalmaciji, Međimurja sa njegovom pripadnošću Zaladskoj županiji (uža Ugarska) i Rijeke s promađarski orijentiranim slojem građanstva koji je očekivao ekonomske povlastice zbog neposredne povezanosti s Ugarskom (*corpus separatum*).⁵¹ Želja za promjenama kod hrvatskog pučanstva počinje izlaziti na vidjelo u Banskoj Hrvatskoj kao središnjem dijelu hrvatskih zemalja u čijem je ekonomsko-političkom središtu, Zagrebu, djelovala obrazovana hrvatska elita. Bilo je neizbježno da se Zagreb nametne kao središte hrvatske državnosti jer se u njemu redovito sastajao Sabor te su tu izlazile jedine političke novine u sjevernoj Hrvatskoj, *Novine Dalmatinsko Hèrvatsko Slavonske*. U ostatku hrvatskih zemalja takvo buđenje nacionalnog osjećaja još nije bilo moguće zbog izrazito većinskog agrarnog stanovništva kojima su te nacionalne ideje ostale strane. Kao uzrok nezainteresiranosti seljačkog stanovništva za buđenje ' hrvatstva' u Banskoj Hrvatskoj važna je još uvijek prisutna kmetska obaveza čije će ukidanje predstavljati jedan od najvećih uspijeha bana Jelačića. 25. travnja 1848. Jelačić je proglasom, tiskanim latinicom i ćirilicom, uputio vijest hrvatskome i srpskome narodu u Trojednoj Kraljevini kako su seljaci „oslobođeni na vijeke od tlake gospodske i svake daće urbarijalske i desetine crkvene.“⁵²

Kao poticaj takvom djelovanju istaknutijih pojedinaca neizbježno je spomenuti uspon mađarskog nacionalizma zbog kojega se Banska Hrvatska našla između dvije vatre. Uz prijetnju mađarizacije iz Budima, Pešte i Požuna (danas Bratislava) kao centara ugarskih intelektualaca našla se i prijetnja bečkog centralizma. Tako da su događaji u Banskoj Hrvatskoj četrdesetih godina, a naročito 1848., izravna posljedica pritiska tih dviju politika. Ipak, veće neprijateljstvo je dolazilo sa mađarske strane što se očituje već početkom tridesetih godina kada su nastojali uvesti mađarski jezik kao službeni u Hrvatskoj i Slavoniji (Banska Hrvatska). Deset godina kasnije počelo se zabranjivati hrvatskim predstavnicima korištenje latinskog jezika u saborskim raspravama da bi konačno Lajos Kossuth 3. ožujka 1848. govorom u Požunskom ugarskom saboru označio početak mađarskog nacionalnog pokreta.⁵³ Početkom

⁵¹ T. MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine*, str. 35-36.

⁵² Anđelko MIJATOVIĆ, *Ban Jelačić*, Mladost, Zagreb, 1990., str. 25.

⁵³ T. MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine*, str. 51.

1848. godine Ugarski sabor donosi odluku o proglašenju mađarskog jezika kao službenog u svim javnim poslovima u istočnom dijelu Monarhije.⁵⁴ Takva je odredba pogodila Bansku Hrvatsku dok je u Slavoniji ipak ostavljen period od šest godina za prilagodbu novom jeziku.

Početak izražavanja revolucionarnih ideja krenuo je kroz objavljivanje političkih tekstova i brošura u kojima se pisalo o hrvatskim municipalnim pravima, književnom jeziku i pravopisu, uređenju 'nove' ujedinjene Hrvatske te ovlastima budućeg bana. U takve pripreme za revolucionarne ideje definitivno moramo ubrojiti i već spomenuti hrvatski narodni preporod koji počinje sa pokretanjem *Novina horvatzkih* 1835. u Zagrebu pod uredništvom jednog od značajnijih hrvatskih preporoditelja Ljudevita Gaja. U njima se kroz političke članke istaknutijih predstavnika hrvatskog narodnog preporoda branila samouprava i teritorijalna cjelovitost Banske Hrvatske pred mađarizacijom te kao takve predstavljaju jedan od značajnijih elemenata na putu demokratizacije hrvatskog društva. O *Novinama* će više biti riječ u posljednjem poglavlju ovog rada. Usporedno s izdavačkim i književnim radom 1840. godine Sabor donosi zaključak o osnivanju katedre narodnog jezika na Zagrebačkoj akademiji i u svim gimnazijama.⁵⁵ Jedan od značajnijih događaja predstavlja odluka hrvatskog staleškog Sabora iz listopada 1847. o uvođenju hrvatskog jezika umjesto latinskog u sve javne poslove.⁵⁶ Iako kralj nije potvrdio ovaj zaključak sve županijske i gradske oblasti prihvatile su ga samoinicijativno i raširenih ruku. Iako uglavnom temeljen na književnom djelovanju hrvatski je građanski pokret, riječima Tomislava Markusa, u četrdesetim godinama devetnaestog stoljeća uspio položiti temelje za izgradnju hrvatske nacije kao moderne političke, državne i kulturne zajednice. On je osjetno proširio društvenu bazu hrvatskog nacionalizma u plemstvu, koji se dotada nazirao samo u tragovima, građanstvu, svećenstvu i graničarskom časničkom kadru te je uspio, donekle, i prodrijeti u nepismeno pučanstvo a da ne spominjemo konstantan otpor mađarskoj politici.

Kao neizravna reakcija na gore spomenuti Kossuthov govor početkom ožujka u Požunu, koji je objavljen i u NDHS⁵⁷, Ivan Kukuljević Sakcinski održao je govor na sjednici Sabora održanoj 17. ožujka, u kojem on riječima „*predlozi ovi su od prevelike*

⁵⁴ *Isto*, str. 38.

⁵⁵ *Isto*, str. 44.

⁵⁶ *Isto*

⁵⁷ NDHS, broj 21., 11. ožujka 1848.

*važnosti za naš hrvatski i i čeli slavenski narod*⁵⁸ pozdravlja težnje za uvođenjem političkih i građanskih sloboda koje se javljaju ali kako upravo takve težnje mogu biti pogubne za hrvatski narod jer se u svakom trenutku mogu okrenuti protiv njega, na što se nije dugo trebalo čekati. Taj je govor Sakcinskog djelovao kao poticaj stvaranja različitih skupština koje su slale svoje dopise i poslanstva u Beč sa ciljem pozdravljanja uvođenja ustavnosti u austrijske pokrajine. Uz navedeno, hrvatska poslanstva u Beču pozdravili su i ustupke Mađarima uz iskazivanje zabrinutosti u kakvom će se položaju zbog toga naći hrvatski zastupnici u Požunu te su isticali kako su hrvatske zemlje slobodne i samostalne te kao takve čine zaseban dio zemalja ugarske krune. Pozdravljanje ustupaka Mađarima od strane Beča nije značilo kako su time hrvatski političari pokazali spremnost na prihvaćanje zahtjeva koji su dolazili iz Mađarske, što će se pokazati kroz razvoj događaja u 1848. godini, već se time iskazivala nesigurnost u moguće opcije. Nije se još znalo je li lakše postići veću autonomiju i teritorijalno ujedinjenje hrvatskih zemalja kroz okvire Mađarske nezavisne od Beča ili Habsburške Monarhije kao cjeline. Daljnji tok političkog života definitivno je pomogao u orijentaciji k austrijskoj strani.

Skupštine su bivale sazivane i u manjim oblastima kao primjerice u selima, raznim općinama i komunitetima pa čak i regimentima Hrvatske i Slavonske vojne granice. Na njima je bila uočljiva preslika težnji u vidu proglašenja nezavisnosti Hrvatske od mađarske vlade na budućem Saboru, stvaranje posebne hrvatske vlade, ostvarenje cjelovitosti svih hrvatskih zemalja, odvajanje građanskih od vojnih poslova, izuzimanje Granice iz vlasti bečkih središnjih organa i njezino podvrgavanje budućoj hrvatskoj vladi u Zagrebu, uvođenje narodnog jezika u sve poslove, osnivanje škola i političkih sloboda itd.⁵⁹ Među važnijim zahtjevima se ističu ukidanje svih oblika rabote kao i želje za sjedinjenjem ss Dalmacijom u vidu čega je iz sjeverne Hrvatske slano zaista mnogo poziva stanovništvu u Dalmaciji. Većina odgovora bila je negativna. Već smo spomenuli kakvi odnosi prevladavaju u Dalmaciji što nam govori o nepoznavanju njenih društvenih okolnosti u Banskoj Hrvatskoj jer se hrvatski politički pokret ondje javlja tek u šezdesetim godinama.

Jedna od važnijih skupština bila je ona održana u Zagrebu 25. ožujka 1848. koja je između već uobičajenih zahtjeva za cjelokupnost domovine, odgovornu

⁵⁸ NDHS, broj 23., 18. ožujka 1848.

⁵⁹ T. MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine*, str. 63.

narodnu vladu, stalni sabor svake godine, dokinuće krajine, narodni jezik itd. postala poznata po dvije stvari: zahtjevu za postavljanje baruna Jelačića za bana te stvaranjem delegacije koja je *Zahtjevanja naroda* pročitala kralju na bečkom Dvoru.⁶⁰ Ta su zahtjevanja predana u Beču 31. ožujka u skraćenom obliku zbog jasno vidljive protumađarske orijentacije. Niti jedna stavka nije prihvaćena pod izlikom što ih je predstavilo nezakonito tijelo. No, ta su *Zahtjevanja naroda* ipak ostavila trag u daljnjoj hrvatskoj politici zbog zahtjeva koji će postati glavnim elementom borbe i priznanja hrvatske narodnosti poput stvaranja hrvatske vlade kao najvažnije političke ustanove nezavisne od mađarske te izravno podvrgnute Beču, ostvarenja teritorijalne cjelovitosti priključenjem Dalmacije i Vojne granice te stvaranja moderniziranog hrvatskog društva uvođenjem slobode tiska, narodne garde, sveučilišta, porote, ukidanjem kmetstva, carina itd.⁶¹

Jedan od značajnijih događaja na hrvatskoj političkoj i vojnoj sceni 1848. definitivno je bilo Jelačićevo ustoličenje na položaj bana. Taj je događaj izravno povezan sa *Zahtjevanjima naroda*, jer je on već u prvoj stavci izabran na bansku poziciju od strane skupštine,⁶² kao i sa njegovim poznanstvom s ilircima koje je uspostavljeno nedugo nakon početka istoimenog kulturnog pokreta. Nije bila tajna kako se i sam Jelačić smatrao ilircem.⁶³ Upravo zbog svog širokog obrazovanja i jake ličnosti Jelačić postaje glavnim kandidatom za mjesto novog hrvatskog bana koji će predvoditi hrvatsku državotvornu misao. Nakon polaganja banske zakletve u Beču početkom mjeseca travnja možemo reći kako su se odnosi s Mađarima još više zakomplicirali.⁶⁴ Naime, uz poziciju bana Jelačić je imenovan podmaršalom i vojnim zapovjednikom u banskoj i krajiškoj Hrvatskoj na što je mađarska strana gledala s prezirom jer oni u niti jednom trenutku nisu dozvolili da Jelačić postane banom. Mađari su bili jasnog gledišta kako sve odredbe koje su na snazi u Ugarskoj vrijede i u Hrvatskoj kao sastavnom dijelu ugarske krune. Ivo Perić u svojoj knjizi *Hrvatska državotvorna misao u XIX. i XX. stoljeću* navodi kako je postavljanje Jelačića na poziciju bana iz mađarskog viđenja bilo protuustavno te kako su smatrali da čim prije takva odluka treba biti opozvana. Mađaroni su tako u Zagrebu bili poticani na neposluh od strane ugarske vlade te se čak išlo toliko daleko da su hrvatsko-

⁶⁰ RUDOLF HORVAT., *Hrvatski pokret 1848.*, Colorprint, Zagreb, 1990., str. 37.

⁶¹ T. MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine*, str. 71.

⁶² NDHS, broj 24., 22. ožujka 1848.

⁶³ IVO PERIĆ, *Hrvatska državotvorna misao u XIX. i XX. stoljeću*, Dom i svijet, Zagreb, 2002., str. 73.

⁶⁴ Oduševljenju kraljevom potvrdom prve točke *Zahtjevanja* svjedočile su i NDHS, 27. ožujka 1848., broj 26

slavonski kmetovi poticani da se bune kako bi time ostvarili svoje oslobođenje od kmetstva.⁶⁵

Takvi događaji neminovno dovode do banova nezovoljstva čime se proglašom od 25. travnja, upućenom hrvatskom i srpskom narodu Trojednoj kraljevini, prekida politička veza s Mađarskom te se ukidaju svi oblici rabote i tlake. Odbila se svaka poslušnost mađarskoj vladi te je 19. travnja ban Jelačić izdao okružnicu svim hrvatskim oblastima da, dok se ne sastane hrvatski sabor koji je zakazan za 5. lipnja 1848., svaka općina i poglavarstvo mora djelovati pod vlastitom odgovornošću i ne smije primati službene naloge koji su dolazili iz Ugarske.⁶⁶ Mađari su pokušali popraviti nastalu situaciju preko svojih ministarstava i Beča no zahtjeve hrvatskih političara, poput sjedinjenja ugarskih ministarstava rata i financija s centralnom vladom u Beču dok će ostala ministarstva Hrvati priznati samo u slučaju potpune nezavisnosti, nisu mogli prihvatiti što počinje stvarati atmosferu u kojoj je ratni sukob postao neizbježnim. Takvo ratno stanje potvrđuju i zastupnici Sabora koji pozivaju hrvatske graničare da se pripreme za oružani sukob protiv Mađara. Između ostalih događaja u Banskoj Hrvatskoj pitanje odnosa sa srpskim pokretom u Južnoj Ugarskoj dobio je u lipnju i službenu potporu. Tako je 17. lipnja upravni odbor Hrvatskog sabora izrazilo solidarnost sa srpskim pokretom i nudi pomoć protiv Mađara uz što se pridružilo i poslanstvo Hrvatskog sabora koje u Innsbrucku samo dva dana kasnije moli kralja da prihvati molbe ugarskih Srba.⁶⁷

Kako je napeto stanje bilo uvelike prisutno tako je rat postao neizbježan. Nakon imenovanja Banskog vijeća kao privremene vlade 7. rujna, ban Jelačić s vojskom prelazi rijeku Dravu pokraj Varaždina te u samo jedan dan i bez žrtava tjera mađarsku vojsku iz Međimurja te ga priključuje hrvatskim zemljama. Kako su hrvatski odredi hrvatske narodne zastave zamijenili carskim simbolima, rat Hrvatske protiv Mađarske postaje ratom Habsburške Monarhije protiv Ugarske.⁶⁸ Nakon gušenja bečke revolucije, u kojem je sudjelovao i Jelačić, Franjo Josip I. 2. prosinca ga imenuje gubernatorom Rijeke i namjesnikom Dalmacije čime je stvorena jedinstvena civilna i vojna uprava u svim hrvatskim zemljama, isključivši Istru koja pod okrilje

⁶⁵ I. PERIĆ, str. 86-87.

⁶⁶ F. ŠIŠIĆ, *Povijest Hrvata: Pregled povijesti hrvatskog naroda 1526-1918.*, str. 434.

⁶⁷ T. MARKUS, „Hrvatski politički pokret 1848.-1849. Izabrani dokumenti“, *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, sv. 12, br. 1, 2006., str. 9-16.

⁶⁸ A. MIJATOVIĆ, *Ban Jelačić*, str. 62.

hrvatskih zemalja dolazi tek 100 godina kasnije. Nakon toga, Jelačić je krenuo, u sklopu jedinstvene austrijske vojske, u ofenzivu protiv mađarske revolucije.

Srpska politika u Kneževini Srbiji i Srbi u Habsburškoj Monarhiji

Kneževinu Srbiju, koja svoje postojanje duguje dahijskim bunama početkom devetnaestog stoljeća, također je činilo više pokrajina kao što je to primjer i kod hrvatskih zemalja. Pod izrazitim utjecajem turske vlasti Kneževinu Srbiju činile su Šumadija, Mačva, Rujno, Stari Vlah i Raška, Timočka Krajina i Braničevo.⁶⁹ Ulogu najrazvijenijeg dijela te ujedno i dijela u kojem se nalazio glavni grad Beograd činila je Šumadija, zemlja među Moravom, Dunavom, Savom, Kolubarom i Ljigom, koja je bila sastavljena od već spomenutog Beograda i beogradskog okruga, Jagodine i njezinog okruga te Milanovca s rudničkim okrugom.⁷⁰ Kada bi granice Kneževine Srbije pokušali opisati riječima Vuka Karadžića onda bi to otprilike izgledalo ovako: *„Srbija graniči od sjevera Savom i Dunavom s Austrijskom vojničkom granicom i Vlaškom, od zapada Drinom s Bosnom do Višegrada, pa odande Limom s Ercegovinom, a od istoka Timokom s Bugarskom. Ove su glavne granice same po sebi izvjesno naznačene; k njima još da uzmemo i od jugoistočne strane Staru planinu (Hāmus), koja dijeli Srbiju od Mačedonije; ali od juga i od jugozapada teško je zasad pravu granicu naznačiti; jer, npr. u najnovijim mapama od Srbije Metoija, đe je Prizren, stolica srpski kraljeva i careva, Peć, srpska patrijaršija, i namastir Dečani, ostaje u arnautskoj (Albaniji). Ako je Šara planina s onu stranu Metoije, onda je ona prava granica između Srbije i Arnautske. Srbija leži između 42 i 45 stepena širine i 37 i 40 dužine. Ona ima u sebi, otprilike, iljadu četvorougalni milja, na kojima živi oko 1 000 000 duša.“*⁷¹ Srbija kao kneževina svoju inicijaciju u europsku politiku duguje događajima koji su se odvijali u dvadesetim godinama devetnaestog stoljeća, netom prije nego što se počinju javljati procesi nacionalnih integracija. Iako kneževina, ona je još uvijek bila pod izrazitim utjecajem Osmanskog Carstva i sultana Mahmuda II. koji je vladao upravo u to vrijeme. Kao takva ona ima veoma malo izravnog dodira sa zapadnim svijetom, prvenstveno s Monarhijom kao prvim susjedom, iako Beč

⁶⁹ Milan Đuro MILIĆEVIĆ, *Kneževina Srbija (ćir.)*, Državna štamparija, Beograd, 1876.

⁷⁰ Isto, str. 1.

⁷¹ Vuk Stefanović KARADŽIĆ, *Srpska istorija našeg vremena (ćir.)*, Nolit, Beograd, 1977., str. 10.

pokazuje interese za veći utjecaj na Balkanu zbog Osmanskog Carstva te Rusije koja kroz svoje prijateljstvo i vjersku povezanost sa Srbijom počinje pokazivati zanimanje za događaje na ovim prostorima. Prema Dragoljubu Pavloviću, srpskog povjesničara koji je djelovao na prijelazu iz devetnaestog u dvadeseto stoljeće, neprijateljsko raspoloženje Beča prema Srbima, započinje krajem 1848. godine zbog otvorenog sukoba generala Đure Rukavine, zapovjednika Banatske vojne granice, i patrijarha Rajačića.⁷² Glavni cilj Beča bio je gušenje svega demokratskog što je proizlazilo iz Revolucije jer je to predstavljalo opasnost te ujedno i kraj monarhističkog sustava. Upravo se to i događalo. Pod vodstvom kneza Miloša i pod ruskim patronatom, koji se ostvaruje također u ovo vrijeme, Srpska se kneževina otvoreno pobunila protiv Turske autokracije. Potpisivanjem Jedrenskog⁷³ mira, 2. rujna 1829. godine⁷⁴, potvrđen je pravni kontinuitet između prvog i drugog srpskog ustanka, između Karađorđevih temelja i Miloševih ostvarenja.⁷⁵ Time je definitivno došao kraj velikim ustancima protiv Turaka i njihove centralne vlade u Carigradu. Iako se život građana Srbije nije znatnije promijenio nabolje od turskog vremena oni više nisu predstavljali tursku provinciju već je Srbija dobila vazalni status koji joj je omogućio stvarnu autonomiju sa samostalnom organizacijom privrede, državnog aparata, prosvjete, trgovine, kulture i vjeroispovijesti. Iako je harač još uvijek trebalo slati u Carigrad, što je označavalo ostajanje pod suverenitetom Turske, prava zaštitnica Srbije postaje Rusija. Sada kada je Turska opasnost nestala, velika upletenost carske Rusije po pitanju Balkana nije bila po volji Dvoru u Beču no knez Miloš nije više imao povjerenja u austrijske susjede, budući da su zahtjevi za pomoći, koji su poslani prilikom pokušaja osamostaljivanja od turske vlasti, u potpunosti ostali samo na riječima podrške. Bolji odnosi s Austro-Ugarskom pričekat će osamdesete godine devetnaestog stoljeća kada se odnosi sa carskom Rusijom počinju kvariti te kada knez Milan Obrenović počinje sa političkim vezivanjem Kraljevine Srbije uz susjednu višenacionalnu tvorevinu što je za rezultat imalo i europsko priznanje novostvorene kraljevine. Tako je jedina veza u tridesetim godinama, iako još u povelju, Kneževine Srbije i zapadnih susjeda počela biti ostvarivana kroz pripadnike srpskog etnosa koji

⁷² Dragoljub M. PAVLOVIĆ, *Srbija i Srpski pokret u južnoj Ugarskoj 1848. i 1849. (ćir.)*, Srpska književna zadruga, Beograd, 2009. (Predgovor)

⁷³ Jedrene – južnoslavenski naziv za turski grad Edirne. U vrijeme rimskog cara Hadrijana zvan Hadrijanopolis.

⁷⁴ Vladimir ĆOROVIĆ, *Istorija Srba. Treći deo (ćir.)*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1989., str. 69.

⁷⁵ Isto

je živio na hrvatskom ozemlju te samim time i na prostoru Monarhije. Vremenom, događaji u sklopu integracije Srba na područjima hrvatskih zemalja postaju i nezaobilaznim pitanjem Srba koji žive izvan Monarhije.

Kada govorimo o Kneževini Srbiji, kao i o srpskom etnosu koji se nalazio na području Monarhije tj. na hrvatskom ozemlju o čemu će uglavnom biti riječ, moramo napomenuti kako su oni imali čvrst temelj u pravoslavnoj vjeri i svijesti o njihovoj baštini odnosno tradiciji. Vjera u srpskoj historiografiji igra veliku ulogu zbog ugroženosti Srbije kao političkog i kulturnog entiteta u Osmanskom Carstvu.⁷⁶ Nestankom srpske države glavno obilježje srpskog identiteta ostala je pravoslavna crkva, osnovana davne 1219. godine⁷⁷ te je ona obuhvaćala mnogo veće područje nego srednjovjekovna srpska država. U nepostojanju srpskog političkog tijela odrednica za pripadnost srpskome etnosu preostala je upravo jurisdikcija srpske pravoslavne crkve čiji se utjecaj poistovjećivao s teritorijem. To će pravoslavno svećenstvo u godini revolucije pokazati neslogu i nejedinstvo kroz okvire višeg i nižeg plemstva. Ono niže u suštini predstavlja selo te je samim time dijelilo sudbinu naroda dok je nasuprot stajalo ono više plemstvo koje predstavlja feudalni sistem.⁷⁸

Vodeći se tezama koje se iznose u članku Drage Roksandića „O Srbima u hrvatskim zemljama u Mrkaljevo doba“⁷⁹ veoma je lako pratiti podatke vezane uz brojnost Srba na hrvatskim područjima. Ne treba smetnuti s uma kako su geopolitičke granice Slavonije dosezale do Zemuna, odnosno do samog Beograda, Srijem je također izgledao ponešto drugačije kao i Vojvodina. Same podatke vezane uz njihovu brojnost potrebno je razmatrati kritički ali one uistinu mogu poslužiti kao dobar orijentir u shvaćanju načina na koji se integracija srpskog etnosa odvijala te zbog čega uopće i dolazi do nje. Kako govorimo o periodu stvaranja nacionalnog identiteta, sredini devetnaestog stoljeća, u višenacionalnoj Monarhiji velik je činitelj zajedništva, koji naposljetku povezuje Srbe i Hrvate, bilo ugrožavanje neovisnosti pokušajem centralizacije, osporavanje ekonomskih povlastica agrarnom reformom te svakako jačanje središnje birokracije koja je oduzimala monopol lokalnim upravama. U tom periodu u kojem još uvijek nema narodnosnog razvrstavanja Hrvati su

⁷⁶ Edislav MANETOVIĆ, „Ilija Garašanin. Načertanije and Nationalism“, *The Historical Review/La Revue Historique*, 3, 137-173., str. 154.

⁷⁷ Isto, str. 155.

⁷⁸ Vasilije KRESTIĆ, *Srbi u Ugarskoj 1790-1914 (ćir.)*, Matica Srpska, Novi Sad, 2013., str. 75.

⁷⁹ Drago ROKSANDIĆ, *Srpska i hrvatska povijest i 'Nova historija'*, Stvarnost, Zagreb, 1991., str. 95-96.

izjednačeni s katolicima a Srbi s pravoslavcima. Vodeći se takvom pretpostavkom i podacima koje pronalazimo u djelu Drage Roksandića moguće je otprilike napraviti tabelarni prikaz s udjelom srpskog i hrvatskog stanovništva u Civilnoj Hrvatskoj i Vojnoj Krajini. Iz prikaza su izostavljeni svi ostali stanovnici koji nisu definirani kao katolici ili pravoslavci. Razlog odvojenom načinu prikazivanja je u tome što Vojna Krajina još nije sjedinjena s hrvatskim zemljama. Do potpunog sjedinjenja dolazi tek 1881. godine.

Srbi u Južnoj Ugarskoj nisu živjeli u jednoj administrativno-političkoj cjelini što je uzrokom da se najveći njihov dio nalazio u Civilnoj Hrvatskoj, u tri županije (Torontalskoj, Bačko-bodroškoj i Srijemskoj) zatim u tri dijela Vojne Granice (Srijemskoj, Banatskoj i Šajkaškom bataljonu) te u dva distrikta (Velikokikindskom i Potiskom).⁸⁰ Iako je ostatak srpskog etnosa živio porazbacan po Monarhiji te tako živio u različitim društveno-ekonomskim, političkim i kulturnim oblastima oni su ostali duhovno ujedinjeni. Zbog te odvojenosti dolazi i do razlika u društvenom i ekonomskom razvoju, primjerice u feudalno ustrojenom Provincijalu gdje su uvjeti za ekonomski razvitak bili veoma skućeni i dijelova u kojem je bilo donekle razvijeno građanstvo imalo uvjete za postavljanje zahtjeva koji su se ticali političke i ekonomske slobode.

⁸⁰ V. KRESTIĆ, *Srbi u Ugarskoj 1790-1914 (ćir.)*, str. 72.

	Hrvati <i>(katoličko stanovništvo)</i>	Srbi <i>(pravoslavno stanovništvo)</i>
<i>Provincijalna Hrvatska</i>	519.426 (98,63%)	2.900 (0,55%)
<i>Hrvatska krajina</i>	258.454 (51,80%)	240.493 (48,20%)
Hrvatska	777.880 (75,85%)	243.393 (23,73%)
<i>Provincijalna Slavonija</i>	170.421 (52,81%)	137.933 (42,75%)
<i>Slavonska krajina</i>	127.326 (49,44%)	122.853 (47,70%)
Slavonija	297.747 (51,32%)	260.786 (44,95%)
Hrvatska i Slavonija	1.075.627 (66,99%)	504.179 (31,41%)

Tabela 1. Prikaz podataka katoličkog (hrvatskog) i pravoslavnog (srpskog) stanovništva u Provincijalu i Vojnoj krajini 1840. godine. D. ROKSANDIĆ, „O Srbima u hrvatskim zemljama u Mrkaljevo doba”, *Srpska i hrvatska povijest i 'Nova historija'*, Stvarnost, Zagreb, str. 99.

Ovaj prikaz nam omogućuje jasniju predodžbu o udjelu srpskog stanovništva u hrvatskim zemljama. Iz priloženog nam postaje jasan utjecaj seljaštva, što smo već napomenuli, u prilog drastično manjeg udjela pravoslavnog stanovništva u urbanim sredinama koje su se nalazile u Provincijalu tj. u hrvatskim zemljama koje ne pripadaju Vojnoj krajini. Nasuprot tome, uz činjenicu kako je većina srpskog stanovništva bilo seljačka te, samim time ili u kmetskom ili u krajiškom položaju, jasan je njihov izostanak iz urbanih sredina. To nam potvrđuju i podaci koje nalazimo u Krestičevoj knjizi o najvećoj zastupljenosti Srba, oko dvije trećine, upravo na

području Vojne krajine.⁸¹ Autor, iako poznat po svojim nacionalističkim stavovima te kao jedan od sudionika stvaranja Memoranduma SANU, objavljenog u novinama Večernje novosti u rujnu 1986. godine, zbog čega njegove podatke trebamo uzeti s oprezom, redoviti je profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu te predstojnik katedre za istoriju naroda Jugoslavije te kao takav predstavlja jednog od stručnjaka za srpsko-hrvatske odnose u novom vijeku. Veći dio srpskog etnosa živio je, dakle, na ruralnom području što ne pobija njihov utjecaj u gradskim središtima. Upravo se doticaj između njih i iliraca događao u gradovima jer su oni predstavljali kulturno-politička središta. Slani su novčani prihodi od strane srpskog građanstva u gradovima na hrvatskom ozemlju u cilju podrške i zajedništva što potpomaže u izgradnji i stvaranju narodnih domova, kazališta, Matice ilirske, muzeja i raznih čitaonica. Uz srpsko gradsko stanovništvo u južnoj Ugarskoj veliku pomoć pružale su i osobe iz same kneževine Srbije što joj je pomoglo da izađe iz sjene turskog vazalstva te predstavi vlastiti dolazak na političku scenu u zemljama preko Save i Dunava.

Time se težilo buđenju narodne svijesti i jedinstva između Srba i Hrvata što je jedino bilo moguće kroz ilirski pokret. Upravo je zbog toga pokret ilirizma važan jer je djelovao kao kulturno-politička poveznica između dvaju narodnosti u borbi za vlastita prava. Riječima Slavka Gavrilovića „*među pristalice 'ilirске partaje' ubrajana je većina županijskih činovnika srpske narodnosti, koji su, podržani od pravoslavnog i dela katoličanskog sveštenstva te nacionalno svesnijeg dela građanstva i inteligencije, bili nosioci borbe protiv mađarona, smatrajući slogu Srba i Hrvata kao osnovni uslov njihovog opstanka u okviru Ugarske nad kojom se nadvio oblak mađarizacije.*“⁸²

Više smo se puta doticali seljaštva kao jednog od krucijalnih čimbenika u revoluciji na našim prostorima no nismo spomenuli kako se razvoj seljaštva u Hrvata i Srba na prostorima Monarhije, kao važnih sudionika revolucije te integracije obaju naroda, ipak kretao drugačijim koracima. To se prvenstveno odnosi na činjenicu kako su seljaci koji su se nalazili u hrvatsko-slavonskim naseljima i posjedima imali plodniju zemlju nego oni koji su se nalazili primjerice u pobrđu. Izuzetak čine Srbi koji su se nalazili u Srijemu i Istočnoj Slavoniji⁸³ koji su svojim poduzetništvom i trgovinom u svim smjerovima uvelike doprinijeli integraciji Srba i pozapadnjivanju

⁸¹ Vasilije KRESTIĆ, *Istorija Srba u Hrvatskoj i Slavoniji 1848-1914 (ćir.)*, Politika, Beograd, 1991., str. 9.

⁸² Slavko GAVRILOVIĆ, *Srbi u Habsburškoj Monarhiji (1792-1849) (ćir.)*, Matica Srpska, Novi Sad, 1988., str. 29.

⁸³ D. ROKSANDIĆ, *Srpska i hrvatska povijest i 'Nova historija'*, str. 104.

njihove kulture.⁸⁴ Roksandić čak naglašava i ključan središnji značaj u razvoju srpskog etnosa upravo Srijemu kao prostoru u kojem se sijeku trgovišni pravci. U njemu i provincijalni i krajiški predio imaju apsolutnu većinu srpskog stanovništva dok se u Srijemskim Karlovcima nalazilo središte mitropolije uz mnogo manastira. Nadalje, cijela se južna granica Srijema u potpunosti oslanjala na Kneževinu Srbiju. Uistinu neupitan geografski smještaj koji nikako nije mogao odmoći integraciji Srba u Monarhiji.

Kada govorimo o Srbima i srpskom etnosu na području Monarhije neizbježno je istovremeno govoriti i o hrvatskom etnosu i njihovu zajedništvu. Uz vjeru, bitan činitelj srpske nacionalne integracije je već spomenuti ilirski pokret koji, uz veliko prihvaćanje ideja Dimitrija 'Dositeja' Obradovića i Vuka Stefanovića Karadžića te uz neizbježno postojanje razlika u shvaćanju oko srpsko-hrvatskog etnosa te jezika, djeluje kao prekretnica srpske integracije u hrvatskim zemljama u vidu društvenog, pa i privrednog napretka. Nasuprot seljaštvu i vjere, važan čimbenik integracije Srba u Monarhiji bila je i intelektualna elita srpskog etnosa koja djelomice vrši interakciju s religioznim vrhovima. Tako moramo napomenuti kako nisu svi pripadnici srpske pravoslavne crkve i njihovih eparhija dijelili isto mišljenje s književno-političkom inteligencijom. Prvenstveno se tu misli na sukob između mitropolita Stefana Stratimirovića i Uroša Nestorovića, od kojih je prvi podržavao vjerski konzervativni nacionalizam, a drugi austroslavizam. Stratimirović je u htio u školstvo uvesti dozu spomenutog crkvenog konzervativizma u cilju očuvanja pravoslavlja koje je počinjalo biti uzdrmano netolerancijom monarhijske birokracije. Nesuglasice i neslaganje čine sastavan i neizbježan dio razvoja svih zajednica, neovisno o ideologiji tako da ih pronalazimo i na hrvatskoj i na srpskoj strani. Bilo je i Hrvata i Srba koji se nikako nisu mogli pomiriti s međusobnom suradnjom prvenstveno zbog različitog tumačenja posljedica takvih događaja kao i pretpostavljenog neuspjeha u borbi protiv mađarskog jarma zajedničkim snagama. Ideja Stratimirovićeva konzervativizma bila je očuvanje vjere i ćiriličnog pisma koji je trebao djelovati kao otpor germanizaciji unutar Habsburške monarhije. Drugačije mišljenje imao je Nestorović koji nije htio školu ovisnu o crkvi i tradiciji već modernu samostalnu školu u „*duhu potpune lojalnosti prema previšnjoj habsburškoj kući*“⁸⁵ u kojoj bi upravljao autoritativno.

⁸⁴ Isto

⁸⁵ S. GAVRILOVIĆ, *Srbi u Habsburškoj Monarhiji (1792-1849) (ćir.)*, str. 10.

To su samo neki od razloga, uz dvorsko i ugarsko nepoštivanje patenta o toleranciji, koji potiču srpske intelektualne krugove da počinju pomicati vlastiti kulturni centar ka Pešti i u Novi Sad. Do ovog momenta Beč je predstavljao glavni centar srpskog izdavaštva. Dolaskom do zabrane tiskanja knjiga na slavenskim jezicima, što se događalo u sjeni Franjinog i Metternichovog apsolutizma, logično je bilo potražiti mjesto u kojem će se neometano, ili barem pod manjom kontrolom samog Dvora, nastaviti s tiskanjem ćirilicnog štiva. Tako primjerice, jedna od najvažnijih ličnosti preporodnog perioda u Srba, Stefan Novaković, seli svoji štampariju u Budim gdje je nastavio sa štampanjem isključivo ćirilicnih djela.⁸⁶ Kao neizbježnu posljedicu ta su premještanja centara izdavaštva imala početak okupljanja srpske inteligencije u gradskim centrima bližim Vojvodini, Srijemu i Slavoniji što neminovno dovodi do povezivanja s već spomenutim trgovcima, obrtnicima i poduzetnicima čiji će se putevi početi temeljiti na odlasku u Budim, Peštu i Novi Sad. Posljedično, takvim načinom izdavačkog razvitka, novosadski kulturno-politički centar postaje najrazvijenijim krugom srpskog građanstva u Monarhiji preko kojega se gotovo svakodnevno odvijala interakcija u svim oblicima s Kneževinom Srbijom na jednoj strani te sa Budimom i Peštom na drugoj strani.

Rezultat djelovanja srpskog kulturno-političko-književnog kruga u Novom Sadu bilo je otvaranje Matice Srpske 1825./26. godine te istovremeno pokretanje časopisa *Letopis* oko kojeg će se početi okupljati preporoditelji. Također, iznimno utjecajnu ulogu u integraciji srpskog etnosa imala su i društva⁸⁷ osnovana na inicijativu studenata koja su uz literarni karakter naglašavala i važnost jedinstva Srba i Hrvata u zajedničkoj borbi protiv mađarizacije u vidu panslavizma.⁸⁸ Kao jedno od takvih društava koje najaktivnije djeluje u samoj godini revolucije spomenut ćemo društvo *Sloboda* kojeg je utemeljio Svetozar 'Sveslav' Miletić u čijem se sklopu izdaje časopis *Srbski soko* te almanah *Slavjanku* u kojima se, osim pozivanja na slavu srpskog naroda, poziva i na jedinstvo sa Slavenima, konkretnije s Hrvatima⁸⁹ u borbi protiv mađarskog ugnjetavanja. Upravo je ta mađarska autokracija povezivala srpski i

⁸⁶ *Isto*

⁸⁷ *Srbska vlada, Mlado jedinjenje, Društvo učećih se Srbalja, Sloboda*

⁸⁸ Politička doktrina utemeljena na pretpostavci kako svi slavenski narodi tvore jednu etničku cjelinu koja se treba ujediniti radi obrane vlastitih i zajedničkih interesa koje ugrožavaju druge velike etničke grupe. U vrijeme ilirizma predstavljao je jednu od ideja vodilja u mišljenju Ljudevita Gaja te samim time i važnu sastavnicu u političkim idejama ilirskog pokreta u vidu zajedništva Srba i Hrvata. Više o panslavizmu pogledati: *Enciklopedija leksikografskog zavoda* (1961) Panslavizam (Sveslavenstvo). 1. izd. Zagreb: Leksikografski Zavod FNRJ. Sv. 5. 1961., str. 635

⁸⁹ S. GAVRILOVIĆ, *Srbi u Habsburškoj Monarhiji (1792-1849) (ćir.)*, str. 25.

hrvatski etnos na području Monarhije. Već spomenuti čimbenik ilirskog pokreta u suradnji dvaju etnosa ogleda se u nazorima inteligencije obaju krugova čija je misao kako važnost naroda i narodnosti ne proizlazi iz vjere, kao što je govorio Stratimirović, već kako se snaga naroda temelji na jeziku čijom se uporabom pokazuje pravi otpor uvođenju mađarskog jezika u škole i crkve. Naime, mađarsko je plemstvo imalo plan da u Saboru izglasa uvođenje mađarskog jezika u sve službe što bi potisnulo te u potpunosti izbacilo nemađarske jezike iz gimnazija i osnovnih škola. Veliku ulogu u takvom htijenju imao je nacionalist Lajos Kossuth koji se zalagao za uništenje habsburškog apsolutizma te za očuvanje mađarskog plemstva pomoću kojeg se trebalo stvoriti nezavisnu Mađarsku koja bi s austrijskim dijelom Carstva trebala ostati u personalnoj uniji. Upravo zbog takvih nedemokratskih želja i pokušaja djelovanja nužno je bilo zajedništvo dvaju južnoslavenskih etnosa. Upravo zbog te činjenice hrvatski se narodni preporod ne može sagledavati samo iz perspektive hrvatstva kao ni što se srpski narodni preporod ne može sagledavati samo iz perspektive srpstva. Samo u tom smislu moramo tumačiti naslove i poglavlja iz NDHS poput *„Bratjo! Sèrbliji idu na to, da s vama zajedno jedan veliki narod načine. Razlika vëre neka nasa ne cëpa. Sve ćemo drugo kao bratja uživati; a vëre svoje neka se svaki po savësti svojoj derži. Mi vas osiguravamo, da će cèrkva vaša jednaka prava imati sa našom, i da će kao dve ravne sestre jedna pored druge stojati.“*⁹⁰

Povijest srpskog naroda izmiješanog sa Hrvatima na većem dijelu hrvatskog prostora, na kojima međusobno dijele ista proturječja društvenog razvoja na prijelazu iz feudalnog u građansko društvo, je nerazlučiv dio hrvatske povijesti, kao što je i povijest hrvatskog naroda nerazlučiv dio srpske povijesti.⁹¹ Neizbježno je doći do zaključka kako Srbi koji su živjeli na području hrvatske sredinom devetnaestog stoljeća tako dijelili i povijest Hrvatske kao i Habsburške Monarhije istovremeno. Sredina devetnaestog stoljeća je uistinu dovela do jednog novog koncepta pisanja povijesnih događaja u vidu historije međuodnosa Srba i Hrvata u trenutku kada se umanjuju barijere i stvaraju temelji zajedništva srpstva i hrvatstva. Ti nam događaji u današnjoj perspektivi i interpretaciji djeluju, nažalost, gotovo nemogućim no to nije razlog da im se ne pridoda izrazita važnost. Brojni su izvori koji svjedoče o integraciji Srba u hrvatskim zemljama i o uzajamnoj potpori od kojih jedan predstavljaju i NDHS

⁹⁰ NDHS, broj 56., 3. lipanj 1848.

⁹¹ D. ROKSANDIĆ, *Srpska i hrvatska povijest i 'Nova historija'*, str. 95.

koje su prepune pozivanja na bratstvo i zajedništvo. Naravno kako sve događaje trebamo smjestiti i interpretirati ih obzirom na vrijeme u kojemu su se događali to nikako ne umanjuje pokušaj *bratinske sloge i ljubavi hrvatsko-srbske*⁹² u vrijeme kada su revolucije podigle čitavu Europu na noge.

Utjecaji vanjskih sila na srpski pokret

Spomenuli smo kako se upravo u ovom periodu razvija *prijateljstvo* između carske Rusije i Kneževine Srbije no ono nije bio jedini vanjskopolitički odnos te uz to nije teklo vrlo glatko. Naime, kako su Srbi bili razdvojeni, jedni na teritoriju južne Ugarske a drugi na autonomnom teritoriju Kneževine Srbije pod osmanskim patronatom, o težnji za sjedinjenjem cjelokupnog srpskog etnosa, odnosno za međusobnom pomoći, vanjske su sile bile podijeljenog mišljenja. Tako Engleska nikako nije htjela veću povezanost Kneževine Srbije i Rusije što bi joj predstavljalo opasnost od mogućeg jačanja slavenstva unutar federativne Austrije. Kako je i pokret Hrvata i Srba unutar Monarhije predstavljao upravo rastući utjecaj slavenstva, Englezi su s negodovanjem gledali na pomoć Srba iz Kneževine svojoj *braći* na području južne Ugarske. Njihovo povezivanje s hrvatskim slavenskim elementom definitivno bi, u revolucionarnom metežu, doveo do opadanja utjecaja Austrije u Vojvodini, Bačkoj, Srijemu i Slavoniji. Upravo zato je engleska diplomacija podržavala težnje protjeranog kneza Miloša za njegovim povratkom u Kneževinu jer se on zalagao za prijateljstvo Srbije s Mađarima te je služio kao „borac protiv panslavističkih i revolucionarnih ideja“.⁹³

Najvažnija mišljenja po Srbiju bila su ona iz Turske i Rusije. Turske zbog stoljetnog utjecaja nad srpskim teritorijem te Rusije zbog religijske povezanosti i novostvorenih političkih veza. Primarna i krucijalna zadaća ovih dviju sila bila je održavanje mira u srpskim zemljama što se trebalo održati mirnodopskom dogovornom politikom koja je trebala poslužiti kao sredstvo izbjegavanja bilo kakvih eventualnih sukoba. Naime, srpski se narod tijekom slanja Majske deputacije s

⁹² NDHS, broj 57., 6. lipnja 1848.

⁹³ D. M. PAVLOVIĆ, *Srbija i srpski pokret u južnoj Ugarskoj 1848. i 1849. (ćir.)*, str. 51.

željama srpskog naroda u Innsbruck⁹⁴ počeo naoružavati zbog navodnog prisustva Obrenovića na granici Vojvodine i pritiska Mađara. Naposljetku i dolazi do manjeg sukoba između mađarskih četa podmaršala Janoša Hrabovskog (János Hrabovszky) i srpskih snaga koje je predvodio Đorđe Stratimirović koji, nakon uspješnog odbijanja Mađara, postaje glavnom ličnošću srpskog pokreta u Vojvodini.

Uz Srbe u Kneževini jedina pomoć na koju su vojvođanski Srbi mogli računati dolazila je iz hrvatskih zemalja. Na kraju krajeva, borili su se za isti cilj. Takva događanja u Vojvodini užasno su smetala Turskoj. Stvari više nisu bile u njihovoj kontroli iako je ona uistinu bila tek malo više od promatrača slabog stvarnog utjecaja. Ovako dolazi do prevelikog uplitanja Rusa na područje Balkana, što njima nikako nije išlo pod ruku. Dovoljnu opasnost za održanje postojećeg stanja na Balkanu predstavljao je slavenski element koji je jačao u Monarhiji i u *komšiluku* te im nikako nije bio potreban još jedan, mnogo jači čimbenik. Naime, njihov strah se ogledao na sličan način kao i kod Engleza, oni jednostavno nisu htjeli stvaranje jačeg i većeg slavenskog elementa što bi uz srpsko-rusko prijateljstvo pojačalo i ruski utjecaj u regiji.

Još jedna od revolucionarnih sila, zemlja začetnica revolucionarnih gibanja, koja je u ovom periodu htjela pokušati s političkim uplivom na balkanskom poluotoku bila je Francuska. Čini se kako je ona imala najmanje utjecaja na odnose između Kneževine Srbije i pripadnika srpskog etnosa na području južne Ugarske iako se možda Srbima činilo kako su upravo oni dali najviše poticaja za srpsko pitanje. Naime, u duhu slabljenja ruskog utjecaja na Balkanu, Francuska je igrala dvostruku politiku. S jedne je strane potpomagala i podržavala slavenski pokret unutar Monarhije dok je s druge strane igrala političku igru podržavanja mađarskog pokreta kao pokreta koji će predstavljati ravnotežu naspram austrijskog režima. U cilju već spomenutog slabljenja ruskog utjecaja ona je lažnim nadama pokušala pridobiti na

⁹⁴ Majska skupštinu, unatoč negodovanju Beča, Budima i Pešte, patrijarh Rajačić saziva na inicijativu naroda za 1. maj 1848. u Srijemskim Karlovcima. Na toj se skupštini proglasila patrijaršija na čelu s Josifom Rajčićem i vojvodstvo na čelu s Stevanom Šupljikcem. Nadalje, po odlukama s te skupštine imala je krenuti deputacija u Beč, samom caru, jer Mađari nisu imali razumijevanja za srpske zahtjeve. No, kako u Beču izbijaju demonstracije, koje tjeraju cara da premjesti dvor privremeno u Innsbruck, deputacija kreće preko Zemuna i Zagreba u Innsbruck. Kako nalazimo u Pavlovićevoj knjizi deputacija je hladno primljena. Svi su zahtjevi odbijeni carevim riječima kako *“ne može da potvrdi odluke nezakonitog konventa, koje su moji podanici grčke veroispovesti doneli zajedno s gomilom došljaka iz Srbije. Ja sam gotov da ispunim sve lojalne želje svojih podanika grčke veroispovesti, podnete mi zakonitim putem. Samo su mađarski Sabor, mađarsko ministarstvo i vaš crkveni kongres organi preko kojih mi možete izjasniti svoje želje.”* D. M. PAVLOVIĆ, *Srbija i srpski pokret u južnoj Ugarskoj 1848. i 1849. (cir.)*, str. 22.

svoju stranu srpski slavenski etnos što joj nije pošlo za rukom. Čini se kako su htjeli držati slavenski pokret pod kontrolom kako on ne bi prerastao u moguću panslavističku prijetnju koja bi se onda teško mogla održati pod kontrolom.

Kao sila s najviše utjecaja na Srbiju, što je odnos koji se održao i u idućim stoljećima, definitivno je bila Rusija. Kao što se to može vidjeti i kod Turaka, Rusija i njen car Nikola I. pod svaku su cijenu htjeli spriječiti narušavanje, ionako već narušenog stanja, na prostorima Balkana i južne Ugarske. Rusiju je brinuo utjecaj Obrenovića te su oni pod svaku cijenu htjeli spriječiti pokušaj njihova povratka u Kneževinu Srbiju. Ono što je također brinulo Rusiju bilo je uplitanje Srba iz Kneževine u revolucionarne događaje na području Habsburške Monarhije. Kako su Rusi željeli održati stanje koje su mogli kontrolirati oni su u svakom pogledu bili protiv takvih akcija i uplitanja Srba izvan granica Kneževine iako se radilo o srpskom etnosu. Nadalje, do političkih nesuglasica između Kneževine i Rusije dolazi zbog pitanja o nasljednoj vlasti Karađorđevića. Naime, Srbi su od Turaka zatražili potvrdu nasljedne vlasti Aleksandrovoj obitelji kao što su prije njih imali Obrenovići. Turska se dvoumila treba li to dozvoliti ali je do konačnog odgovora došla zbog straha od ruskog napada u slučaju da Porta dozvoli nasljedno pravo. Srbi u Kneževini našli su se u nezavidnoj poziciji. Prvenstveno zbog toga što su morali paziti na svoju djelatnost zbog Rusije dok je s druge strane konstantno svoju prisutnost naglašavala Turska. Obje države promatrale su način na koji će se srpska politika okrenuti stvarima u Vojvodini. Naime, Turci kao prvi susjedi Kneževine Srbije vrlo su se lako mogli udružiti s Mađarima u slučaju slanja pomoći *onostranim* Srbima.⁹⁵ Jasno je kako je srpski pokret u južnoj Ugarskoj dobio apsolutnu pomoć srpske inteligencije iz Kneževine što dovodi do daljnjih nesuglasica u odnosu s vanjskim silama, posebice s Rusijom. No, nakon narodne skupštine održane 27. studenog 1848.⁹⁶, Rusija i Turska uviđaju kako ipak ne dolazi do većih nemira unutar same Kneževine što je otvorilo vrata za nesmetano slanje pomoći Srbima u Vojvodini.

Čini se kako je onaj krucijalni trenutak koji definitivno dovodi *de facto* do pobune Srba i Hrvata protiv Mađara bilo raskidanje austrijske strane s Mađarskom. Sada se borba dvaju slavenskih naroda mogla odvijati javno i u zajedništvu s Austrijom. Dvor u Beču poslao je jednu vrstu memoranduma Mađarima u kojemu je

⁹⁵ D. M. PAVLOVIĆ, *Srbija i srpski pokret u južnoj Ugarskoj 1848. i 1849. (ćir.)*, str. 59.

⁹⁶ *Isto*, str. 88.

kritiziran rad ugarskog sabora i ministarstva koji se kreće putem koji je protivan Pragmatičkoj sankciji. To se vidi u samoj politici bana Josipa Jelačića i patrijarha Rajačića koja se kretala u smjeru austroslavizma. Moguće kako je i Dvor potajno poticao rad te dvojice boraca za prava dvaju narodnosti sve do potpunog prekida političkih odnosa između Austrije i Ugarske unutar Monarhije. Velik je utjecaj vanjskih sila na kretanje srpskog i hrvatskog pokreta unutar Monarhije prvenstveno zbog rastućeg osjećaja nacionalne pripadnosti koji se ogledao u *panslavizmu*. Iako je zajedništvo u djelovanju Srba i Hrvata već postojalo, opasnost po vanjske sile predstavljalo je veće uplitanje same Kneževine Srbije u poslove izvan njezinih granica. Prekidom odnosa između Austrije i Mađarske, skoro pa građanski rat unutar Monarhije, revolucije koje su pogodile višenacionalnu državnu tvorevinu, borbe koje su vođene na teritoriju Monarhije pokazali su kako je ona bila pred raspadom na zasebne cjeline. Strah od slanja pomoći Srbima u Vojvodini bio je prisutan i unutar same Kneževine tako da nije ograničen na velike vanjske sile, no vidjeli smo kako ta struja ipak na kraju neće prevladati budući da se akcija slanja dobrovoljaca na područje južne Ugarske obistinila.⁹⁷

Također, kako je postojala težnja za vojnom i financijskom pomoći koja odlazi iz Kneževine ka južnoj Ugarskoj, tako se 1848. godine javila težnja koja se kretala u drugom pravcu. Naime, u tom revolucionarnom metežu Srbi iz Vojvodine izrazili su želju da se ujedine sa svojim sunarodnjacima iz Kneževine. Kada bi sagledali političku perspektivu takvog čina on djeluje sasvim logičnim. Iz istog razloga zbog kojeg su se povezali i s Hrvatima Srbi sa područja hrvatskog ozemlja, u strahu od gubljenja vlastitog slavenskog identiteta te, riječima Petre Mijić i Đane Luša, iz realistične perspektive jedne male države ili etnosa, oni biraju pridruživanje nekome radi ostvarenja vlastite sigurnosti⁹⁸. U tom pogledu zajedništva možemo sagledati i ukupno djelovanje slavenskog elementa unutar Monarhije koje je utemeljeno na želji da se okupe pripadnici srodnih naroda u strahu od moći ili prijetnje koju predstavlja neka druga grupa ili etnos. Time bi se u najvećoj mjeri ostvarili njihovi vlastiti interesi čime bi došli u mogućnost boljeg djelovanja u nekoj većoj zajednici koju ovdje predstavlja Habsburška Monarhija. Jasno je kako je takvo slavensko zajedništvo

⁹⁷ O uspjesima i padovima srpskog pokreta u Kneževini Srbiji i njihovu pomaganju srpskog pokreta na područjima južne Ugarske detaljno piše Pavlović Dragoljub u svojoj knjizi *Srbija i srpski pokret u južnoj Ugarskoj 1848. i 1849.*, Srpska književna zadruga, Beograd, 2009.

⁹⁸ Đana LUŠA, Petra MIJIĆ, „Vanjska politika malih država – normativna moć kao faktor utjecaja u međunarodnim odnosima“, *Političke perspektive*, 2012., 2(3), str. 50.

predstavljalo opasnost za vanjske sile kao i za samu Monarhiju koja je ionako već bila u opasnosti od raspada. Da se Srbi i Hrvati nisu uskladili u djelovanju postojala je velika mogućnost da pod mađarskom najezdom propadnu u kulturnom, geografskom i političkom smislu. Naravno, Austrija i njeno neprijateljstvo prema Mađarima zasigurno je odigralo krucijalnu ulogu u jačanju slavenskih nacionalnih pokreta time što im je pružilo potreban elan kako bi svoje težnje počeli provoditi i u stvarnosti.

Izuzevši austrijski dio Monarhije, koji je podržavao pokrete Srba i Hrvata u njihovoj borbi protiv mađarizacije što je vidljivo i kroz njihovu sklonost *austroslavizmu*, politika Turske i Rusije bila je u jednu ruku dvolična. Za pretpostaviti je kako su oni na slavenski pokret u zemljama Monarhije gledali kao pokret kojega je trebalo poticati sve do trenutka kada opada moć Mađarske odnosno, kada je Austrija definitivno krenula s odlučnošću protiv druge najveće cjeline u Monarhiji. Dok je Mađarska predstavljala opasnost Turska je na mogućnost formiranja čvršće slavenske zajednice gledala s oduševljenjem. Takvu neodlučnu politiku odnosno politiku koja je vođena ovisno o jačini Mađarske čime se određivao odnos prema samom srpskom pokretu, vodila je i Austrija. Riječi koje je uputio srpski kapuće-haja⁹⁹ Konstantin Nikolajević Avramu Petronijeviću, ministru vanjskih poslova u Kneževini Srbiji, govore nam upravo o tom iracionalnom strahu kojega su vanjske sile gajile prema rastućem slavenstvu.¹⁰⁰ Uočljiva je doza straha i neodlučnosti kako se postaviti prema rastućem kulturnom, političkom i društvenom pokretu Srba i Hrvata. Pogotovu se to očituje u vezi same Srbije koja, kao kneževina koja je još uvijek u vazalnom statusu prema Turskoj, počela jačati te je kretala sa zahtjevima i idejama kao što su primjerice pripajanje Vojvodine Kneževini Srbiji te mijenjanje Ustava.

Srpski pokret kroz 1849. godinu nakon početnih uspjeha počinje opadati. Nakon gušenja mađarske revolucije, što ne bi bilo moguće bez pomoć hrvatskog i srpskog etnosa te kroz njihovo zajedničko djelovanje kroz domenu slavenskog kulturnog pokreta, germanizacija je počela sa uvođenjem vlastitih restriktivnih mjera. Onaj koji je htio opstati u tim kasnim četrdesetim godinama devetnaestog stoljeća nije imao mnogo izbora negoli se priključiti najjačem elementu Monarhije. Pokazalo

⁹⁹ Predstavnik strane vlade u Turskoj/Osmanskom Carstvu

¹⁰⁰ "Tako dakle jedna mogućnost predstoji, da će Slavjani na svoj red preuzeti rolu onih naroda koje su oni dosad tukli i pokorili; i ako ovo nastupi, to se boji Ali-paša da kriza ne zahvati i knjaževstvo i carstvo, ako Srbi budu i dalje išli u Vojvodinu"; riječi iz pisma K. Nikolajevića upućenu ministru vanjskih poslova A. Petronijeviću 29. siječnja 1849. god.; D. M. PAVLOVIĆ, *Srbija i srpski pokret u južnoj Ugarskoj 1848. i 1849. (ćir.)*, str. 117.

se kako je ono za što su se zajednički borili Hrvati i Srbi pod austrijskim pokroviteljstvom bila samo iluzija neke željene stvarnosti. Na koncu se ispostavilo kako u slučaju pobjede Mađara ili Austrije, sudbina obaju naroda ostaje ista, ako ne i gora. Bez prava, bez nacionalnosti, bez jezika i bez kulture. Borba za integraciju počela se kretati novim pravcima.

Sličnosti i razlike dvaju pokreta

Upućenima u događaje na južnoslavenskom prostoru sredinom devetnaestog stoljeća neće biti teško primijetiti kako oba pokreta, onaj srpski te onaj hrvatski, nastaju u isto vrijeme. Obrazac razvoja jest uvelike sličan ali postoje neke razlike na koje ćemo pokušati ukazati u ovom poglavlju. Važno je, barem djelomice, uputiti čitatelje na sličnosti i razlike dvaju nacionalnih pokreta koji u jednom momentu postaju skoro pa jedinstveni pokret, barem kratkotrajno i uvelike prividno, u svojoj punoj snazi i obujmu. Iako se kreću istim tokom s istim ciljem, borbom protiv mađarske nacionalne prevlasti, temelj je ponešto drugačiji. Što to uistinu diferencira dva narodna pokreta tj. njihovo kretanje te trenutak stapanja u jedan *jedinstveni*, iako on to u niti jednom trenutku nije mogao biti u potpunosti?

Za početak spomenimo kako srpski narodni pokret i hrvatski narodni pokret u suštini nemaju borbu za jedinstvo dvaju naroda u vidu stvaranja jedinstvene nacije pod jednim vladarom. Oni se uvijek moraju gledati odvojeno jer hrvatski narodni pokret je predstavljao borbu za hrvatsku emancipaciju i prava Hrvata u sklopu Monarhije dok je srpski narodni pokret predstavljao borbu za srpska prava i emancipaciju Srba. Točka u kojoj se oni počinju preklapati i preuzimati slične obrasce i ideje jest u trenutku kada započinje apsolutna '*ungarizacija*' koja kreće iz Požuna, Budima i Pešte. Druga krucijalna točka preklapanja i spajanja dvaju narodnih pokreta je velik broj Srba na teritoriju Hrvatske (Slavonija, Srijem) i južne Ugarske (Bačka, Banat) u sklopu Monarhije koji samim time predstavljaju i stanovnike hrvatskih prostora. Prezimena koja su naveliko bila rasprostranjena u srednjovjekovnoj Slavoniji, današnjoj sjeverozapadnoj Hrvatskoj, govore upravo o spomenutom suživotu i životnoj interakciji *Srba* i *Hrvata*. U spomenutom području porijeklom iz petnaestog stoljeća nailazimo na gotovo isključivo hrvatska prezimena poput *Srb*,

Srbalj, Srbak, Srbanić, Srbić, Srbijan, Srbijanović, Srbin, Srbinčić, Srbjanović, Srbljan, Srbljanec, Srblan, Srblić, Srblijinović, Srbotnjak itd.¹⁰¹ Kao nadopunu navedenim prezimenima trebamo uzeti i podatke o samom stanovništvu kojih nam za devetnaesto stoljeće ne nedostaje. Iako nemamo popise stanovništva za revolucionarnu godinu postoje podatci sa početka devetnaestog stoljeća kao i za 1840. i 1850. godinu. Uspoređujući podatke iz 1802./4. godine zamjećujemo kako na području Banske Hrvatske pravoslavno stanovništvo zauzima jednu trećinu sveukupnog stanovništva. Izraženo u postotcima to bi bilo 67,3 % katoličkog stanovništva naspram 32,2 % pravoslavnog. Prema podacima iz 1840. godine slika Banske Hrvatske ostaje uvelike nepromijenjena naspram one s početka devetnaestog vijeka. Prema popisu stanovništva čitave Habsburške Monarhije obavljenog 1850. godine u Hrvatskoj i Slavoniji bilo je 756.975 katoličkog stanovništva prema 86.681 pripadnika pravoslavne vjeroispovijesti.¹⁰² Ta nam statistika, doduše, pruža približan broj stanovništva, no ipak nam pobliže pruža uvid u etnički sastav Banske Hrvatske. Već smo spomenuli kako katolike podrazumijevamo kao Hrvate dok one pravoslavne vjeroispovijesti kao pripadnike srpskog etnosa. Povećanju brojčane razlike u korist katolika nakon 1848. godine definitivno je pridonijelo i kratkotrajno priključenje Međimurja kao i odcjepljenje Iloka i Rume. Također, veliku važnost u integraciji Srba ima i Kneževina Srbija koja je potpomagala narodni pokret južno ugarskih Srba uz slabu, ali postojanu, suradnju s intelektualnim vrhovima u Banskoj Hrvatskoj. Naime, kod Krestića i kod Markusa nailazimo na podatke koji upućuju kako je postojao kontakt između hrvatske politike i Kneževine Srbije. On se većinom nije pomicao od financijske pomoći Kneževine hrvatskom pokretu koji je istovremeno pomagao i Srbe na području Ugarske.¹⁰³ Da je postojao nekakav kontakt između bana i izbjeglog Miloša Obrenovića svjedoče nam i NDHS u posebnom dodatku Milivoja Petrovića „*Pitanja o k. Milošu Obrenoviću*“.¹⁰⁴

I Hrvati i Srbi se 1848. nalaze u sličnoj situaciji. Gledamo li to s geografskog, političkog, kulturnog pa i vjerskog aspekta, problemi s vanjskim silama su prisutni u oba slučaja. Ako krenemo od teritorija jasno je, već pogledavši mapu Monarhije iz 1848. godine, kako niti hrvatske niti srpske zemlje nisu u potpunosti ujedinjene sa

¹⁰¹ D. ROKSANDIĆ, *Srbi u Hrvatskoj od 15. stoljeća do naših dana*, str. 8.

¹⁰² Mladen LORKOVIĆ, *Narod i zemlja Hrvata*, pretisak izdanja iz 1939., Marjan Tisak, Split, 2005., str. 86-89.

¹⁰³ T. MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine*, str. 106.; V. KRESTIĆ, *Istorija Srba u Hrvatskoj i Slavoniji (ćir.)*, str. 34.

¹⁰⁴ NDHS, broj 76., 20. srpnja 1848.

svojim iskonskim etnosom. Hrvatske zemlje, Banska Hrvatska i Dalmacija, teritorijalno su odvojene i ekonomski veoma razjedinjene jedna od druge. Vojna granica, Istra i Dalmacija direktno su bile podvrgnute bečkoj upravi te su time, u političkom i upravnom kontekstu bile u potpunosti odvojene od Banske Hrvatske koja u to vrijeme predstavlja upravno središte hrvatskih zemalja te, samim time, i hrvatskog narodnog pokreta jer se tu nalazila inteligencija zaslužna za pokretanje otpora stranom ugnjetavanju. Upravo se u Banskoj Hrvatskoj, čija je autonomija bila više pokrajinska nego državna, stvarao sloj spomenute hrvatske inteligencije koja je naposljetku, počela obuhvaćati i dio srpske nacionalne elite. Jasno je kako je takva uzajamnost i kolegijalnost dio jednog većeg problema koji se očituje u borbi za priznanje njihovih individualnih prava kao etnosa od opasnosti koju su predstavljali *germanizacija* i *mađarizacija*. Točnije, opasnost za Srbe i Hrvate predstavljao je pad vlade kneza Metternicha nakon čega su Mađari iznudili velike političke ustupke te praktično postavili samostalnu vladu kojom su počeli s umanjivanjem prava Hrvata i Srba unutar Monarhije. Mađari su počeli s potpunim negiranjem hrvatske i srpske nacionalnosti što je za rezultat imalo negodovanje tih dviju narodnosti što naposljetku dovodi do povezivanja Hrvata i Srba u zajedničkoj borbi. Nakon sloma mađarske revolucije i pokušaja mađarizacije slabijih narodnosti isti obrazac ponašanja uočljiv je kod austrijske strane koja počinje sa svojim autoritarnim režimom uvođenjem oktroiranog ustava i postavljanjem raznih državnika i političara koji su vršili potpunu germanizaciju društva.

Upravo je spomenuta mađarizacija postala predmetom osude u nacionalnom tisku kroz koji se istovremeno tražilo ostvarenje nacionalne ravnopravnosti i jedinstva svih naroda a pogotovo Srba i Hrvata. Novine su se također zalagale u pravcu ujedinjenja dvaju narodnih pokreta kako bi se postigla jednodušnost u odbijanju mađarske hegemonije nad ostalim narodima Monarhije i političkog separatizma kojeg je počela provoditi. Vezano uz sastav stanovništva, hrvatske je zemlje većinski činio seosko-agrarni faktor sa slabim postotkom pismenosti. Mogli bismo slobodno zaključiti kako je onaj dio hrvatskog stanovništva koji je imao pristup obrazovanju, te koji je ujedno tu mogućnost i koristio, bio upravo dio koji se odnosio na Bansku Hrvatsku i to na njen zapadni dio, kojeg je činila Banska Hrvatska sa njenim glavnim intelektualnim središtem Zagrebom. Tu prvotno i nastaje hrvatski pokret za narodnim preporodom u duhu europskih liberalnih ideja i težnji te je neminovno kako upravo Zagreb postaje središtem okupljanja *elite*, hrvatske i srpske. Vezano uz srpsku stranu

uistinu i nema previše razlike u samim začecima narodnog preporoda. Srpske su zemlje također neujedinjene odnosno srpski je etnos porazbican po Monarhiji. Vojvodina koja je danas dijelom Republike Srbije tada to nije bila tako da su Srbi bili geopolitički razjedinjeni između autonomnog teritorija pod osmanskom vlašću i Habsburške Monarhije.

Sličnost ne treba brkati s istovjetnošću jer je hrvatsko stanovništvo također bilo razjedinjeno ali usprkos razjedinjenosti ono se ipak doima donekle objedinjeno jer su se svi dijelovi sa većinskim hrvatskim stanovništvom nalazili na području Monarhije. Srbi su ipak bili razjedinjeni između onih na području same Monarhije, što je definitivno odigralo krucijalan element u njihovu povezivanju s Hrvatima, te onih koji su se našli pod patronatom Osmanskog Carstva. Oba pokreta svoj puni zamah dobivaju tridesetih godina devetnaestog vijeka prije kojega se razvija znatna književna aktivnost u oba slučaja. Na hrvatskoj strani preporoditelji se okupljaju oko Ljudevita Gaja i bana Jelačića dok na srpskoj strani istu ulogu igraju Vuk Stefanović Karadžić i patrijarh Josif Rajačić koji podižu narodnu svijest na jedan viši stupanj. Mogli bismo uistinu reći kako bez takvih historijskih figura, koji su gajili uzajamno međusobno poštovanje, narodnih pokreta ne bi ni bilo. Ban Josip Jelačić u kasnijem je periodu ponekad smješten u pomalo negativan kontekst zbog prevelikog okretanja dvoru u Beču, pogotovo nakon uvođenja apsolutizma, dok takav isti prefiks počinje dobivati i patrijarh Rajačić u Vojvodini nakon gušenja srpskog pokreta u južnoj Ugarskoj.

Kada bi trebali ukratko odrediti koje su to sličnosti između dvaju narodnih pokreta i što ih dovodi u isti kontekst to je definitivno bila opasnost od procesa mađarizacije. Iako je pomalo patetično kroz *Novine* pozivan *bratski srpski narod* na povezivanje s hrvatstvom u toj četrdesetosmoj godini, ona zaista predstavlja jedan od najznačajnijih prijelomnica u političkom životu Hrvatske. Uz jasno vidljive razlike na političkom planu i socijalnom planu suradnja dvaju pokreta ipak je, iako na kratak period, dovela do vidljive ravnopravnosti Srba i Hrvata na području Monarhije. Povremeno, doduše, dolazi do vidljivih razlika, koje su u trenutku opasnosti stavljene po strani, kao npr. vjeroispovjest i teritorij, koje ostaju prisutne do samog kraja revolucije. Teritorijalno pitanje postaje većim problemom od druge polovice revolucionarne godine iako su Srijem i Baranja, kao dio Hrvatske, bili priključeni Srpskoj vojvodini još od skupštine u Karlovcima 13. i 15. svibnja 1848. kao

autonomnoj pokrajini u okviru ugarske krune.¹⁰⁵ To je bio pokušaj stvaranja srpske autonomne pokrajine što je Hrvatska već odavno bila. Srbima je to predstavljao pokušaj povezivanja s brojnim pravoslavnim stanovništvom u Hrvatskoj i Slavoniji radi lakše obrane od Mađara tako da je u tom pogledu hrvatska inteligencija uglavnom podržala stvaranje takve tvorevine iako na štetu vlastitih granica. Tada je prevladavalo mišljenje kako je najvažnija međusobna politička povezanost između dvaju narodnih pokreta kako bi se zajednički obranili od mađarskog nacionalizma. Ta povezanost i tolerancija imala je kao svrhu jedan jedini cilj – zataškavanje nacionalnih suprotnosti radi lakšeg ostvarenja hrvatsko-srpske vojne i političke suradnje koja je u 1848. godini bila neophodna za oba naroda. Ono što je ključno za razumijevanje događaja iz sredine devetnaestog vijeka u vidu hrvatsko-srpskih odnosa te što ujedno uvelike diferencira dva pokreta jest činjenica kako ugarski Srbi nisu imali vlastiti narodni program. Hrvatski Srbi su se pokušali uključiti u hrvatski politički pokret dok su se Srbi koji su se nalazili na području Srijema htjeli približiti Srbima u Vojvodini. Riječima Tomislava Markusa za nepostojanje srpskog nacionalnog programa u Hrvatskoj 1848.-1849. moguća su dva razloga. Ili je razlog tomu bila niska razina srpske nacionalne integracije zbog teških političkih okolnosti ili jak mađarski pritisak. Kako god bilo do povezivanja dvaju pokreta ipak dolazi te se sve netrpeljivosti uzrokovane vjerskim i teritorijalnim pitanjem stavljaju po strani. Nakon revolucije ta su se pitanja ponovno počinjala stavljati na dnevni red u saborima i skupštinama što neminovno dovodi do pogoršanja situacije. Nije nimalo čudno što takvih pitanja nije bilo prije 1848. godine. Razlog tomu je jednostavan, još nisu sazrela pitanja nacija i nacionalnosti. Kako god bilo događaji koji su se odigrali prije više od stoljeća i pol neosporno predstavljaju jednu svijetlu točku u hrvatsko-srpskim odnosima koja se zahvaljujući bombastičnim izrazima i natpisima u tisku velikom brzinom širila među pukom. Bilo je to *iracionalno* vrijeme stvarnog *bratstva i jedinstva dvaju bratskih naroda*.

¹⁰⁵ T. MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine*, str. 103.

Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske

Od instrumenata koji su služili upućivanju u stvarnu situaciju i želja u hrvatskom i srpskom društvu ključnu ulogu igrale su Šulekove i Gajeve *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* koje su pisale o problematici zajedničkog srpsko-hrvatskog položaja unutar Monarhije. Kako je u toj prvoj polovini Četrdesetosme Horvatsko-vugerska stranka još uvijek predstavljala stranku s najvećim utjecajem *Novine* upravo nakon više protumađarskih članaka i dolaska na vlast Narodne stranke mijenjaju naziv iz 'horvatske' u 'hèrvatske'.¹⁰⁶ Možemo spomenuti i *Slavenski Jug*, *Südslawische Zeitung*, *Agramer Zeitung* te *Srpske Novine* koji također imaju svoju mjesto u novinskoj borbi za priznanje vlastite nacionalne posebnosti. Nakon dosadašnjeg iznošenja događajnice oblikovane kroz proučavanje povjesničarskih radova koji se bave tematikom srpsko-hrvatskih odnosa sredinom devetnaestog vijeka kao i individualnim političkim, kulturnim i ekonomskim položajem dvaju etnosa u odnosu na Habsburšku Monarhiju, u ovom se poglavlju bavimo detaljnom analizom srpsko-hrvatskih odnosa kroz *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* tijekom 1848. godine. Izvan zacrtanih okvira radnje izlazi pitanje je li stvaranje modernih nacionalnih identiteta dovelo do pozitivnih ili negativnih međunarodnih odnosa već ćemo sagledati samo odnose dvaju susjednih naroda koje, u zadnjih sto pedeset godina, razdvaja povremeno konfliktan odnos te koji istovremeno ide u prilog tezi o Balkanu kao *buretu baruta*.

Moderni hrvatsko-srpski sporovi ne sežu stoljećima u historiju već se javljaju u isto vrijeme kada se javlja i njihovo zbližavanje u vidu jednog višeg cilja od kojega bi oba etnosa trebala imati dobrobit. To je još jedan od razloga analiziranja *Novina*. One djeluju kao glavni organ Narodne stranke koja zagovara prijateljstvo s slavenskom braćom u vidu osnovnog obrambenog političkog cilja hrvatskog pokreta u razdoblju od 1835. do 1848. godine. To je glavno političko nastojanje, da se očuva postojeća ograničena autonomija Banske Hrvatske pred mađarskim nacionalizmom, djelovalo kao poveznica sa srpskim pokretom o čemu nas u velikoj mjeri obavještavaju same *Novine*. Kroz članke mladih istaknutijih pisaca poput Bogoslava Šuleka, Ivana Kukuljevića i Ljudevita Vukotinovića čitatelji su se upoznavali s mogućnostima bolje

¹⁰⁶ Tomislav MARKUS, „Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine: osnovna zbivanja i ideje“, *Povijesni prilozi*, 15, Zagreb, 1996., str. 23.

zaštite hrvatskih prava kroz ideju slavenske solidarnosti za obranu od nasrtanja Mađara kako na hrvatsku tako i na srpsku autonomiju.

Nakon problema oko ilirskog imena i privremenih neugodnosti koje kreću od 1843. Gajeve su *Novine* nastavile sa redovitim izlaženjem te su uz Sabor predstavljale vjerojatno najznačajniju političku ustanovu u Banskoj Hrvatskoj četrdesetih godina devetnaestog stoljeća.¹⁰⁷ Nakon Ljudevita Gaja glavni urednik, od 1846. godine, postaje Bogoslav Šulek. Iako iznimno popularne čitanost Gajevih *Novina* bila je veoma ograničena zbog velike nepismenosti i nedovoljnog poznavanja književnog štokavskog jezika. Tiraža *Novina* do 1848. godine nije bila veća od tisuću primjeraka s brojem pretplatnika oko 600.¹⁰⁸

Još kao mladić sa nepune dvadeset i tri godine Ljudevit Gaj je shvatio kako se kulturno mrtvilo ne može oživjeti bez novina koje bi služile kao narodni oglas za buđenje usnulih domoljuba. Iako uz probleme s mađarske strane prilikom otvaranja tiskare, u kojoj bi tiskao svoje *Novine*, on je ipak dobio dozvolu ali od austrijske strane jer su Austrija i Mađarska bile u napetim političkim odnosima zbog jačanja međusobnog rivalstva. Godine 1833. Gaj se izravno obratio kralju kako bi mu dopustio pokretanje političkih novina koje će pokušati spriječiti širenje tuđih radova koji ruše ugled države.¹⁰⁹ Prvi broj *Novina Horvatzkih* izlazi 6. siječnja 1835. godine u Zagrebu na četiri stranice. To su bile prve novine isključivo na hrvatskom jeziku s Ljudevitom Gajem kao glavnim urednikom i nakladnikom. Te su novine tijekom 1835. godine dobile i književni prilog *Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka*. Na samome početku izdavanja *Novine* su bile tiskane starim pravopisom i kajkavskim narječjem ali se kasnije, točnije 1836. godine počinje javljati novi pravopis sa štokavskim priložima dok im se ime mijenja u *Ilirske narodne novine* s prilogom *Danicom Ilirskom* zbog rastućeg ilirizma u vidu slavenskog zajedništva i pokušaja stvaranja jedinstvenog *ilirskog* jezika. Nakon zabrane ilirskog imena novine ponovno mijenjaju ime 1843. godine u *Narodne novine*. U razdoblju od 1844. do 1847. Izlaze pod imenom *Novine Horvatsko Slavonsko Dalmatinske* da bi o 1847. do 1849., u periodu koji je okarakteriziran stvaranjem nacionalnog osjećanja, počinjale izlaziti pod imenom *Novine Dalmatinsko Hèrvatsko Slavonske*. Nakon 1849. ponovno mijenjaju

¹⁰⁷ T. MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849.*, Dom i Svijet, Zagreb, 2000., str. 43.

¹⁰⁸ *Isto*

¹⁰⁹ Ivo FRANGEŠ, *Značenje Gajeve Danice, Uz njezino ponovno objavljivanje; Croatica: prinosi proučavanju hrvatske književnosti*, Zagreb, God. 2 (1971), str. 165.

ime u *Narodne novine* da bi nakon 1852., kada počinje apsolutistička vladavina dvora u Beču, postale *Carske Kraljevske Službene Narodne Novine*. Prilog *Danicza* nakon zabrane ilirskog imena i simbola početkom 1843. pa sve do kraja 1848. izlaze pod imenom *Danicza horvatzksa, slavonszka y dalmatinzka* da bi nakon početkom 1849. godine ponovno postala *Danica Ilirska* jedno kratko vrijeme jer te iste godine ona prestaje sa izlaženjem. Gajeve *Novine* pod svim nazivima predstavljaju veliki događaj u preporodu koji je zahvatio hrvatske zemlje sredinom devetnaestog vijeka. *Novine* su predstavljale izrazito snažan pokretač razvijanja društvenih, književnih i političkih akcija bez kojih teško da bi se narodni preporod i dogodio¹¹⁰. Čini se kako su se pojavile baš u pravo vrijeme podupirujući narodni preporod, koji se bez njih nije mogao zamisliti. Zahvaljujući *Novinama* narodni preporodi koji su se događali na hrvatskim prostorima, srpski i hrvatski, uspjeli su oblikovati svijest o zajedništvu i pripadnosti jednoj zajednici, iako je taj osjećaj zajedništva znatno oslabio nakon 1848. godine. Upravo je zato ta godina nužna za razumijevanje hrvatsko-srpskih odnosa u cilju zajedničke obrane od mađarizacije i germanizacije.

Novine su zaista pratile razvoj događaja kroz cijelu 1848. godinu no mi se ovdje nećemo osvrnuti na svaki događaj jer za takav pristup nema potrebe. Ispratiti ćemo samo one krucijalnije događaje koji su svojom težinom uspjeli obilježiti srpsko-hrvatske odnose te tako ostali trajno zabilježeni u historiji dvaju naroda. Već jako dobro znamo kako je temelj odnosa između Srba i Hrvata bio bio u zajedništvu koje se ogledalo prvenstveno na sličnom jeziku i na činjenici kako oba naroda pripadaju južnoslavenskom prostoru. Na osnovi te dvije zajedničke točke stvorio se temelj za međusobnu povezanost u cilju odbrane od Mađara i njihovog pokušaja uvođenja mađarizacije. Možemo reći kako je mađarski nacionalizam zaista djelovao kao faktor koji je povezao Srbe i Hrvate u vidu jednog višeg zajedničkog cilja. Još jedan od činilaca povezanosti bio je i štokavski dijalekt. Kako je „*jezik duša svako narodnosti*“¹¹¹ bilo je logično da se dva susjedna naroda povežu i u jeziku. Bez svog jezika narodnost biva uništena. Upravo je štokavsko narječje koje je iskorišteno kao osnovica jezične standardizacije u oba naroda predstavljalo narodni jezik dvaju naroda koji se bore za istu stvar. To je jezično pitanje bilo popraćeno i kroz *Novine* tj. davala se velika važnost jezičnom pitanju što samo potvrđuje njegovu bitnost u borbi

¹¹⁰ IVO HERGEŠIĆ, „Gajeve Novine i Danica“, *Hrvatske novine i časopisi do 1848.; Hrvatske sudbine*, Zagreb, 2005., 60-74., str. 70.

¹¹¹ *NDHS*, broj 2., 5. siječnja 1848.

protiv mađarizacije. Ta je borba trebala biti zajednička jer samostalno Srbi i Hrvati nisu imali mogućnost da se nose sa snažnijim neprijateljem. U takvoj situaciji postaje manje bitno kako se će se taj jezik nazivati o čemu nas izvješćuje i dopisnik M. B. koji govori kako „*smo uzeli narodni jezik za književni, jezik naroda, kojega kèrv u naših žilah teče, kojega smo i mi članovi – volja ti ga sèrbskim ili horvatskim nazvati: - svakako češ veliku stvar učiniti, ako rèšiš pitanje, da li smo čisti Horvati ili čisti Sèrbliji, ili pomèšani Horvati sa Sèrblijima itd. Ako se toga plašiš, što je horvatski jezik sa sèrbskim istovetan...*“¹¹² Iz *Novina* ovdje saznajemo kako piscima članka zaista nije bilo bitno da li se jezik razlikuje jer je jedina vidljiva razlika to što je srpski jezik „*sastavljen ponajviše iz turskih rečih*“.¹¹³ Jasno kako pozivanje na istovjetnost jezika u toj revolucionarnoj godini ima čisto političko značenje kao i većina stvari koje su se događale u to isto vrijeme. Kao još jedan od primjera međusobne uzajamnosti, kojih ima mnogo, služi primjer čovjeka koji je učio svoja tri sina narodnom jeziku, na latiničnom i ćiriličnom pismu.¹¹⁴

Ono što također upada u oko jest i način na koji *Novine* obraćaju pažnju srpskom etnosu poput izdavanja važnijih proglašenja na ćiriličnom pismu, pisanjem naziva mjeseca uz gregorijanski i julijanski kalendarom, objavljivanja dopisa iz Beča u kojem kralj daruje i veliča Vuka Stefanovića Karadžića radi njegovih zasluga za obrazovanje Srba, davanjem zasluga Dositeju Obradoviću, izvještavanjem o smrti Srbina Pavla Popovića itd.¹¹⁵ Davanje počasti Vuku Karadžiću išlo je u tome smjeru da se pokaže kako je glavni predstavnik standardizacije srpskog jezika svojim radom pripomogao u svrhu srpske i hrvatske narodne književnosti. „*Narod naš ilirski, ako i ne stupa sasvime istim putem na polju književnosti, a to barem ide napored dvima gotovo posve jednakima stazama, te je sva prilika, da će se staze ove (hèrvatska i sèrbska) prie ili kasnie sasvime stopiti. G. Vuk je glavni reprezentant sèrbske ove staze i u obće narodne književnosti: on je svojim izvèrstim slovarom i sbirkom narodnih pesamah u tudjinacah štovanje našega narodnoga duha probudio...on nam je sèrbsku bratju približio i time nam toli potrebito jedinstvo u literaturi znamenito unapredio.*“¹¹⁶

¹¹² NDHS, broj 3., 9. siječnja 1848.

¹¹³ NDHS, broj 4., 12. siječnja 1848.

¹¹⁴ Isto

¹¹⁵ NDHS, broj 145., 30. prosinca 1848; NDHS, broj 4., 12. siječnja 1848; NDHS, broj 6., 19. siječnja 1848; NDHS, broj 8., 26. siječnja 1848.

¹¹⁶ NDHS, broj 6., 19. siječnja 1848.

Novine objavljuju mnoštvo dopisa, koji sa svojom izrazitom antimadžarskom orijentacijom, govore o jačanju otpora kod pripadnika nemađarskih naroda. Većinom ti dopisi stižu iz različitih krajeva Hrvatske i južne Ugarske gdje se ponajviše javlja protumađarski otpor. Iako smo usredotočeni samo na srpski etnos *Novine* nas obavještavaju i o počecima prvih odlučujućih otpora protiv mađarske vlade u rumunjskim i slovačkim područjima što nam dokazuje kako nezadovoljstvo nije bilo rezervirano samo na naše područje. Još je jedna stavka odigrala odlučujuću ulogu u povezivanju dva narodna pokreta. To je bilo vanjsko mnijenje ostalih zemalja zapadne i srednje Europe koji su na mađarski nacionalni pokret gledali liberalnim očima, kao na borce za slobodu.¹¹⁷ Takvo gledanje ostalih zemalja na događanja u Hrvatskoj, Slavoniji i južnoj Ugarskoj prikazuje narodne pokrete kao pobornike zaostale reakcije. Mađari su tako direktno utjecali na spajanje srpskog i hrvatskog pokreta ne priznajući političku individualnost dvaju naroda. To nam potvrđuje sljedeći navod: „*Saveznici oni jesu ugarski Sèrblji, bratja po kèrvi, rodu i jeziku, bratja po historii, kruni i ustavu; mi imamo s njimi iste interese, duševni život, budućnost, mi imamo s njimi i to je sada glavna stvar – istoga neprijatelja, naime Magjara. Dakle sa sèrbskom braćom sve nas veže; bedemi koji su nas dèlili, sve se više ruše, dok se sasvim ne sruše.*”¹¹⁸

Hrvatskim predstavnicima nije smetalo ni proglašenje Srpske Vojvodine, koju je Franjo Josip I. potvrdio u Beču 3. prosinca 1848.,¹¹⁹ kao autonomne pokrajine na području Srijema, Baranje, Bačke i Banata na čijem bi čelu bio vojvoda i patrijarh. Bogoslav Šulek je pokušao protumačiti kako, iako postoje razlike u vjeri i pismu, one ne djeluju kao faktor razjedinjenja već suprotno. Srbi „*nam sami pružaju bratinsku desnicu i hoće da se s nami sadruže, hoće da bude njihov vojvoda pod banom Trojedne kraljevine i podpredsèdnik na našem saboru. A to su Hèrvati jedva dočekali, da mogu bratji sèrbskoj svoju do sada samo idealnu ljubav činom pokazati...*”¹²⁰ U trenutku stvaranja Srpske Vojvodine teritorijalna pitanja ostaju po strani. Iako je srpska politika bila u težem položaju od hrvatske, jer srpska autonomna država u sklopu Monarhije nije stvorena sve do priznanja Srpske Vojvodine, *Novine* su uvelike pridonijele njihovoj borbi za politička prava, tako da je hrvatska javnost pozorno pratila razvitak srpskog nacionalnog pokreta. Kao što nam to spominje i Tomislav

¹¹⁷ T. MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849.*, str. 25.

¹¹⁸ NDHS, broj 47., 13. svibnja 1848.

¹¹⁹ NDHS, broj 135., 5. prosinca 1848.

¹²⁰ NDHS, broj 47., 13. svibnja 1848.

Markus, simpatije hrvatske javnosti prema srpskom političkom pokretu u proljeće 1848. bile su sasvim logične zbog već spomenutih problema u komunikaciji s Mađarima. Onda zaista ne iznenađuje što je hrvatska javnost pozdravila odluke srpske skupštine u Karlovcima održanoj 13. i 15. svibnja, na kojoj se stvorila Srpska Vojvodina, iako je dio Srijema uključen u autonomnu pokrajinu. Kao dokaz hrvatskog pozitivnog stava idu u prilog riječi uredništva *Novina* koje kažu kako je stvaranjem Srpske Vojvodine „*ponajvrucja naša želja izpunjena i put ka slogi prokèrčen.*“¹²¹ U prilog navedenom prijateljskom raspoloženju idu i riječi Slavka Zlatojevića koji kaže „*nek nam živi sèrbska i hèrvatska sloga! Nek nam živi sèrbska i hèrvatska narodnost! Nek nam živi sèrbska i hèrvatska sloboda! Nek je zdravo i veselo sve slavjansko pleme!*“¹²²

Jedan od razloga zbog kojeg su Srbi u novoproglašenoj Srpskoj vojvodini, osim faktora velikog broja srpskog stanovništva, htjeli da se čvršće vežu za Trojednu kraljevinu u potpunoj ravnopravnosti bila je teška pozicija u kojoj se našla njihova politika. U prijašnjem smo poglavlju spomenuli kako je srpsku autonomnu pokrajinu u sklopu Monarhije tek trebalo stvoriti dok je Hrvatska već postojala. Stvaranje Vojvodine je predstavljalo upravo pokušaj jačanja srpske političke autonomije. Istovremeno, Srbi u nedostatku legalnog državnog tijela, pokušavaju sa stvaranjem jačih političkih veza sa Hrvatskom. Naravno kako je u takvoj situaciji i hrvatski vladajući krug izrazio želju za povezivanjem s Vojvodinom kao i sa Kneževinom Srbijom. Veze su postojale s obje strane te one uvelike odišu pozitivnim željama i nadom za uspješnom suradnjom. Iako su već spomenute razlike u vjeri i teritorijalnom pitanju konstantno bile prisutne one su ipak donekle stavljene po strani. To što ipak razlike nisu uspjele biti riješene u potpunosti govori nam kako je *bratstvo i jedinstvo* Srba i Hrvata ipak bio privid koji je bio rezerviran za sredinu devetnaestog vijeka. To nam svjedoči kako se ipak radi o dva različita narodna pokreta sa različitim zahtjevima, čije su razlike privremeno stavljene po strani u cilju lakšeg ostvarenja neophodne srpsko-hrvatske političke i vojne suradnje u 1848. godini. U vidu jednakosti možemo protumačiti i '*Zahtèvanja naroda*' potpisan u ožujku 1848. Zahtijevanja govore o uvođenju narodnog jezika, koji je u ovom periodu mogao služiti

¹²¹ NDHS, broj 50., 20. svibnja 1848.

¹²² Isto

i kao glas za pravo srpskog etnosa u vidu korištenja narodnog jezika, o slobodi štampe, vjere, učenja i govora, o jednakosti svih bez razlike u vjeri...¹²³

Kako Srbi nisu mogli direktno sa svojim zahtjevima kralju morali su to preko hrvatskih političkih predstavnika. Kako je već jasno kako u Srijemu postoji velika populacija srpskog etnosa *Novine* nas izvještavaju kako je zaista nebitno kako se taj jezik naziva, srpskim ili slavonskim (hrvatskim): “Zato nemogu nikako odobriti ono, što su nekoji u spravištu za sèrbski jezik i to baš onaj, koi se u srèmskoj županiji govori, bili, da se na čast diplomatsku podiže, kano da srèmski jezik nije to isto, što i slavonski, ili kano da srèmski Sèrb nije to isto, što i srèmski Slavonac po kèrvi.”¹²⁴ Na te riječi S. Rodoljubčevića uredništvo odgovara kako se Srijemci trebaju primiti svoje narodnosti kako god se ona zvala.

Problematikom izjednačavanja hrvatskog i srpskog jezika ne možemo se intenzivnije baviti. Više je puta u tekstu spomenuto kako je takvo izjednačavanje dvaju jezika imao čisto političko-propagandnu svrhu. Takve su fraze služile radi zataškivanja suprotnosti koje su, unatoč prijateljskom raspoloženju, postojale u toj revolucionarnoj godini. *Novine* su pune takvih naglašeno pomirljivih izjava što ide u prilog tezi kako takve fraze trebamo smjestiti u period u kojem su napisane. Čini se kako je jedan od razloga zahlađenja odnosa između Srba i Hrvata u drugoj polovici 1848. povezan s idejama hrvatskih vodećih krugova, što u korak prati i pisanje B. Šuleka, u vidu sve većeg austroslavizma. Hrvatski razlozi za veću povezanost s dvorom u Beču bili su jasni¹²⁵ te kao takvi počinju popunjavati stranice *Novina*. Navedeno opredjeljenje izrazito je prisutno kroz mjesec lipanj i srpanj te time postaje jedna od češćih idejnih koncepcija. Sredinom 1848. godine u *Novinama* se pojavljuju članci pod naslovom *Dalmacia, Hèrvatska, Slavonia i Vojvodovina Sèrbska* ili u nekim izdanjima samo kao *Trojedna Kraljevina i Vojvodovina Sèrbska* u kojima se izvještava o pomalo nevjerojatnom prijateljskom raspoloženju koje vlada od stvaranja Vojvodine. Zasiurno je takvo ozračje i bilo prijateljsko iako je možda prenaplašavano jer su postojale tenzije oko pripojenja dijelova Srijema koji nisu trebali ući u Vojvodinu. Čitatelji su mogli saznati o izrazito dobrim odnosima patrijarha i bana, o zajedničkoj borbi dvaju bratskih naroda i o toleranciji koja je među njima vladala. Od

¹²³ NDHS, broj 24., 22. ožujka 1848.

¹²⁴ NDHS, broj 14., 16. veljače 1848.

¹²⁵ Ujedinjenje hrvatskih zemalja, brža kulturna i privredna modernizacija društva, odbijanje mađarske prevlasti te zbog zaista nerealne koncepcije poptunog osamostaljenja.

tih izdanja posebno upečatljiva i značajna bila su na samome početku i kraju mjeseca lipnja. U prvome slučaju Šulek pokušava dočarati nešto za što je *“pero naše preslabo za opisane nevidjene dosada miline i radosti, kojom bijaše Zagreb onaj dan sličio.”*¹²⁶ U svom prenašanju ozračja koje je na dan 4. lipnja vladalo u Zagrebu zaista se činilo kako je to najsretniji dan koji je zabilježen u *Novinama*. Opisom dolaska bana Trojedne kraljevine Josipa Jelačića u Zagreb te uspoređujući ga s dolaskom Isusa u Jeruzalem, došao je spasitelj *sèrbsko-hèrvatski*, te dokazao kako nas *“nè razlikuje ni vèra, ni odèlo, nego da sve osobe jedna oduševljava duša, da sva sèrca jedna žeže ljubav, da sva lica jedna oživljava radost.”*¹²⁷ Iako ispunjen snažnim izjavama o prijateljstvu i jedinstvu, mitologizacijom i biblijskim motivima ovo je zaista bio primjer pisanja u duhu *bratinske sloge i ljubavi hèrvatsko-sèrbske*.

Povezanosti dvaju naroda ide u prilog i činjenica kako je ban Jelačić ustoličen od strane srpskog patrijarha Josifa Rajačića sa uzdignuta tri prsta. Kako saznajemo iz *Novina*, bana je ustoličio srpski patrijarh jer zagrebački biskup nije baš bio u najboljem zdravstvenom stanju. To što se uzdizalo tri prsta u vis nikako ne smijemo povezivati sa *srbstvom* budući da srpska država, kao ni Hrvatska, u modernom nacionalnom smislu nije postojala. To je bio simbol svetog Trojstva koje je u vidu zajedništva predstavljalo jednog Boga *bratskih* naroda. Patrijarh je bio jedino logično rješenje za banovo ustoličenje te je zasigurno izabran kao faktor koji će još više povezati dva naroda. Što može više povezati *dva naroda jedne kèrvi* nego da zajedničkog bana iz hrvatskih zemalja ustoliči crkveni otac pravoslavnih Srba. Kako saznajemo iz *Novina* to je zaista bilo tako. U narodu je zavladao opće veselje i radost nakon što je patrijarh ustoličio bana. Vladalo je sveopće veselje svih staleža i narodnosti a za njima bijahu *“stègonoše noseći barjake Vojvodine Sèrbske i županijah hèrvatsko-slavonskih.”*¹²⁸ Pred crkvenim vratima na *piaci sv. Katarine* u znak veselja *“sakupili su se velikaši, veće svetjenstvo i poslanici naroda, akademička ih je četa okruživala, a nebrojena množina puka okolo se sgèrnula, ne iz ljubomitnosti, nego iz neodoljive ljubavi prema svome banu i otačbini.”*¹²⁹ Ovi događaji služili su samo jednoj svrsi a to je vjera u sretniju budućnost kroz jedinstvo dvaju narodnosti, koje razdvajaju granice i vjera, a čija je budućnost, smatrali su urednici i pisci *Novina*, u borbi ujedinjenim snagama svakog unutarnjeg i vanjskog

¹²⁶ NDHS, broj 57., 6. lipnja 1848.

¹²⁷ Isto

¹²⁸ Isto

¹²⁹ Isto

neprijatelja. Kao još jedan simbol zajedništva definitivno može poslužiti to što su nakon odlaska u crkvu sv. Marka otišli i do pravoslavne crkve *“kao znak da su braćja istočne i zapadne vjere jedno sèrdce i jedna duša u više telesah.”*¹³⁰

Kolika je bila želja bana za dobrim odnosima sa Srbima, što se može zamjetiti već nakon iščitavanja prvih nekoliko brojeva odmah nakon ustoličenja, govore i njegove riječi kako smo mi *jedan narod, jedna braćja bez razlike vjere*, koje je izgovorio na drugoj sjednici Sabora održanoj 6. lipnja. Ova sjednica Sabora je upečatljiva po još nečemu. Naime, iako stavljeno po strani, pitanje Srijema dolazi na vidjelo. Osim teritorijalne polemike dolazi i do razmirica vezanih uz oblasti bana i novopostavljenog vojvode. Većina Srba je smatrala kako te dvije titule trebaju biti ravnopravne. Također, javlja se i ideja poslanika Karlovca, gosp. Klobučarića, kako bi banu trebala pripasti vlast nad kompletnom Dalmacijom i Slavonijom. U slučaju da je to neostvarivo zbog Dvora u Beču onda neka vojni zapovjednik Slavonije bude novoizabrani srpski vojvoda.¹³¹ Zaista je to predstavljalo teško pitanje uzevši u obzir kako je budućnost hrvatsko-srpskih odnosa bila utemeljena na ispunjenju zajedničkih želja. Upravo je zato to predstavljalo problem kojega je ban u ovom trenutku htio izbjeći mireći skupštinu riječima kako su Hrvati i Srbi *“jedan narod, ostavimo i Sèerblje i Hèrvate.”*¹³² U tom duhu govori i nastavlja i Ljudevit Gaj koji se zaista nada kako će Hrvatski sabor napraviti sve kako bi ispunio i svaku želju Srba.

Jedini koji je ustao protiv prvenstva Vojvodine u Slavoniji te čije je izlaganje u Saboru upućivalo na neodređene odnose između Hrvatske i Slavonije bio je biskup Ožegović. On je bio odlučan u svom zahtjevanju kako u hrvatskim zemljama ban mora biti jedini koji ima pravo odlučivanja. Također, Ožegović cilja na proturječne zaključke o Srijemu, jer glava VII. prihvaća njegovu pripadnost Vojvodini, dok čl. XI. ističe odlučnost Trojedne kraljevine da brani od Mađara sva svoja područja, uključujući i Petrovaradinsku regimentu u Srijemu.¹³³ Ono što navode i *Novine* u vezi ovog pitanja jest mišljenje kako treba izraziti podršku srpskim zahtjevima ali da Srijem treba ostati u sastavu Trojedne kraljevine dok se detaljnije ne riješe odnosi vezani uz razgraničenje. To je bilo i ostati će srž problematike koja će kasnije, nakon 1848., postati izraženija.

¹³⁰ *Isto*

¹³¹ *NDHS*, broj 58., 8. lipnja 1848.

¹³² *Isto*

¹³³ T. MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849.*, str. 29.

Ostavivši problem oko Srijema po strani zastupnik Bunjik na 3. sjednici Sabora zaključuje kako se srpski zahtjevi koje je zahtjevao patrijarh Rajačić, od kojih je najvažniji onaj da se srpska deputacija pridruži hrvatskoj prilikom odlaska u Innsbruck radi borbe za vlastite interese, trebaju ostvariti.¹³⁴ To je Srbima predstavljalo krucijalno pitanje budući da njihova autonomna pokrajina unutar Monarhije nije postojala te zbog toga nisu imali službene predstavnike pred bečkim dvorom. Za dobre odnose između Srba i Hrvata nisu se borili samo Hrvati. Uspješnim željama hrvatskih političkih vrhova pridružio se i sam patrijarh koji u potpunom oduševljenju prilikom stvaranja Srpske vojvodine nikako ne želi kočiti daljnji razvitak hrvatskih zemalja već dapače, nada se kako će *“ovim putem s hrvatskim narodom zajedno kao brat s bratom velevažni svoj zadatak u pokolobanom ovom vrěmenu još lakše riješiti.”* Svoje pismo upućeno banu patrijarh započinje riječima *“Prevoshodni Gospodine Bane, Velevažni Prijatelju!”*¹³⁵ Mišljenju kako se problemi oko Srijema trebaju trenutno ostaviti po strani za neka druga vremena, pridružuje se i sisački poslanik Dobrić koji želi *“da se za sada ova pitanja, koja će se putem diplomatskim između nas i bratje Sèrbaljah rěšiti, odgode, a za sada samo da sve njihove želje u načelu za svoje primimo i kod prestola s istom bratjom za nje poslujemo.”*¹³⁶

Rasprave vođene po pitanju granice i njenoj reorganizaciji bile su aktualne i u vrijeme bitaka sa Mađarima.¹³⁷ Problemi u odnosima Srba i Hrvata vidljivi su i na drugim poljima. Naime, prilikom dolaska vojvode Šupljikca u Srijemske Karlovce 6. listopada 1848., mogla se osjetiti ta podijeljenost prilikom isticanja stare hrvatske zastave sa simbolom zvijezde i polumjeseca: *“to je naš barjak, mi smo ga iz Zagreba doněli, on je nas iz Zagreba doveo amo, nek je i sad pred name i kod nas!”*¹³⁸ Dopisnik *Novina* pri kraju članka bez zadržke je opisao izostanak hrvatsko-srpske sloge riječima: *“Sve je ovo lěpo i krasno, no svakog pravo mislećeg domorodca serce boliti mora, što se od naše bratje govornikah ni jedan našao nije (osim patriarha i vojvode), koji bi bio milu bratju hervatsku i bana, koji se za sviuh nas slobodu i srěću bori, u govoru ovom napomenuo.”*¹³⁹

¹³⁴ NDHS, broj 59., 10. lipnja 1848.

¹³⁵ NDHS, broj 50., 25. svibnja 1848.

¹³⁶ NDHS, broj 59., 10. lipnja 1848.

¹³⁷ Teme rasprave odnosile su se na vezu Vojvodine i reorganizaciju koja je izglasana na skupštini u Srijemskim Karlovcima 7. listopada 1848.; NDHS, broj 112., 12. listopada 1848.

¹³⁸ NDHS, broj 114., 17. listopada 1848.

¹³⁹ Isto

Ne možemo sa točnošću utvrditi u kojoj je mjeri takav odnos između Srba i Hrvata u Vojvodini bio prisutan ali činjenica jest kako je on postojao. Jedan od razloga što je u jednu ruku vladalo nepovjerenje prema banu od srpske strane moglo bi biti njegova veća zabrinutost stvarima u hrvatskim zemljama koje su se našle pod direktnom opasnošću od Mađara. Bilo je jasno kako se trebalo riješiti stanje najprije u svojoj zemlji. Na političkom, financijskom i vojnom planu banu nije bilo nimalo lako. Budući da u Hrvatskoj i Slavoniji nije bilo centralne službe za državne dohodke praktično je bilo nemoguće zaustaviti izljev hrvatskog novca u mađarsku blagajnu. Novi danak stanovništvu bilo je suludo raspisati dok je novac za vojsku nestajao a rat se bližio. Kako bi se ban posvetio stanju u Vojvodini trebao je ponajprije riješiti stanje u Hrvatskoj i Slavoniji.¹⁴⁰ Ono što je sigurno jest činjenica kako su i Hrvati i Srbi u Vojvodini igrali igru djelomičnog austroslavizma kao načinu kojim su pružali otpor Mađarima. To također moramo promatrati iz aspekta borbe protiv zajedničkog neprijatelja i nikako drugačije.

Kada govorimo o novinama u spomenutom periodu moramo ponoviti kako je vladala masovna nepismenost stanovništva te su one zbog te činjenice bili pristupačni uskom krugu ljudi. Taj uži krug predstavljaju politički angažirani ljudi dok su širi slojevi, nepismeno seljaštvo, bili uglavnom odvojeni od takvih političkih djelatnosti i događaja. Tako se i NDHS pretjerano ne bave pitanjem potreba i želja seljaštva već se bave državno-pravnim pitanjima. Također, kako nam govori Tomislav Markus, u hrvatskim zemljama tada nisu postojali profesionalni novinari u modernom smislu riječi kao ni urednici koji su, slabo ili nikako plaćeni, obavljali često i dio izdavačkih poslova. Činjenica kako novinari nisu bili profesionalci ne umanjuje njihovu profesionalnost prilikom pisanja i izvještavanja događaja u 1848. godini tako da su odnosi Srba i Hrvata zaista bili prikazani onakvim kakvi su i bili, puni uspona i padova. No, ništa više nije bilo ni za očekivati uzevši u obzir razlike u vjeri, teritoriju i politici između dva naroda koji su pod budnim okom europskih sila na trenutak i prividno uspjeli doći do zajedništva.

¹⁴⁰ NDHS, broj 98., 9. rujna 1848.

Zaključak

Iako zaista pretjerani i idealistični, termini i izrazi koje nalazimo u *Novinama* imaju ogromno značenje u historiji međusobnih odnosa između Srba i Hrvata. Oni zaista predstavljaju jedinstveni pokušaj zajedničke borbe protiv zajedničkog neprijatelja koji je ostao zarobljen u devetnaestostoljetnom 'duhu vremena'. Nažalost, iako je zaključiti zašto dolazi do takvog načina pisanja te kako se takvi izljevi bratske sloge neće više nikada ponoviti, zasigurno ne u nekim novinama. Upravo se u toj 1848. godini, poznatoj po stvaranju državnosti i nacionalnosti počinju javljati i prvi znakovi netrepeljivosti koji će ostati u prvom planu prilikom svakog spomena Srba i Hrvata. Iako uz velike sličnosti čini se kako je prevagu ipak preuzela različitost, koja je postojala i tada u sjeni nekih većih zahtjeva i ciljeva. Upravo su ti zajednički ciljevi ostavili u sjeni spomenute različitosti te su djelovali kao faktor ujedinjenja. Postoji još jedan razlog zbog kojeg dolazi do velike povezanosti Srba i Hrvata. To su Srbi koji su živjeli na teritoriju južne Ugarske, Hrvatske i Slavonije. Ta su dva činitelja utjecala da povijest srpskog naroda izmiješanog sa Hrvatima, i obrnuto, na prostorima Slavonije, Srijema, Bačke i Banata, na kojima su međusobno dijelili ista proturječja društvenog razvoja na prijelazu iz feudalnog u građansko društvo, postane nerazlučiv dio hrvatske povijesti, kao što je i povijest hrvatskog naroda nerazlučiv dio srpske povijesti. Upravo zbog toga dolazi do interesantne korelacije dvaju susjednih naroda koji su sredinom devetnaestog vijeka dijelili historiju. Srbi koji su živjeli na području Hrvatske te, samim time i na području Monarhije, neizbježno su djelili povijest i tih dviju državnih tvorevina. Ti nam događaji u današnjoj perspektivi i interpretaciji djeluju gotovo nemogućima no to nije razlog da im se ne pridoda izrazita važnost.

Iako je postojao, međuodnos Srba i Hrvata moramo smjestiti i interpretirati ga s obzirom na vrijeme u kojem se on i događao. Iako se pokazao neuspješnim on nikako ne umanjuje pokušaj *bratinske sloge i ljubavi hrvatsko-srpske* u vrijeme kada su revolucije podigle kompletnu Europu na noge. Ta je korelacija između dva naroda nastala iz jednog jedinog razloga, a to je vanjski neprijatelj koji se očitovao u vidu mađarizacije kao najveće prijetnje za hrvatski i srpski etnos. Iako u suštini imaju ideju zajedničke borbe protiv zajedničkog vanjskog neprijatelja oni u niti jednom trenutku nisu postali jedinstveni pokret. Srpski narodni pokret i hrvatski narodni pokret u srži nemaju borbu za jedinstvo dvaju naroda u vidu stvaranja jedinstvene

nacije pod jednim vladarom. Upravo zato se oni uvijek trebaju gledati odvojeno jer je hrvatski narodni pokret predstavljao borbu za hrvatsku emancipaciju i prava Hrvata u sklopu Monarhije dok je srpski narodni pokret predstavljao borbu za srpska prava i emancipaciju Srba.

Novine nam svjedoče upravo o tom pokušaju zajedničke borbe Srba i Hrvata protiv mađarizacije. Iako je vladala nepismenost u to vrijeme kada je novinarstvo bilo neprofesionalno, što nikako ne umanjuje izdavačku sposobnost, one su pružale jedan od oblika izvještavanja o svakodnevnici hrvatskog i srpskog građanstva u Banskoj Hrvatskoj i Vojvodini Srpskoj. Jasno su vidljivi pokušaji za ujedinjenjem srpskog i hrvatskog kulturnog pokreta kako bi se zajedničkim snagama oduprijeli mađarizaciji. Sve postojeće razlike, od kojih su najbitnije one vezane uz vjeroispovijest i teritorijalno pitanje Srijema, u tom kratkom periodu sredine devetnaestog vijeka stavljene su po strani. Zato je i taj proljetni period iznimno bitan prilikom proučavanja *Novina* i odnosa između Srba i Hrvata jer se nakon njega počinju uviđati problemi koji u niti jednom trenutku nisu nestali. Samo su se stavljali po strani kako bi se stvorila nada u zajedništvo koja je od samih početaka bila osuđena na neuspjeh.

Literatura

Vladimir ĆOROVIĆ, *Istorija Srba. Treći deo (ćir.)*, Beogradsko izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1989.

Ivo FRANGEŠ, „Značenje Gajeve Danice uz njezino ponovno objavljivanje“; *Croatica: prinosi proučavanju hrvatske književnosti*, Zagreb, God. 2., 1971., 159-176.

Slavko GAVRILOVIĆ, *Srbi u Habsburškoj Monarhiji (1792. – 1849.)*, Matica Srpska, Novi Sad, 1988.

Mirjana GROSS, *Počeci moderne Hrvatske. Neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850. – 1860.*, Globus, Zagreb, 1985.

Mirjana GROSS, Agneza SZABO, *Prema hrvatskome građanskom društvu. Društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća*, Globus, Zagreb, 1992.

Ivo HERGEŠIĆ, „Gajeve Novine i Danica“, *Hrvatske novine i časopisi do 1848.; Hrvatske sudbine*, Zagreb, 2005., 60-74.

Rudolf HORVAT, *Ban Jelačić. Prvi svezak: Hrvatski pokret 1848.*, Colorprint, Zagreb, 1990.

Iskra IVELJIĆ, *Banska Hrvatska i Vojna Krajina od prosvijećenog apsolutizma do 1848. godine*, Leykam International, Zagreb, 2010.

William M. JOHNSTON, *Austrijski duh: Intelektualna i društvena povijest 1848. – 1938.*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1993.

Vuk St. KARADŽIĆ, *Srpska istorija našeg vremena (ćir.)*, Nolit, Beograd, 1977.

Vasilije KRESTIĆ, *Srbi u Ugarskoj 1790. – 1914. (ćir.)*, Matica Srpska, Novi Sad, 2013.

Vasilije KRESTIĆ, *Istorija Srba u Hrvatskoj i Slavoniji 1848. – 1914. (ćir.)*, Politika, Beograd, 1991.

Mladen LORKOVIĆ, *Narod i zemlja Hrvata (pretisak izdanja iz 1939.)*, Marjan tisak, Split, 2005.

ĐANA LUŠA, PETRA MIJIĆ, „Vanjska politika malih država – normativna moć kao faktor utjecaja u međunarodnim odnosima“, *Političke perspektive*, 2012., 2(3), 39-65.

Dominik MANDIĆ, *Hrvati i Srbi. Dva stara različita naroda*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1990.

Edislav MANETOVIĆ, „Ilija Garašanin. Načertanije and Nationalism“, *John C. Whitehead School of Diplomacy and International Relations, Seton Hall University, The Historical Review/La Revue Historique*, 3, 137-173.

Tomislav MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848. – 1849. godine*, Dom i svijet, Zagreb, 2000.

Tomislav MARKUS, „Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine: osnovna zbivanja i ideje“, *Povijesni prilozi*, 15, Zagreb, 1996., 11-58.

Tomislav MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. Izabrani dokumenti*, Fontes: izvori za hrvatsku povijest, sv. 12, br. 1, 2006., 9-16.

Tomislav MARKUS, „O nekim pitanjima političke kulture u Banskoj Hrvatskoj 1848.-1849. godine“, *Povijesni prilozi*, 18, Zagreb, 2000., 89-120.

Anđelko MIJATOVIĆ, *Ban Jelačić*, Mladost, Zagreb, 1990.

Dejan MIKAVICA, Nenad LEMAJIĆ, Goran VASIN, Nenand NINKOVIĆ, *Srbi u Habsburškoj Monarhiji od 1526. do 1918.*, Prometej, Novi Sad, 2016.

Milan Đ. MILIČEVIĆ, *Kneževina Srbija*, Državna štamparija, Beograd, 1876.

Roger PRICE, *The Revolutions of 1848.*, Palgrave Macmillan, London, 1989.

Ivo PERIĆ, *Hrvatska državotvorna misao u XIX. i XX. stoljeću*, Dom i svijet, Zagreb, 2002.

Dragoljub M. PAVLOVIĆ, *Srbija i Srpski pokret u južnoj Ugarskoj 1848. i 1849. (ćir.)*, Srpska književna zadruga, Beograd, 2009.

Drago ROKSANDIČ, *Srpska i hrvatska povijest i Nova Historija*, Stvarnost, Zagreb, 1991.

Nikša STANČIĆ, "Hrvatski narodni preporod. Ciljevi i ostvarenja", *Cris*, God. X., br. 1/2008., 6-17.

Jaroslav ŠIDAK, *Hrvatski narodni preporod. Ilirski pokret*, Školska knjiga, Stvarnost, Zagreb, 1990.

Ferdo ŠIŠIĆ, *Povijest Hrvata. Pregled povijesti hrvatskog naroda 1526. – 1918. (Drugi dio)*, Marjan tisak, Split, 2004.

Đuro ŠURMIN, *Hrvatski preporod. Ilirsko doba 1790.- 1843.*, Fortuna, Zagreb, 2011.

Alan J. P. TAYLOR, *Habsburška Monarhija 1809. – 1918.*, Znanje, Zagreb, 1990.

Izvor:

Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske, izdanja iz 1848. godine.

Prilozi

Prilog 1. Karta Habsburške Monarhije u revolucionarnoj 1848. godini. Preuzeto s: <http://grial4.usal.es/MIH/SpringNations/en/resource3.html>, 17. studenog 2016.

Novine ove izlaze utorkom, četvrtkom i subotom na dvavom arku. Danica do- daje se novizna na po arka svake du- bina. Polupolitika čina je za ova uzra- druživa lista ovde bez zavika i pošilja- nja u kuću 4 for. rebra — s pošilja- njem na bez zavika 4 for. 54 kr. — s pošiljanjem u zaviku 4 for. 48 krajcarah.

NOVINE

Za vanjake po pošti u zaviku s tiska- nim naslovom 6 for. 30 kr. Za čitlu godinu po pošti 13 for. Predjista se prima — kraj. povlast. novinari i na svakoj cesarsko-kralj. pošti. Za oglašavanje se od 1-10 linija od jednoga stupca 30 krajcarah rebra, dalje pako od svake pojedine linije dvé krajcaru u rebra.

dalm. herv. slavonske

Broj 47.

U Subotu 13. Svibnja 1848.

Tečaj XIX.

Hervati i Šerblji.

Dugo smo gledali sa tuгом i žalostju na braću našu Šerblju u Ugarskoj radi njihove hladnoće i nehajstva za narodnost; više putah pomislimo u sebi, da su ovi viteški ljudi za Slavjanstvo izgubljeni. Bačvani i Banatjani, od starine junaci na glasu, da se odreknu imena i jezika šerbskoga, koji ih skupčâ sa 80 miliona jednodjernih slavjanske braće, te da postanu robovi onih, koje su svojom hrabrom desnicom od robstva spasili, da nose jaram Magjara, koje su oni od turskoga jarma oslobodili! — Koža nam se je ježila kod pomisli, da bi se Šerblji tako ponizili! Sada stopram vidimo, da strah ovaj neima temelja. Pod pepelom nehajstva tunjala je sveta iskra rodoljubja, upirena burom magjarskom buknula je žarkim plamenom, koji sada došize do neba i razsvetljuje divnim svetlom sve krajeve od Demirkapje do hladnoga Dunava. Da, ugarski Šerblji probudili su se i osvetlili; spoznali su svoje dužnosti i prava; uvidili su krasnu budućnost, koja ih čeka u kolu bratinskome; i propsti, koju im pripravlja hudi dušmanin. A oganj ovaj nije samo slanna vatra, nije samo plod kratkog uzhijeja: Šerblji, jedva probudivši se, stupili su već i na polje delovanja, te rade i desnicom i umom, i mačem i perom. Mačem, boreći se s oholim dušmaninom, koji vesaleni preti raji, što se je usudla misliti o jednakosti, koja je već i tako proglašena — Umom, nastojeći marljivo oko stoplejpa svih ugar-kih Šerbaljah u jedno telo i ustrojenja primereoga poglavarstva. Braća Šerblji uvidise, da se samo slogom sve može, zato ju priglerise. I ovo im dopusta ne samo pravo naravsko nego i pozitivno. Šerblji nisu u Ugarsku došli kao jadni begunci, kao prosjaci i bogci, nego kao krepi narod, koji je učinio s Ugarskom međusobni ugovor — pacta conventi — koji se naopako zove «privilegije». Ovaj ugovor podčlje Šerbljem pravo, da si mogu izabrati svoga vojvodu ili despota. Nemojte se plasiti ove reči. Despota je reč gèrèka i znači upravo ono što naš «gospodar»; odurni svoj suisao dobila je reč ova stopram u novie doba, zato sad i Šerblji zamenise ovu reč s «vojvodom». Istina je, da se Šerblji do sad, živeć u prijateljstvu s Magjarima, nisu ovim pravom služili; nu radi toga nemogu ga oni izgubiti dok će god narodni ugovori šta valjeli. Ovom u vojvodu bili bi podčljeni svi predeli ugarski Šerbljima nastanjeni, dakle Banat, Bačka i Baranjs. Za tu sverhu imat će se upravo danas držati narod na skupština u Novom Sadu. Divna je sila, koja je u toli kratko vreme sve Šerblje probudila, jer kao što putnici pripovedaju, ne samo gospoda, već narod se je sav digao i hoće da kercu prolize za šerbsko ime i narodnost.

Magjari su se zakleli, da će uništiti Hervate, jer vide, da mogu samo na razvalinah hervatske narodnosti uzdići prestol svoga aziatskoga despotizma; te suda o glavi radi našemu svetlomu banu i celomu narodu. Valja nam dakle na oprezu biti, valja nam se na veliki boj spremati; valja nam verne saveznike tražiti. Tražiti? Netreba ih tražiti, jer smo ih već našli, netreba ih nagovarati, jer su se nas već i sami u svoje kolo pozvali, netreba se ni dogovarati jer su već i sami svoje namere ravnodušno izjavili. Saveznici ovi jesu ugarski Šerblji, braća po kèrvi, rodu i jeziku, braća po historii, krumi

i ustavu; mi imamo s njimi iste interesse, duševni život, budućnost, mi imamo s njimi — i to je sada glavna stvar — istoga neprijatelja, naime Magjara. Dakle sa šerbskom braćom sve nas veze; bedeni koji su nas delili, sve se više ruše, dok se sasvim nesruše, i teško da već dan danas ima čoveka, koji bi hotio ratovati na svoga brata, zato što s njim jednako ne veruje, od koga sveti duh proizlazi. Izrečena je jednakost vere, al jedno i svetost vere, u koju nitko nesmé dirati.

Pa oni nam sami pružaju bratinsku desnicu i hoće da se s nami sdruže, hoće da bude njihov vojvoda pod banom trojedne kraljevine i predpresidnik na našem saboru. A to su Hervati jedva dočekali, da mogu braći šerbskoj svoju do sada samo idealnu ljubav činom pokazati, da mogu činom posvedočiti slobodu, jednakost i bratinstvo (al ne onako kao Magjari). Zato čim se je banska conferentia sveršila, skupise se baveći se ovde sa svih strana trojedne kraljevine domorodci i izabraše za novsadsku šerbsku narodnu skupštinu gospodu Ivana Kukuljevića, Ed. Verbančića, Nik. Havlička i Ed. Finka (ovu dvojicu od stalisa duhovničkog) za poslanike, da pozdrave u ime naroda hervatskoga narod šerbski, da ga uvère o iskrenosti naših rečih, namèrah i delah i da ga pozovu u naše kolo.

Pitat èe koji legalista: kojim pravom namèravate se sdružiti sa Šerblji pod ugarskom krunom živećim? Istim, kojim se sad Italia sdruživa, kojim se Nemačka skupčea, kojim se Erdelj s Ugarskom sjeđinjuje — pravom naravnim. Od sada neće biti više granice gore i reke nego jezik i narodnost; prestalo političko i diplomatsko gomilanje (Aggregationsprocess) raznorodnih narodah u jedno telo, nastalo je doba stapljanja (Assimilation) jednorodnih plemenah. U ostalom mi ovim sdruženjem nenusmeravamo odepiti se od ugarske krune, koja je slavjanska dakle naša; mi želimo time samo uvesti i u Ugarsku 4. članak austrijske konstitucije — neoskvrnjivost svake narodnosti.

Danas u jutro krenuli su na put naši poslanici. Putujte nam srećno, pozdravite ljubaznu braću. Pozovite ih pod barjak našega slavnoga bana, koji je načelo podpune jednakosti i slobode proglasio, i uvèrite ih, da èe Hervati sa Šerbljima deliti sreću i nesreću — svi za jednoga jedan za sve!

E. Sutek.

Dalmacija, Hervatska i Slavonija.

Iz Zagreba 12. svibnja. Od kad je preuzviseš g. ban nas nastupio visoko zvanje svoje, te milom svojom pritomošću Zagrebčane usrećava, — od onog vremena dohiva Zagreb nas slika nikad nevidjene živalnosti. Iz svih krajevah obće domovine nase veve rodoljublju u grad naš, da vde muža, koji si je za cilj stavio sreću naroda i domovine; iz svih oblastih dolaze ovamo deputacije, da verhovnomu poglavaru svome izjave čuvstva, koja prama njemu goje vaterena sereca hiljadah i hiljadah poslanitelj-h njihovih. Tako je isti preuzv. gospodin i jučer primio više odborah. — Braća Sišani, do 30 na broju, dodose s narodnim barjakom uz sviranje svoje bande u državnu ku-

ću, da pozdrave glavnu trojedne kraljevine. Odogovor preuzv. g. bana uzhit nazočne, koji su se pod neprestanim živio! udaljili bili. — Za njima sledila je deputacia kritevačke županije takodjer s lepim narodnim barjakom. Predvodio ju je podžupan g. Dr. Koritić, a sastavljena je bila iz varmeđj-kih častohak, plemićah, gradjanah i podanikah. G. podžupan krasnim govorom izjavi čuvstva, kojimi su prekipele grudi žiteljsh kritevačke županije, kad su dočuli, da je milost kraljeva dala nam bana, kog sav narod tako iskreno ljubi. Preuzv. g. ban odgovori poznatim svojim ljubkim u serce toli dirajućim načinom, da èe svaki, koji èuje, milim njegovim rečema s ljubljena domovina i narodnost naša, koje su mu vazda kao što na sercu, tako i u ustah, — uzhitjen za takvoga poglavara rado u smert ići, kad bi to od potrebe bilo. Oduševljenost Kritevčana prode u gromoviti živio! komu ni kraja ni konca nebiase, i kojemu se je pridružilo i neizbrojeno mnoštvo gledaoah, stojećih pred državnom kućom. —

Sli kr. grad Varaždin posla takodjer odbor u Zagreb, koji je nj. preuzvisešnosti danas nasklon svoj načinom. — Danas predstavise i novo imenovani sudci osrednje okruga (processa) zagrebačke županije, sudce i staršine občinah u istom okrugu nalazećih se preuzv. g. banu, koji ih lepo nagovori na mir, red, slogu i poslušnost prema novim svojim poglavarom opomene. Seljaci biše tolikom uljudnošću preuzv. g. bana tako uzhitjeni, da su mnogi od radosti suze ronili, a jedan umoli njegovu preuzv. g. bana za sliku njegovu, za da se sva obćina staro i mlado, žene i deca nasladjivat mogu pogledom spasitelja domovine. Uz gromoviti živio! koji se je orio jednodušno iz ustah svih seljakah, ostavise državnu kuću, blagoslivljajući čas, u kom su takovog bana dobili i želeći mu dugi život, da domovina i narod ovaj pod njegovim upravljanjem podpunu mèru sreće svoje steće.

— Danas je došao k preuzv. g. banu odbor iz okružja sveto-ivanskoga predvodjen svojim velikim sudcem g. Juricom Pisačićem.

— Banska vèća zaglavila je već svoje sednice. Zakon o zastupanju puka i izboranju poslanikah već je gotov. — Danas samo to javljamo, da èe u varmeđjoh svako okrugu pojedino poslanika brati, varosi èe primereno broju stanovništva (Zagreb i Osek 4), svaka regimenta vojničke granice poslat èe 4, a svaki Stabsort i ustrojena obćina s posebnim magistratom (Militär-Communität) pojedino poklisara.

— U 11. o. m. skupštini nar. izabrani su poslanici i za slavjanski sabor u Pragu, naime baron Dragutin Kusljan, Gju-o Kontić i Josip Paus. G. Paus, koji je do meseca ožujka ovdašnje nemačke novine tako vešto uređjivao, izdavat èe, èim se iz slavjanskoga sabora povratu, velelepe nemačke novine pod naslovom «Herold der Südslawen». Glavna sverha ovih novinah bit èe zastupanje naših interessah i narodnosti izvan domovine.

— Glasa se, da èe se naš sabor držati oko 15. lipnja.

Prilog 3. Hervati i Šerblji. Buđenje Srba protiv mađarskog ugnjetavanja.
NDHS, broj 47., 13. svibnja 1848.

Novine ove izašle uorkom, četvrtkom i subotom na čitavom arku. Danica do- daje se novinam na po arka svake su- bote. Polugodišnja čena je za oha neraz- dvišna lista ovde bez zavika i postilja- nja u knu 4 for. srebra — s postilja- njem na bez zavika 4 for. 24 kr. — s postiljanjem u zaviku 4 for. 46 krajcarah.

NOVINE

Za vanjske po pošti u zaviku s tiska- nim nadomom 6 for. 30 kr. Za čela godina po pošti 13 for. Predplata se prima u kraj, povlašt. novinarici i na svakoj cvarako-kraj. pošti. Za oglase plaćaju se od 1—10 linak od jednoga stupca 30 krajcarah srebra, dalje pako od svake pojedine linie dvé krajcaru u srebru.

dalm. herc. slavonske

Broj 50.

U Subotu 20. Svibnja 1848.

Tečaj XIV.

СВЯТЫЙ ПАТРИАРХЪ СРБСКИИ
ІОСИФЪ РАЯЧИИЪ
 И
БЛАГОВЪРНИИ ВОИВОДА СРБКИИ
СТЕФАНЪ ШУЛИКАЦЪ
ЖИВИЛИ НА МНОГАЯ ЛЪТА!

Slédeće prevažno, i za sav narod naš pre- godno pismo stiglo je preuzvišenom našem gospodinu Banu:

Prevoshodni Gospodine Bane, Velevatni Priatelju! Odgovarajući na obadva vaša poči- tajema pisma, službeno i priateljsko od 24. travnja po st. k. t. g. prinudjen sam vam naj- prije objaviti sadašnje naše okolnosti, u koje nas je silni duh sadašnjega vremena našega, tako rekuć po zapovesti Božjoj postavio. Ju- čer, t. j. 1. Maja našega držao je naš sèrbski narod posle tolikoga vremena pèrvu svoju narodnu skupštinu ovde u Karlovcih. Odu- ševljenje sabranih sa svih stranah u velikom broju narodnih poslanikah tako je silno potre- slo čelu skupštini, da se ona s najvećom ja- činom duha i sèrca odvažila zagušena i za- davljena svoja prava u novi život novoga da- našnjega svèta odmah povratiti. Pèrvi je ko- rak poštune narodne svèsti o svojim pravama učinila naša narodna skupština s tim, što je odmah s početka meni, kao u jerarhii mojoj nezavisnu i samostalnu vlast upotrebljavajućem mitropolitu i Arhi-Episkopu ime patriarha, koje je négdasnji moj predstnik Arsenij Car- nović, s pomenutom vlasti zajedno iz Ipeka ovamo preneso i ovde ga nosio, i koje je po- sle njega njegovim u vlasti naslédnicima Bog sam zna zašto oduzeto bilo, povratila, jedno- dušno i jednoglasno oglašivši me za svoga Patriarha; a drugi je korak u toliko važni, u koliko se više u njemu neustrašima hra- brosti i odvažni duh naroda pokazao, kojim je verli naš domorodac i rodoljubac Stèpan Šuplika c, pukovnik sl. ogulinske regimen- te*) za narodnoga Vojvodu s junačkim uz- klikom i s nečuvenom slogom i veseljem iza- bran. — Ja se tvrdo nadam, i uzdam, da će te se i Vi i čeo slavni hèrvatski narod ovome događaju iz svega sèrca obradovati,**) i u

toliko radostnie pozdraviti ga, u koliko vam ja s jedne strane smelo obnaniti mogu, da on nije samo plemeniti porod probudjene narodne svèsti, nego je zajedno i najistiniti svèdok iro- Ńetškog novog života narodnoga, onoga života, koji će kadar biti sam sebi budućnost svoju osnovati; — a s druge opet. strane mogu vas pouzdano uvèriti, da nemisli, niti namèrava narod sèrbski s tim, što zabačena svoja prava izražuje, i u život uvodi, i naj- manju kakovu preponu napredovanju hèrvatskoga naroda na put metnuti, dapaće tvrdo drži, da će ovim putem s hèrvatskim na- rodnom zajedno kao brat s bratom ve- levažni svoj zadatak u pokolebanom ovom vrè- menu još lakše rešiti. Po ovome sam i ja u- veren, da ćete, kako vi, tako i čeo slavni hèrvatski narod, videći kakav duh iz ovih naših događajah, i kako ozbiljski govori, ne samo pokazane ove znake obnovljenoga života našega svesèrdno odobriti, nego ćete nam, k jed- noj čeli s vama težećim, gdegod budu okol- nosti iziskivale, junački i bratski i u pomoć priteći.

Što se tiče narodnoga našeg na 15. Maja izpisanoga sabora, ja ću po želji vašoj svako- jako nastojavati, da se na drugo vrème odgodi, i nadam se, da će mi i čela narodna skupš- tina u tome dragovoljno bit na ruci.

Pozdravljajući Vas i čeli hrabri narod hèrvatski pozdravom iskrenim, ostajem Vašeg prevoshodstva u Karlovcih 2/14 Maja 1848. preodani sluga i bogomoljac Josip Rajačić v. r. Arhi-Episkop i Patriarh sèrbski i čeloga pravoslavnoga na jugu naroda.

— Evo reprezentacie (u dva stupca nèmački i sèrbski pisane), koju je sèrbska narodna skup- ština u tom poslu nj. veličanstvu podnela:

•Vaše veličanstvo! Sèrbski je narod u sled- stvu obštega zahtèvanja učinjenog poziva od strane svoga Gospodina Arhiepiskopa u Karlov- cih 1/13 maja t. l. u držanoj mnogobrojnoj Na- rodnoj Skupštini po misli sebi nlostiviješe da- rovanih privilegijah G. obersta Stefana Šuplika c od Viteza, za Sèrbskog vojvodu, a Njegovo v.---

prevoshoditeljstvo G. Arhiepiskopa i Mitropolita Josipa Rajačića za Patriarha jednoglasno izbrao, o čemu svepokornejše dolu stavljeni kao repre- zentanti čeloga naroda Sèrbskog Vašem Veličestvu svenizajse izvèstije ovim daju, koje će sa- dašnje želje što skorije putem narodnog odbora obširnie iztolkovaši i svenilostiviješe visočaješ otečesko potvrđjenje izbranja Vaše Veličestvo kolèuo - priklono moliti. U Karlovcih 2/14 maja 1848. Mi dolu stavljeni u ime svih narodnih Reprezentantah.

Narodna skupština izdala je slédujući o- glas na narod sèrbski:

S pomoći velikoga Boga skupili smo se, kao što nismo od sto godinah i učinismo dèlo kakvo od sto godmah nečinismo. Uismo pri- vilegijama život, i dadosmo pismenu duh.

Danas oživi na novo dostojanstvo patri- jarha sèrbskog; danas izbrasmò vojvodu sèrbskog, kao što nam carevi pravo za pro- livenu kèrv sèrca našeg zaslužno dade. Pèrvi put pojavismo se danas kao narod, od kako smo kao taj prie sto godinah pojavljivati se prestali. I sve učinismo po zakonu, u miru i poredku, kao prosvèšten narod, kao vèrni po- danici, kao prava bratja izmedju sebe.

Dan 1. svibnja (maja) 1848 ostat će zna- menit u istorii naroda sèrbskog; gledajmo, da ostane u toliko svètal, u koliko je važan! da se blista toliko umèrenostju, koliko krèpostju! da se odlikuje toliko pravdoljubjem koliko prav- voljubjem!

Narode! Ovaj naš postupak javit će se taki svètlom našem caru i kralju Ferdinandu, koji je u najnovie vrème pokazao, da svo- je narode tako ljubi, kao drugi današnji vlada- lac nijedan.

On će za čelo zasluge naših predkovah i jednovremenikah uvaziti, i današnje dèlo naše, vèncem carske nlosti uvèncati. Ta njegovu su predji dali pravo, a uuoci obdarenih poslužili su se istim.

Blagotrobni Ferdinand utešio je Au- striance, utešio je Čehu, utešio Magjare, utešit će zaista on i najvernie njenu Serbe!

*) S radostju javljamo bratji Sèrbskoj, da je slavni ovaj gospodin već na čast general-majora uzvišen i da čeno ga na skoro kao zagrebačkoga bri- gadira pozdraviti. Ured.

***) Kako nas nebi obradovao, kad je time po- najvrueja naša želja izpunjena i put k slogi prokèrčen? Ured.

Prilog 4. Pismo srpskog patrijarha Josipa (Josifa) Rajačića banu Jelačiću nakon održane prve srpske narodne skupštine u Srijemskim Karlovcima. NDHS, broj 50., 20. svibnja 1848.

Novine ove izlaze utorkom, četvrtkom i subotom na listu ark. Danica dođe se novinam na po arka svake subote Polagateljima čini se za oha otkaz dnevna lista ovaj bez zavika i poštovanja u knu 4 for, srebra — a poštovanjem na bez zavika 4 for, 24 kr. — a poštovanjem u svitku 4 for, 48 krajcarah.

NOVINE

Za vanjske po poiti u svitku s tiskanom naslovom 6 for, 30 kr. Za odu godinu po poiti 13 for. Predplata se prima — kraj. povlače, novinarnici i na svakoj cesarsko-kralj. poiti. Za oglaš plaća se od 1—10 linija od jednoga stupca 20 krajcarah srebra, dalje pako od svake pojedine linije dvé krajcarah u srebra.

dalm. herv. slavonske

Broj 40.

U Četvrtak 27. Travnja 1848.

Tečaj XIV.

Dalmacija, Hèrvatska i Slavonija.

— Preuzvišeni g. ban izdao je sljedeći latinski i ćiriljski pismeni stampani proglas:

Narodu hèrvatskome i sèrbskome u trojednoj kraljevini Dalmacije, Hèrvatske i Slavonije ljubezni pozdrav.

Njegovo veličanstvo naš premilostivi kralj i car austrijski blagovolio je mene suglasnom voljom naroda banom od Dalmacije, Hèrvatske i Slavonije, kao i tajnim svojim savjetnikom naimenovati, i zajedno podeliti mi vèrhovnu zapovèd nad vojskom u svojoj vojničkoj oblasti kraljevine Hèrvatske. — Za 14 danah uzvišen sam ja s časti granicarskog pukovnika na visoku čast i dostojanstvo bana, feldmarsallajntanta i zapovèdajuèeg generala. — Ako se je u ovom odlivanju moje osobe, narodu našemu po milosti kraljevoj izpunila jedna od njegovih željah, to ja imam zahvaliti jedino onoj osobitoj ljubavi i bratinskom poverenju, koje je isti slavni narod u mene položio. — Moja èe briga biti, poverenje s poverenjem i delom od vratiti.

Moje su misli, èuti i naèela iskrena, zato ih ja bez svakog zatezanja i odkivam. Želje, koje je narod izjavio, i kraljevskom prestolu podnio, odzivaju se i u mom sèrcu. — Blagorodni narode, to je moja želja i najglavniji cilj. — Ja želim, da narod naš bude krèpk i slobodan narod, i da među narodima steèe ono èasno mesto, koje njemu pripada i po važnosti zemljopisnog njegovog položaja, i po prirodni smaznog duha njegovog, i po historijskoj sudbini njegovoj. — To je i naroda želja i volja, a ja, kao postavljani mu od kralja poglavar, hoèu biti u svih svojih misli i èinih pravi izraz volje i misli narodnje. — Zato kamm oom stazom poèi i napredovati, koja èe naš narod dovesti k sreèi i slavi. —

Prevat je putresao i obalio stare temelje društvenog života, narodnih i državnih odnošenjah, a imenito našeg odnošenja k staroj našoj saveznicu Ugarskoj. — Zato treba, imajuèi starinski naš savez sa samom krunom ugarskom pred očima, o tom da nastojimo, da se, prekinuvši dotle svaki odnos na novo sadanje praviteljstvo ugarsko, osnuju novi temelji odnošenja između nas i krunu ugarsku u duhu slobode, samostalnosti, jednakosti i onako, kao što se to slobodnom i junaèkom narodu pristoji. — Veliko èelo državnoga preporodjenja naroda ima se izvesti putem svojim, naravnim, zakonitim, t. j. putem narodnog sabora našeg, gde èe se izjaviti i saslušati volja svega naroda. — S toga èe biti glavna briga moja, da se narodni sabor èim prije sazove, i da na temelju narodnog zastupanja onako bude sastavljen, da se po njem i krozanj uzmože pojaviti prava volja svega naroda, bez razlike stališa.

Narodni naš sabor bit èe najprilicnije polje narodu, za razviti sile i snagu vèrlog duha svoga. — Na ovom saboru neka se izjave sve narodne želje i teg-be, u kojem mu dr-gone kralju bile; sve èe po mogućnosti i volji naroda naèi izpunjenje i polastie. —

Ja sam od nj. veličanstva našega kralja iменовan također banom Dalmacije: zato se tvrèdo nadam od pravičnosti kralja našega i od krèpke volje naroda, da ovo moje naimenovanje neèe ostati kod samoga naslova. — Slavna Dalmacija je od nekad saveznicu naša bila, i to ne samo po dogodovštini, nego i po zemljopisnom položaju, po kèrvi, bratinstvu i po naslovu, koji veè od davna sve do sada nose banovi hèrvatski. —

Mi imamo veliki zadatak t. j. preporodjenje naroda izvesti. No ja sam neèu moèi to veliko èelo izvesti, ako mi narod — revni i mudri rodoljubi — iskrenim svojim savetovanjem, složnim i sjedinjenim teršenjem, i rodoljubivim svojim požrtvovanjem nepriteku u pomoè; i ako među nami samim, među sinovi jedne majke, nelude mira, sloge, ljubavi, bratinstva! — Krèpka nam volja sad treba; a krèpke volje nemoze biti bez sloge. — Zato sloga i bratinstvo neka bude među nami bez razlike vèrozakona; brat nek se ne tuđji više od brata: ta svaki je izrok dosadašnjeg merenje i razpre među jednokèrvenom bratjom veè prestao. — Razlika vère i cerkve ne èini više među bratjom i udima jednog naroda bedeme u društvenom i državnom životu: jednakost je izreèena. Zastita dakle i jednaka blagodat u državnim i društvenom životu neka bude svakom poštenom èitelju naše trojedne domovine bez razlike vère i stališa. —

Bratinski i ljubezni moj pozdrav èelom našem narodu, svestenstvu jedne i druge cerkve, èasticnicima i èinovnicima, i svakom pojedinom brauu, kome ovo pred oèi dojde, i kome je do obèeg bliga naroda stalo; tako isto ljubezan pozdrav svim èiteljem i rodoljubom u našem dalmatijskom i hèrvatskom primorju kao i u slobodnoj zemlji od Rèke; a mojoj bratji u hrabrim krajnicim regimentama Hèrvatske i Slavonske krajine osobiti vojnièki i bratinski pozdrav; a najposle svim ostalim èiteljima naroda našeg, i ostaloj susjednoj jednokèrvenoj bratji slavjanskoj i izvan trojedne kraljevine ljubav i pozdrav. —

Da Bog pozivi našega kralja, našu narodnost! da živi među nama sloga, sloboda i bratinstvo!!! — Jelaèiè, ban.

Iz Zagreba. Radost, koju je okružno pismo i proglas preuzv. g. bana u svih domorodnih prouzročio, neda se opisati. Svatko se raduje, što je ovim krèpkim vitežkim èinom samostalnost naše domovine obranjena; jer se unutra jasno govori, da mi magjarsku vladu (ministerijum) nepriznajemo, i da ima svaka oblast ovih kraljevin samo od preuzv. g. bana zapovèd iskat. Od kolike je važnosti ovaj postupak, svatko èe vèrovati, kad doznaèe, kako je poèeo magjarski ministerium samovoljno u pridruženih kraljevskih zapovèdati. I naša granica veè je dobla više zapovèdih po general-komandi od iste gospode; nu general-komanda nije za nje marila, a sad èe ih po svojoj prilici neotvèrene nait-g pošiljati. Nadamo se od slavonske bratje, da èe isto tako krèpko postupati. — Danas su ovamo došle 2 kompanie granicarah, da poveèaju posadu (garnizonu), od koje je nedavno jedan dio u Karlovac otišao. —

Iz Zagreba. Od nekogjega vèremena, od kad upravlja poslovi ovdajšnjega sl. kaptola vèrdni i gorljivi domerodac g. M. V., poèeo je kaptol zagrebaèki ozbiljno u narodnom duhu postupati. Kao nov dokaz krèpkoga ovoga postupnja služiti može, što je ovih danah usvojih sednicah zaključio, da svi èinovnici kaptolski, koji su izvestija latinski podnašli, od s-d imaju samo u narodnom jeziku ova pisati. Na onaj pako u ovih novinah napomenuti proglas magjarskoga u Pešti obstojeèega odbora za sa-

gradjenje spomenika odlučio je, da se imaju svi proglasi reèenoga odbora natrag poslati, i u narodnom jeziku mu odpisati, da kaptol zagrebaèki nemoze takovih proglašah upotrebiti, i za spomenik peštanski nikakovih novacah neèe dati, buduè da mi Hèrvati imamo mnogo potrebitih stvari u našoj domovini, koje podpirati moramo.

Objavljenje. Vèrhovno naukah i školah ravniteljstvo zagrebaèko poziva službeno i opominje ljubezno ovdajšnju skolu mladeè, da poznajuè èasno ime i plemenitu svèrhu svoju marljivo polag višjega prepisa skolu polazi; jer kakogod se krasna domovina u ovih burah vèremenih na poznatu krèpost skole mladeèi pouzdano upira, tako i vèrhovno ravniteljstvo, brèljivo za snagu duha njezinoga, iskreno želi, da neprekine skolni tečaj, veè da pomnivo tèra nauke svoje, da na svèrhi godine, javne skole izpiti, koji èe se ove godine posve onako kao i u prisašnjih èerzati, s dobrim uspehom bude mogla uèiniti.

U Zagrebu dana 26. travnja 1848.
Biskup Josip Schrott, v. r.
Vèrhovni naukah ravnitelj.

Oglas slobodnog kraljevskog grada Senja.

Od nekogjega vèremena vidimo, da službeni dopisi uputjeni na naš Senjski gradski magistrat dolaze veèim delom pod abuzivnim naslovom: »Na magistrat mil. t. granicarske obèine u Senju.«

Buduèi pak da je grad Senj po kraljevskih povlasticah jeste prie više stotletjah za kraljevski slobodni grad proglašen i uzdignut, i kao takov i sada jeste obstojeèi, zato, za ukloniti svako nesporazumljenje, molimo èitavo sve ces. kraljevske visoke dikasterije i slavne oblasti, da bi u napredak sve svoje službene, na naš gradski Magistrat glaseèe dopise, pod sledeèim naslovom uputiti dostojali: Na magistrat kraljevskog slobodnog grada Senja.

Mi oèekujemo sa svim pravom, da èe sve odluke i dopisi za naš grad ovim od nas navedenim naslovom unapredak naznaèeni biti; tim više, jerbo i sam naš premilostivi kralj po glasu svih dosad izdatih dekretah prigodom poziva na ugarski državni sabor Grad Senj, kraljevskim slobodnim gradom, a ne Militarskom Obèinom imenuje.

Zaključujuèi èitajuju gradjani Senjski, da kakogod oni nisu nikada Militarska granicarska obèina bili, tako da ni sada, niti u napredak takova neèe da budu. U travnju 1848.

Gradjani kraljevskog slobodnog grada i slobodne Luke Senja.

Iz Pušèe (zagreb. županije) 24. travnja. Na koliko se je narodni, slavjanski duh i kod nas ustanovio, dovoljni je dokaz to, što se veè i po selih naših belo-rèvenno-modri barjaci, u znak slobode slavjanske, razvijati poèinulju. — Eto, uprav je danas prosti puk, sgèimvuši se sa svih skoro obližnjih okolicah, uz gromoviti »živio« i tuta-j muzarah, u pritomosti mnogobrojne gospode zagrebaèke i varazdijske gradomedje, u velikom sprovedu donio od g. G. Bornemise Stolnikovièa poklonjeni narodni barjak, i na toranj župne cerkve sv. Gjurgija na Pušèi s takovom ga sveèobnoštu položio, kave nikada ovdè nije bilo. — Sèmenuti gospodinu u krasnom svom govoru mudro je razložio puku, šta ovaj barjak znaèi, i mèstnomu ga žup-

Prilog 5. Jelaèièev proglas Narodu hèrvatskome i sèrbskome u trojednoj kraljevini Dalmacije, Hèrvatske i Slavonije. NDHS, broj 40., 27. travnja 1848.

НАРОДУ ХРВАТСКОМЪ И СРБСКОМЪ У ТРОЕДНОЙ КРАЛЪВИНИ ДАЛМАЦІЕ,

ХРВАТСКЕ И СЛАВОНІЕ ЛЮБЕЗНИ ПОЗДРАВЪ!

Нѣгово Величанство нашъ премилостиви Краль и Царь аустрийски благоволи в мене согласномъ вольомъ народа Баномъ одъ Далмаціе, Хрватске и Славоніе, као и тайнимъ Свойнимъ Савѣтникомъ наименовати, и заедно подѣлити ми врховно повелителство надъ войскомъ, коя е налази у цѣлой войничкой области краљѣвине Хрватске. — За 14 дана узвишенъ самъ я одъ чина граничарскогъ Цуковника (оберстара) на високо достоянство Бана, фелдмаршалайтнанта и заповѣдаюћегъ генерала. — Ако се е у овомъ отликованю мое особе народу нашемъ одъ милости краљѣвске испунила една одъ нѣгови желъ, то я имамъ захвалити единственно оной особитой любави и братинскомъ повѣреню, кое е исти славни народъ у мене положио. Моя же брига быти повѣренъ съ повѣренъмъ и дѣломъ одвратити.

Мое су мысли, чувства и начела искрена, зато ий я безъ свакогъ затезаня и откривамъ. Желъ, кое е народъ изявию, и краљѣвскомъ престолу поднео, одиваю се и у моме срцу. Благо Народа и Отачбинѣ, то е моя желъ и найглавнѣя цѣль. И желимъ, да Народъ Нашъ буде крѣпакъ и слободанъ народъ, и да межу Народима придобие оно честно мѣсто, кое нѣму припада и по важности земљѣпсногъ нѣговогъ полагаая, по природи снажногъ духа нѣговогъ, и по хисторичкой судьбинѣ нѣговой. То е и Народа желъ и воля, а я као поставлѣни му одъ краля поглаварь оуу у свимъ моимъ мыслима и дѣлѣма да будемъ изразъ воли и мысли народни. — Зато намѣбравамъ ономъ стазомъ поћи и напредовати, коя же нѣга довести къ срећи и слави.

Превратъ е потресао и обалио старе темель дружтвеногъ живота, народни и државни отношеня, а именно нашегъ отношеня къ старой нашей савезницѣ Унгаріи. Зато треба, имаюћи старински нашъ савезъ са самомъ круномъ унгарскомъ предъ очима, о томе да настоймо, да се оснуо нови темель отношеня овогъ у духу слободѣ, самосталности, еднакости, и онако, као што се то слободномъ и юначкомъ народу пристойи, непризнаваюћи у слѣдству тога новопостроено Правителство маѣарско. — Велико дѣло државногъ препороѣня народа има се извести путемъ своимъ — природнимъ — законитимъ, т. е. путемъ народногъ сабора нашегъ, гди же се изявити и саслушати воля народа. — Зато же быти главна брига моя, да се народни саборъ што пре сазове, и да на темелю народнога заступаня онако буде саставлѣнъ, како бы се нѣме могла изявити права воля свега Народа безъ разлике стани.

Народни нашъ саборъ бытъ не найприличнии полѣ Народу за развити силе и снагу врлогъ духа свогъ. — На овомъ сабору нека се изяве све народне желѣ и тегабе, у коемъ му драго краю оне быле: све не по могућности и вољи народа наћи испунѣнѣ и олакшицу.

Я самъ одъ Нѣговогъ Величанства нашега Краля именованъ такођеръ баномъ Далмаціе; зато се тврдо надамъ одъ правичности краля нашега, и одъ крѣпке вољѣ народа, да ово мое наименованѣ неће остати кодъ самога наслова. Славна Далмація е негда савезница наша была, и то несамо по исторіи него и по земљописномъ положаю, по крви, братинству и по наслову, кои већ одавна и до данасъ носе Банови хрватски.

Мы имамо велики задатакъ, т. е. препорођенѣ народа извести. Но я самъ нећу моћи то велико дѣло извести, ако ми народъ, ревностни и мудри родолюби съ искренимъ своимъ савѣтованѣмъ, сложнимъ и сѣднѣнимъ настояванѣмъ и родолюбивимъ своимъ пожртвованѣмъ не притеку у помоћ, и ако међу нами самимъ, међу сѣновима едне майке, nebude мира, слоге, любви и братинства! Крѣпка намъ воля садъ треба, а крѣпке вољѣ не може бити безъ слоге. Зато слога и братинство нека буде међу нама безъ разлике вѣрозакона. Братъ нека се нетуђи выше одъ брата: та сваки е узрокъ досаданѣ мржнѣ и распре међу еднокрвномъ браћомъ већ престао. — Разлика вѣре и цркве нечини выше међу браћомъ и членовима едногъ народа бедеме у друштвенномъ и државномъ животу: еднaкoстѣ е изречена! Защита дакле и еднака благодатъ у државномъ и друженомъ животу нека буде свакомъ поштеномъ жителю наше троедне домовине безъ разлике вѣре и стана!

Братински и любезни мой поздравъ цѣломъ нашемъ народу, свештенству едне и друге цркве, званичницима, достоянственицима и свакоме поединомъ брату, коме ово предъ очи дође, и коме е до обштегъ блага народа стало; тако исто любезанъ поздравъ свимъ жителяма и родолюбима у нашемъ далматинскомъ и хрватскомъ Приморю, као и у слободной земљи одъ Рѣке. А мојој браћи у храбримъ крайничкимъ регементима хрватске и славонске крайне особити войнички и братински поздравъ, а наипослѣ свимъ осталимъ жителяма народа нашегъ и осталој сусѣдной еднокрвной браћи славянской и изванъ троедне краљевине любавъ и поздравъ!

Да Богъ поживи нашега краля, нашу народностъ! да живи међу нама слога, слобода и братинство!!!

БЛАЧИЋЪ, Банъ.

Изъ Народне тискарне Дра. Людевита Гаја у Загребу.

МИЛА БРАЋО СРБЉИ!

Што в било далеко, дошло в близо, врло близо; часъ в едномъ и за насъ куцую. — Наша будућностъ стои намъ већъ предъ прагомъ! Што да више оклевамо, да не разкријемо руке, па да не огрлимо ову своју будућностъ? — Врѣме в, браћо, дошло, да дѣломъ покажете предъ Богомъ и свѣтомъ, да сте народъ, да сте врѣдно потомство Душана, Обилића, Југовића; — да сте кадри, и да знате бити свои, а не туђе прирепице. — Насъ, браћо, има лѣпъ брой у Угарској: за ову су земљу наши отци драгоцѣну своју крвъ проливали; ми своју крвъ проливамо, па каква намъ награда? Одриче и отимље намъ се народностъ, отимље намъ се езикъ, име, едномъ рѣчи: највећа и најмилија Србину светиня! — Одриче намъ се слобода као народу! Ви нѣсте народъ, веле намъ непријатељи, иначе саржављани наши: у Унгарин нема и несме бити негъ еданъ народъ — народъ мађарски; ви други: Србљи, Словаци, Хрвати, Власи и. т. д., ви сте само сирова челядъ, сирова маса безъ духа и узноса, коїон в суђено, преточити се у племениту краљѣвску крвъ народа мађарскогъ; — Вашъ езикъ нив езикъ народни, него езикъ челядски, свињарски, кои се несме чути и орити него по низкимъ колибицама, и по тамнима и забитнимъ кутима. — Заръ нѣсте чули, како се в то све на јавномъ мѣсту, на сабору угарскомъ безобзирно говорило? Нѣсте чули, како се в ту очито захтѣвало, да се свете наше црквене књиге преведу у азійски, мађарски езикъ; да се тако на мѣсто красногъ, дивногъ, светогъ езика, когъ у намъ први славянски апостоли Кирилъ и Методъ као аманет оставили, — по нашимъ православнимъ храмовима оре варварски звуци и гласови Атиле, Тамерлана и Ћенгискана? Хоћете ли већу погуду за насъ, за родъ нашъ, за читаво Славянство? — Заръ невидите, камо то све смѣра, какве су то паклене, убиточне намѣре оиѣи люди, коє ви по својој доброты и благодоты браћомъ својомъ називате, а којѣ кане срдце изтргнути роду нашемъ изъ живѣи груди? — Мађари видеѣи, да се напраситомъ силомъ ништа неда оправити, разастрили су садъ мреже лукавства и преваре: па у ове мреже хоће, да улове васъ и браћу вашу Хрвате. Понућаю вамъ братинство, еднакостъ и слободу. — То су вамъ медене рѣчи, коима садъ ловъ лове Мађари; то вамъ в лукави онаѣи надписъ, и лукаво слово на барјаку мађарске преваре!! Еръ ако имъ башъ срдце бѣе за слободу, ако имъ в стало до братинства и еднакости; зашто не пуштаю у коло живота и златне слободе и нашу србску народностъ, зашто ю не прогласе народностю угарскомъ; зашто Србину не даю слободу као Србину по духу и природи нѣговој (слобода, противна природи нив слобода, него наказа одъ слободе); зашто захтѣваю, да се браћа Хрвати покоре величанству мађарскогъ езика; зашто прете храбримъ Литтовскимъ Словакомъ, коїи су се јавно огласили за своју словенску народностъ, — тамницомъ, затворомъ, вѣшама и другимъ коєкакимъ варварскимъ, нечовечнимъ поступкомъ? Чули смо, шта в одговоріо Кошутъ посланицима новосадскимъ; чули смо, како се в изявиѣ коловођа мађарски прама заступникомъ србске народности! Ели то еднакостъ и братинство? Есу ли то чврста поручанства ваше народности? У истину вамъ велимъ, браћо, ако се за рана и одма садъ не побринете за боля поручанства и чврше темелье свога живота — да ѣи у Кошутовимъ рѣчма нѣсте стекли, и да вамъ в избила задни ура (сатъ) у Унгарин! — Станте на свое ноге, па не просите на срамоту своју милостинѣ у туђинца. Крѣпка ваша воля, и смѣли узносъ духа негъ вамъ буде темель народности, — темель, когъ срушити неће никакавъ орканъ. Садъ в, браћо, доба преврата, преображения; преобразите се и ви, охрабрите се, узнесите се духомъ, покрстите се светомъ водомъ Славянства, па стресните са јоначкѣи мишица окове, коє вамъ в туђинство наметнуло. Будите народъ, и не тршите господара надъ собомъ осимъ свога законитогъ краја и закона вољомъ вашомъ створена! Та ви, као народъ, нѣсте ни

без старинскій, историчній права, ако већ хоћемо, да се јошъ обазиремо на минулость. Та су права праотци и дѣдови вамъ стекли крвљу својомъ, којомъ су вами уедно у земљи, која се зове Унгарија, задобили и отачбину. Па заръ у отачбини својой да ви несмете прогласити се народомъ, те тимъ на ново стећи себи отачбину? Шта в отачбина безъ народа? Пуста рѣчь, мртво тѣло безъ душе! Найглавнѣ в ваше старо право, браћо, што имате народни свой органъ, србски свой саборъ. — Ово в ваше средоточіе, огньиште и било вашегъ народногъ живота! Ако будете, браћо, чекали, докъ вамъ га еднострани маѣарски министеріумъ разпише, зло и наопако по насъ и нашу народнось! — Не, браћо, нечекайте; већ ако в истина, што се гласа, да в нашъ вѣдни Митрополитъ саборъ разписао, — а ви брже болѣе стеците се са своју страна на найгоднѣмъ мѣсту, — у Новомъ Саду, — у овомъ управо србскомъ варошу, — т. е. пошальте свое поклицаре, те изывите ту — у томъ народномъ сбору — волю народну, — изывите ю крѣпко и озбыльно, прогласите се народомъ подъ круномъ угарскомъ, ступите у братински савезъ као народъ са побратимскимъ народомъ хрватскимъ, и пошльте посланство нашему милостивому кралою, да народну желю и волю потврди. — Иштите еднакось, кою Маѣари у свѣтъ трубе, и своіой народности у свему и свачемъ; па тако покажите, да нѣсте кукавна рая Маѣара, него да сте народъ равнъ маѣарскомъ; — притећи ће вамъ у помошь словомъ и дѣломъ браћа Хрвати и остала браћа Славянска, која на васъ, као на едно важно удо Славенства очи упиру. — Или то, браћо Србљи, или копаймо унапредъ гробъ себи као народу — и своіой народности: другогъ спасеня нема! —

М. П.

Србъ изъ Хрватске.

Изъ Народне књигопечатне Дра. Людевита Гаја у Загребу.

Prilog 7. „Mila braćo Srbliji“, NDHS, broj 40., 2. svibnja 1848.

NOVINE

DALMATINSKO-HERVATSKO-SLAVONSKE.

Novine ove izlaze utorkom, četvrtkom i subotom na časovom arku. Danica svake subote. Polingodišnja cčna je za oba nerazdruživa lista u novinarnici 4 for. — Po pošti 5 for. 10 kr., ako se trikrat pošiljaju, i 4 for. 48 kr., ako se dva puta na tjedan pošiljaju. Za oglašje plaća se od 1—10 linija jednoga stupca 20 kr., dalje pako od svake pojedine linije dvé kr. u srebru.

Broj 135.

U Utorak 5. Prosinca 1848.

Tečaj XIV.

MI FRANJO JOSIP PÈRVI,

Božjom milostju car austrijski, kralj ugarski i česki, kralj lombardezki i mletački, dalmatinski, hercvatski, slavonski, galički, vladimirski i ilirski; kralj jerusolimski itd.; nadvojvoda austrijski, veliki vojvoda toskanski, vojvoda lotarinski, salzburski, štajerski, koruški, krajnski, veliki knez erdeljski; markgraf moravski, vojvoda gornjo- i doljno-sleški, modenski, parmanski, piacentinski i guastallski, osvčćimski i zatorski, češinski, furianski, dubrovački i zadarski; pokneženi grof habsburški tirolski, kiburski, gorički i gradiški, knez trientski i brixenski; markgraf gornjo- i doljno lužički i istrijski; grof hohenembski, feldkirchski, bregenčki, sonnenberski itd.; gospodar od Tërsta, Kotora i slovenskoga kraja.

Buduć da se je Naš uzvišeni stric car i kralj Ferdinand pèrvi, u Ugarskoj i Českoj ovoga imena peti, prestola ostavio i Naš prejasni gospodin otac nadvojvoda Franjo Karlo nastédja prestola odrekao, to smo Mi pragmatickom sanctiom pozvani, da stavimo na Svoju glavu krunu Naše dèržave :

Zato proglašujemo ovime svečano svim narodom monarkie, da smo zasédnuli prestol pod imenom Franje Josipa pèrvoga.

Priznavajuć iz vlastitog uvjèrenja potrebu i veliku vèrdnost slobodnih i vèremenu shodnih uredbah, stupamo pouzdana na stazu, koja nas ima dovesti k spasosnomu pretvorenju i pomladjenju ukupne monarkie.

Na temelju prave slobode, na temelju ravnopravnosti svih naroda monarkie, jednakosti svih dèržavljanah pred zakonom i dionitva narodnih zastupnikah kod zakonotvorstva podignut èe se na novo domovina, u staroj veličini nu s pomladjenom snagom, da bude sgrada neporušiva burami vèremena, prostrani stan za plemena raznoga jezika, koje pod žezlom Naših otacah od vèkovah veže braunska veza.

Krèpko smo odlučili uzdržati svètošć krunu bez oskvèrne, i èelokupnost monarkie bez ušterha, nu zajedno smo pripravni dèliti se u Svoja prava sa zastupnici Naših naroda: zato nadamo se, da èe nam Božjom pomoćju i slogom naroda h rukom poći, te èemo sve zemlje i plemena monarkie u jedno veliko dèržavno tèlo sjediniti.

Teško nas je dopalo kušanje (izkušavanje), mir i red poremetjen je u nekotjih krajevih dèržave. U jednoj strani monarkie bukèe i dan danas domaći rat. Sve su naredbe èinjenje, da se pribavi posvuda zakonu štovanje. Svladanje bune i povratak naturnjega mira to su pèrvi uvèti, da srètno uspije veliko ovo ustavo-tvorno dèlo.

Mi se u tom uzdamo u razboritu i iskrenu pomoć svih naroda h njihovih zastupnicah. Mi se uzdamo u zdravu pamet vèvek vèrnoga seljanstva, koje je usléd najnovijih zakonah o rjèšenju podložničkog zaveza i o oslobodjenju zemlje od brèmenah počelo podpuno uživati prava dèržavljanah.

Mi se uzdamo u Naše vèrne dèržavne èinovnike. Od naše dične vojske nadamo staroj hrabrosti, vèrnosti i postojanosti. Ona èe biti Nam, kao što je bila i našim predjem, stup prestolu, neoborivi bèdem domovini i slobodnim uredbam.

Dobro èe nam doći svaka prilika za nagrađenje zasluge, koja nezna za razliku stališah. Narod austrijski! Mi se hvatamo prestola Naših otacah u ozbiljno vèreme. Velike su dužnosti, velika odgovornost, što nam ju je Božja promisa napèrtila. Nu pomoć Božja pratit èe nas.

Dano u Našem kraljevskom glavnom gradu Holomucnu na dan drugoga prosinca godine Gospodnje tisuće osam stotinah èetèrdeset i osme.

Franjo Josip.

Schwarzenberg.

Radosne vèsti iz Beča od 3. prosinca 1848.

Nj. veličanstvo Franjo Josip naimenovao je našega sv. bana civilnim i vojničkim gubernatorom od Dalmacie i Rjèke.

Serbski patriark i vojvoda jesu potvrđjeni.

Baron Kulmer postao je ministar, a serbski vojvoda general Šupljikac dobio je velekerst reda gvozdene krunu

Službene vèsti.

Objavljenje. Po uređenom i 1. prosinca u život uvedenom tečaju pošte zagrebačko-ljubljanske i zagrebačko-zemunske odlazak èe tovarna pošta (Mailpost) odavde u Ljubljanu utorkom i petkom èeš u podne, u Sisak pako nedèljom i sèrdom u 10 sati h prie podne. Usléd toga obavija se za one, koji žele što pošiljati ili sami putovati, glade vozne pošte slèdeće: da èe se novi èinvari za mèsta na putu u Ljubljanu primati utorkom i petkom najkasnije do 11 sati h prie podne, a na putu u Sisak nedèljom i sèrdom najkasnije do 9½ sata h prie podne; a putnici pri èe se do zadnje èetvèrti ure prie odlazka ovih tovarnih pošta, ako bude samo prostora u kolih.

U Zagrebu 2. pros. 1848.

C. k. odpravništvo vozne pošte.

Poziv. Izradjivanje zakonskih predlogah smèrjućih na obranu sdruženi h kraljevina h poglavita je dužnost bojuoga odsèka u banskom vècu. Nepobèdivo stanje domovine odgovarajuće težnji naroda, zatim zauzeće èastnoga u carstva mèsta, koje junaèkom zvanju istoga naroda pristoji, to je opet svèrha posla toga. Tu se radi o umnožanju, dopunjivanju i obnovi vojniètva te o utemeljivanju vojnièkih zavoda h, koje novim duhu vèka priljubiti valja. Trèba èakle da u tom poslu svaki pomaže, koji sposobnost u sebi osèca; zato se i svi takovi usléd naroèitoga naloga preuzvišenoga bana ovim ujedno pozivaju, neka se late èela, te uspèh umovanja svoga, kojemu pri tolikom broju izobraženih èastnikah vojnièke krajine puno se moći možemo, neposredno ili putem javnih listovah bojnomu banskoga vèca odsèku priobèe. Ovdè èe se slični proizvodi uma i rodoljublja njihova dostojno tvažiti, te kao svojina takovih budućem saboru predložiti u zakonskoj osnovi pako, koja èe iz odsèka bojnih poslo-

vah proizteći, navadjanjem imena vlastnikah, kao što valja upotrebiti.

Približavanje k jednolètju izmedju vojnièke krajine i tako zvanog provinciala na temelju ostojèejega političkog razdèljenja ovih pokrajina h glavna je promisao koje se napomenuti odsèk u izradjivanju predlogah ove vèrsti dèržati želi; a ostojèe narodno kognitèstvo, zatim pèšaèstvo nadvojvode Leopolda bitno pruža gradivo, iz kojega bi se novo stanje vojniètva u provincialu proizvesti moglo.

Iz bojuoga odsèka banskoga vèca.

Aleksa Kukuljević, Naènik.

Iz èela h sèduice upravljajućeg odbora sl. županije zagreb. 28. stud. u Zagrebu dèržano.

Èl. 41. Buduć da upravljajući ovaj odbor, blagostanje naše domovine pred oèima imajući, poslo kako bi uražavajući sve događaje, koji su se za vèreme trajneć

Prilog 8. Potvrđivanje bana Jelačića gubernatorom Dalmacije i Rijeke, Josipa Rajačića kao srpskog patrijarha i Stevana Šupljikca kao vojvode Vojvodine Srpske od strane Franje Josipa. NDHS, broj 135., 5. prosinca 1848.

Sažetak

Širenje europskih revolucija i buđenje nacionalizama nije izbjegao niti jugoistočni dio Europe. U dijelu europskog poluotoka koji je vijekovima predstavljao dodirne granice velike Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva također se počinju događati političke, socijalne i kulturne promjene koje ostavljaju neizbrisiv trag u međudnosu između Srba i Hrvata. Odnos između dva susjedna naroda u ovom periodu odražava nemir revolucionarnog doba. Obilježen pokušajima zajedništva i prijateljstva u borbi protiv mađarizacije taj će pokušaj ostaviti dubok trag u njihovom međudnosu do danas. Ipak *Novine* nam svjedoče o pozitivnom razdoblju suživota između dva naroda koji su u tom zajedništvu pokušali prebroditi postojeće razlike u vjeri, kulturi i povijesti. Iako kratki, i neuspješni, ti će pokušaji ostati zauvijek zabilježeni u *Novinama dalmatinsko-hèrvatsko-slavonskim*.

Summary

Whilst with the expansion of European revolutions and the awakening of the nationalisms, the southeast part of the Europe did not manage to outbreak. Additionally, within the European Peninsula which throughout the centuries represented the touching borders of the enormously big Habsburg Monarchy and the Otoman Empire, the events of the political, social and cultural changes appeared and left the indelible trace among the relationships of the Serbians and Croats. Prior to that, the relationship between the two neighboring nations in this period results as a revolutionary and rebellion period. Marked with numerous attempts of gathering communities and friendships in the fight against hungarization, that attempt will leave an extensive mark within the to nations all the way up until today. However, the newspapers testify about the positive period and coexistence among two nations which are within that gathering trying to overcome the differences in religion, culture and history. Finally, even though they were very time consuming and unefficient, those kind of attempts will forever leave a mark in *newspapers of Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske*.

Ključne riječi

Revolucije 1848., srpsko-hrvatski odnosi, Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske, Banska Hrvatska, Vojvodina srpska, Habsburška Monarhija

Key words

Revolutions of 1848., Serbian-croatian relations, Newspapers of Dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske, Croatia proper, Serbian Vojvodina, Habsburg Monarchy